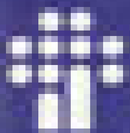
ÇETİN ALTAN

Tarihin Saklanan Yüzü

4. BASKI

1926 yılında İstanbul’da doğan Çetin Altan, Galatasaray Lisesini vc Ankara Hukuk Fakültesini bitirdi. Gazeteciliğinin yan ısı ra 1965-1969 yılları arasında İstanbul milletvekilliği yaptı. Halen serbest yazarlık yapmaktadır.

Başlıca yapıtları şunlardır *Üçüncü Mevki*, (1946 - şiir), Taş (1964

- fıkra), *Sömürgeciler Savaşı* (1956 - fıkra), *Onlar Uyanırken* (1967 - fıkra), *Geçip Giderken* (1968 - fıkra). *Kopuk Kopuk* (1970

- fıkra). *Suçlunun Yaztlarl* 1970 - fıkra). *Kahrolsun Kcmünizm Diye Diye* (1976 - fıkra), *Nar Çekirdekleri* (1976 - fıkra), *Zurnada Peşrev Olmaz* (1978 - Çarşaf mizah dergisinde çıkar yazılarının bir kısmı), *Atatürk 'ün Sosyal Görüşleri* (1965 - inceleme), *Ben Milletvekili İken* (1971 - anı), *Bir Yumak İnsan* (1977 - anı), *Bir Uçtan Bir Uca* (İsrail, İsveç, İran, Afganistan ve Romanya gezisi, 1965), *Al İşte İstanbul*, eklenerek 2. b. 1970 - jjezi notlan), *Çem~ berter* (1964 - basılmış oyun), *Mor Defter* (1965 - ban İmiş oyun), *Suçlular* (1965 - basılmış oyun), *Beybaba* (1960/1961 - basılmamış oyun), *Yedinci Köpek* (1964 - basılmamış oyun), *Komisyon* (1969 - basılmamış oyun), *Islıkçı* (1977 - basılmamış oyun), *Büyük Gözaltı* (1972 - roman), *Bir Avuç Gökyüzü* (1974 - roman). *Viski* (1975 - roman), *Küçük Bahçe.* Yazar, *Büyük Gözaltı* ile 1973 Orhan Kemal Roman Ödülü’nü, *Bir Yumak İnsan* ile 1978 Türk Dil Kurumu Deneme ödülO’nü kazanmıştır.

AFA- Çetin Al tan: 6 AFA-Yayınları: 298

ISBN-975 - 414 - 258-O

Kasım, 1994

Dizgi: AFA Yayıncılık A.Ş. Baskı: Giüen Ofset Kapak: Temel Matbaası Cilt Güven Matbaası

AFA Yayıncılık A.Ş., istiklal Cad. Bekar Sok. No 17 Taksim-İSTANBUL Tel: 245 39 67

ÇETİN ALTAN

Tarihin Saklanan Yüzü

İdam Edilen 44 Vezir-i Azamin Dramı

Öldürülmüş Şehzadeler ve Devrilmiş Padişahlar

AFA

YAYINLARI

Biz Türk cumhuriyetçileri, Osmanlı tarihinin boşlukların), karanlıklarını, bilinmezlerini ve şimdiye dek kalıplaştırılmış abartmalı yakıştırmalarla şişirme yorumlarını, soylu bir akıcılığın, objektif bir bilimselliğin ve sağlıklı bir ‘doğruyu arama merakının* beyinsel ve evrensel terazisi içine oturtamadık.

Osmanlı hanedanının kullan, zaten bunu yapamazlardı.

Kullar, efendilerinin tarihini ya onlara yaranmak, ya kendi kulluklarının önemini cilalayıp parlatmak için, efendilerinin olağanüstü kişiler olduklarını göstermek duygusuyla yazarlar.

Cumhuriyet dönemi ise silah gücünden çok, insanın fizik gücüne dayalı bir savunma düzenine bağımlı kaldığından, Osmanlı tarihini hamaset körüklerini çalıştıran bir propaganda aracı olarak kullanmayı yeğledi ve tarihin tekrar tekrar değerlendirilip tekrar tekrar yorumlanma gereğini resmi bir görüşün çerçevesi içinde dondurdu...

Böylece doğrulan daha çok arama özgürlüğünün yerini kafadan atma bir böbürlenmecilik aldı ve buböbürlenmecilik de kuşaktan kuşağa büsbütün dogmalaştı.

Geçmişimizdeki insan ilişkileri üstüne sanat alanında değişik çeşitlemeler yapma ve bunlan insanlığın evrensel serüvenlerine armağan edebilme olanaktan kısırlaşıp bücürleşti.

İdam Edilen 44 Vetir-i Azamin Dramı adlı kitapçıkta aynı ailenin kendi çevresindeki üst düzey kullara ne kadar acımasız ve ölümcül davrandığının profilini çizmeye çalıştık.„

Öldürülmüş Şehzadeler ve Devrilmiş Padişahlarda ise Osmanlı hanedanının kendi ailesi içindeki bitip tükenmeyen kanlı ve anarşik iktidar kavgalannın bir profilin: çizmeye çalıştık.

Her iki kitap da Osmanlı ailesinin şimdiye dek su yüzüne çıkarılmak istenmemiş siyasal cinayetlerinin insanı dehşete düşüren kanlı bir antolojisidir.

Dondurulmuş ve çarpıtılmış bir tarih dogmatizmiyle insan aklının ortaklaşa yarattığı evrensel ve görkemsel sanat ve bilim kubbelerinden hiçbirine merdiven kurulamaz.

İdam Edilen 44 Vezir-i Azamın Dramı

Toplumlardaki tarih bilinci ve tarih bilgisi - Tarihi bozup yozlaştırmanın sakıncaları - 'Hal', "geçmişten' daha pırıltılı değilse... -Osmanlı devletini kuran Candarlı Ailesi - "Ahi'örgütü - 11. Mehmet'in tahttan iki kez indirilişi - Fatih'in lalası ve kayınpederi Zağanos Paşa - Casuslukla suçlanarak çürütülen Candarlı Halil Paşa - Fatih'in gerçekleştirdiği ilk vezir-i azam idamı

Toplumlarda tarih bilinci, ancak belirli bir düzeye gelindiği zaman uyanıyor. Nasıl çocuklarda altının, gümüşün, pırlantanın değerini anlama bilinci, belirli bir yaştan sonra uyanıyorsa...

Tarih bilincini de tarih bilgisiyle kanştirmaırak gerek.

Tarih bilinci, tarihin önemini, değerini ve tadım kendisinden vazgeçilemeyecek bir "yaşam laboratuvarı’ olarak kavramaktır.

Tarih bilgisi ise o laboratuvardaki aygıtlarla avadanlığı yerli yerine oturtarak kullanabilme donatımı...

Hepimizde yemek bilinci vardır. Yemeğin önemini, değerini ve tadını, kendisinden vazgeçilemeyecek bir 'yaşam kaynağı* olarak kavramışızdır.

Yemek bilgisi ise onu pişirip kotarmaktan iyi bir menü hazırlamaya kadar ayn bir uzmanlıktır.

Bilincin en köklü görüntüsü toplumsal boyutudur. Bilgi ise bireyseldir.

Tarih bilinci tam ışıklanamamış bir toplumda da tarih bilgisine sahip yığınla insana rastlayabilirsiniz.

Ama tarihçi kadroları olmadığı halde tarih bilinci çok gelişmiş bir topluma asla rastlayamazsınız.

• • *

İL

Tarihi genellikle bir tiyatro sahnesine benzetirler. Aktörlerinin, aktrislerinin, figüranlarının, sonunun ne olduğunu kendilerinin de bilmedikleri bir oyunu oynadıktan sonra kaybolup gittikleri bir tiyatro sahnesine...

O oyunun nasıl oynandığını o sırada yahut sonradan anlatmaya kalkanlar bazen siyasal çıkarlara denk düşen birtakım yakıştırmalara ve uydurmalara yönelirler.

Böylece gerçek tarihin yanında, bir de yapay ve çarpıtılmış bir tarih daha çıkar ortaya. Bazı bölümleri gizlenip bazı bölümleri şişirilmiş yapay bir tarih...

Bir toplumu gerçek bir 'yaşam laboratuvan'yla sürekli haşır neşir olma bilincinden kopanp onu yapay bir tarihle oyalamaya çalışmanın, beyinselliği yozlaştırarak yapaylığı dogmalaştıran korkunç sakıncaları vardır.

Bu sakıncalar, “gerçeği bulma merakım" körleştiren, yok edici sakıncalardır.

Bir toplumu, her alanda durmadan ‘gerçeği* arayan 'insanlık gelişimiyle" ters düşüren sakıncalardır.

Bireyleri "gerçeğin’ değil, "palavra'nın prim yaptığına inandıran, ölümcül sakıncalardır.

Kendi ortaçağı içinde mumyalanıp kalmanın cenderesini kıran toplumlar, tarihi, yalan ve yakıştırmalardan antma çabasında neden çok sesli dinamik bir platform yaratma yarışına girdiler?

En sağlıklı güçle üstünlüğün, 'yapay'dan değil, 'gerçek*-ten kaynaklandığım bildikleri için...

• * •

Bizim taze demokrasimizde tuhaf bir topallık var. Boyuna "halimizin iyi mi, kötü mü‘ olduğunu tartışmakla yetiniyoruz. Geçmişimizin ’ne ölçüde aydınlık, ne ölçüde karanlık* olduğunu da tartışmayı bir türlü gündeme getirmek istemiyoruz. Bundan da adeta, 'herkesin kul köle sayıldığı bir monarşi düzeni, herkesin az çok vatandaş sayıldığı bir demokrasi düzeninden daha başarılı ve daha parlakmış,' gibi bir inanç çıkıyor.

Böyle bir değerlendirme bir toplumun gelişmekte değil, gitgide çökmekte olduğu mantığına dayanan bir değerlendirmedir. 'Geçmişimiz çok görkemliydi, halimiz ise görüyorsunuz ne kadar kötü' türünden bir gözlükle ne çağdaş olunabilir, ne cumhuriyetçi, ne de özgür düşünceli...

İnanın tarih açısından da çok yanlış bir değerlendirmedir bu...

Yaşadığımız takvim yıllan, geçmişimizde bıraktığımız takvim yıllarıyla kıyaslanamayacak kadar yaşam kıvancı, yaşam cıvıltısı, yaşam lezzetiyle dolu...

Ne yüzbinlerce gencin ölüp gittiği bir türlü sonu gelmez savaşlar var; ne her gün. her köşe başında, palayla idam edilen insanlar, ne veba salgınlan, ne zincirleme yangınlar, ne bitmeyen seferberlik ilanlan; ne de yolsuz, ışıksız, okulsuz, flörtsüz ve yaz tatilsiz kopkoyu bir cahillik...

Zindan gecelerin mum ışıklı izbelerinde bir sinek kadar bile cürmü olmadan sönüp kaybolmaya özlem çekmenin anlamı nedir? Bir bira bile içmeden, bir TV programı bile seyrede-meden...

İnsanlık daima daha iyiye gider. Biz de bunun dışında değiliz.

Bizim Osmanlı tarihi, geniş kitlelere derinliğine mal olmuş bir tarih sayılamaz... Hemen hemen hiçbir bölümü, ne kamuoyu önünde didik didik edilmiştir ne de kare kare işlenmiştir. Koskoca bir tarih, 'atalanmız çok büyük adamlardı vesselam* gibi kısa kuyruklu bir özetin içinde eritilip yanm bardak-hk bir koruk şerbetine döndürülmüştür. Değişik görüntülü ama mayhoşumsu.

♦ • *

Osmanlı tarihi hiçbir tarihte rastlanmayan garip çarpıcılıklarla doludur.

Örneğin padişahlar düğün törenleriyle evlenmezler. Çoğunun kayınpederi de belli değildir, kayınvalidesi de...

Aynca Osmanlı padişahları dünya tarihinde en çok vezir-i azam, yani başbakan idam etmiş hükümdarlardır.

Orhan Gazi’den, Tanzimatı ilan ederek İmparatorluğu çağdaşlaştırmak isteyen Abdülmecit'e kadar yüzsekseniki vezir-i azam gelmiştir iş başına...

Fatih’ten II. Mahmut döneminin sonuna kadar da bunlardan kırkdört tanesi idam edilmiştir. Yani üçyüzaltmışsekiz yılda cellada verilen kırkdört vezir-i azam... Ortalama her sekiz yılda bir vezir-i azam kopsi ketali olmuş...

Bu hesabı ileriye doğru yansıtsak nasıl bir tablo çıkar ortaya bilir misiniz?

2358 yılına kadar her sekiz yılda, bir başbakanın asılacağı...

* • •

Bir monarşi yönetiminde de olsa, normal bir tablo değjldir bu.

Ya tahtından indirilerek öldürülen padişahlar?..

Otuzaltı padişahtan onüçü zorla indirilmiştir tahttan. Çoğu da öldürülmüştür.

Bu tablo da normal sayılamaz.

Hem değişmeyen bir rejim, hem de bir türlü bitmeyen darbelerle vezir-i azam idamları... Padişah kardeşlerinin idamlarıyla bazı şehzadelerin idamlan ise, kanlı sayfalan bir hayli yoğun olan Osmanlı tarihinde ayn bir fasıldır.

Şimdi gelelim Fatih’in boğdurduğu ilk vezir-i azam Candarlı Halil Paşa’ya...

Candarlı Halil Paşa kimdi?

Uzun bir öyküdür Candarlı Halil Paşa ve Candarlı ailesi; Osmanlı devletinin kuruluşuyla birlikte başlayan ve yüzelli yıl süren uzun bir öykü...

Osman Gazi ’Kayı" aşiretinin başına "Bey" olmayı başardığı yıllarda, Ankara’nın Nallıhan ilçesine bağlı Cenedere köyünde Ali adında bir köylü yaşardı.

Köylü Ali’nin bir oğlu vardı. Halil Efendi. Halil Efendi, esmer yağız görüntüsüyle tipik bir bozkır delikanlısı olduğu için, kendisine Kara Halil lakabı takılmıştı...

Ve Kara Halil Efendi sağlam bir medrese eğitimi gördükten sonra, Tann kendisine "yürü ya kulum’ demişti.

• » •

Tann’nın Kara Halil Efendi’ye "yürü ya kulum’ dediği sıralarda, Anadolu’da Türk kökenli güçlü bir zanaatçılar tarikatı vardı. Bu tarikatın adı ’Ahi' tarikatıydı.

"Ahiler" büyük ağırlığı olan ve Selçuklu beyliklerinin siyasal kavgalanyla dengelerinde önemli roller oynayan bir örgüttü. Öyle kİ Osmanlı hanedanının İlk kurucusu Osman Gazi kendi düzeyine yakışan bir

evlenmeyle’Ahi" tarikatının büyük öncülerinden Şeyh Edebah’nın kızını nikahlamıştı.

Kara Halil Efendi de yine Şeyh Edebalı’nınakrabalann-dandı. Onun için dolaylı yoldan da olsa, bir bakıma karabeti varsaydırdı Osmanlı ailesiyle...

Osman Gazi, sonradan kendi adını alacak olan İmparatorluğun ilk çekirdeğini dikip yirmidörtyıl başında kaldı aşiretinin, yani 1324’e kadar...

O günlerde İstanbul surları, atılan ilk temellerinin 1000. yılını kutluyorlardı ve sahip değiştirmeye çok az bir zamanları kaldığım bilmiyorlardı.

1324 yılında Osman Gazi ölünce yerine oğlu Orhan Gazi geçti.

Kara Halil Efendi de yeni alınan ve Osmanlı devletinin ilk başkenti olan Bursa’ya kadı olarak atandı.

Bursa kadısı Kara Halil Efendi aynı zamanda üstün bir örgütçüydü.

Henüz yüksük boyutunda olan Osmanlı devletinin ilk ordusunu o örgütlemiştir.

Orhan Gazi'den sonra tahta çıkan I. Murat döneminde, yeni kurulan'kazaskerliğe -bir çeşit adalet bakanlığına- getirildi.

Bu atada tutsak alınan Hristiyan çocuklarının Türk köylü aileleri yanında İslam eğitimiyle yetiştirilerek Yeniçeri ordusunun kurulmasını da gerçekleştiren odur.

Ve önce vezir, sonra da vezir-i azam oldu I. Murat’a...

Adı da Kara Halil Efendi'den, Halil Hayrettin Paşa’ya dönüştü.

Kara Halil Efendi, Candarlı Halil Hayrettin Paşa adıyla vezir-i azam olduğu zaman, oğlu Candarlı Ali Bey kazaskerliğe atannuştı. Babası öldüğü sıralarda da Ali Paşa olarak önce vezirliğe, sonra da vezir-i azamlığa yükseltildi.

Ali Paşa 1387-1406 yılları arasında, 1. Murat, Yıldırım

Beyazıt ve Süleyman Çelebi dönemlerinin vezir-i azamlığını yaptı.

Ali Paşa’mn bir kardeşi vardı, İbrahim Paşa...

Yıldınm’ın Timurlenk’e tutsak düşmesinden ve oğullan arasında başlayan iktidar kavgasını 1. Mehmet’in kazanmasından sonra İbrahim Paşa, I. Mehmet’in veziri oldu. Sonra da 11. Murat’ın vezir-i azami... Ölünceye kadar altı yıl sürdü vezir-i azamhğı...

Candarlı İbrahim Paşa’mn ölümünden sonra oğlu Candarlı Halil Paşa geldi vezir-i azamlığa... Tabii o sıralarda idam edilen ilk vezir-i azam olacağını bilmiyordu.'

II. Murat zamanında vezir-i azam Candarlı Halil Paşa, bütün gücü elinde toplamıştı. Devletin mutlak egemeni gibiydi.

• • •

1444 yılında II. Murat, saltanattan sıkıldı mı ne oldu, tahtından vazgeçip yerine onüç yaşındaki oğlu II. Mehmet’i çıkardı.

Onüç yaşındaki II. Mehmet Manisa valisiyken, kendisini yönlendiren bir lalası vardı, Zağanos Paşa... Zağanos Paşa devşirme takımındandı. Ama II. Mehmet, hayrandı Zağanos Paşa’ya. Öyle ki sonunda onun kızını almış, kızkardeşini de kendisine vermişti.

II. Mehmet onüç yaşında padişah olunca, Zağanos Paşa da "dediğim dedik, öttürdüğüm düdük* diye iyice havalanıp rüzgarlanmaya başladı.

O zamana kadar devletin yönetimini elinde tutmaya alışmış olan vezir-i azam Candarlı Halil Paşa. Zağanos Paşa’mn her işe burnunu sokmasından deliye dönüyordu.

Sonunda düzenlenmekte olan yeni bir haçlı seferini bahane ederek, onüç yaşındaki II. Mehmet’in savaşı yönetemeye-cek kadar küçük olduğunu, bu yüzden de II. Murat’ın tahta geri dönmesi gerektiğini söyledi eski padişaha...

I!. Murat yeniden tahta çıktı. Onüç yaşındaki II. Mehmet de Zağanos Paşa'yla birlikte Manisa'ya geri döndü.

Ne yapmalı ki II. Murat saltanattan hoşlanmıyordu. Kısa bir süre sonra tekrar indi tahttan. Ve oğlu II. Mehmet'i yeniden tahta çıkardı, tabii Zağanos Paşa'yla birlikte...

Aradan iki ay geçti geçmedi, Edirne'de büyük bir yangın oldu. Aynı günlerde yeniçeriler de ayaklanıp kazan kaldırdılar.

Candarlı Halil Paşa, II. Murat'ı gizlice Edirne'ye getirdi ve II. Mehmet'i bir kez daha tahttan indirerek, tekrar babasını çıkardı yerine...

Haydi II. Mehmet, bir daha tuttu Manisa'nın yolunu, Zağanos Paşa'yla birlikte...

. • • •

Derken 1451 yılı geldi.

II. Murat öldü. II. Mehmet üçüncü kez padişah oldu. îki yıl sonra da İstanbul'u kuşattı. O zamana kadar hep yüzüne güldü Candarlı'mn...

1453'de İstanbul düşünce...

Zafer şenlikleriyle tüm İslam alemi bayram ederken...

Bir söylenti dolaşmaya başladı. Vezir-i azam Candarlı Halil Paşa, Bizans'tan rüşvet olarak torik balıklan içine sokulmuş altın aldığı için, kuşatma uzun sürmüş, diye...

Vezir-i azam İstanbul'da tutuklanıp Edirne'ye gönderildi.

Fatih, kırk gün bir tepki olup olmayacağına baktı. Ama herkes kendinden geçmiş, İstanbul'un alınışını kutluyordu. Yaygın söylentilere inandığı için de Candarlı'ya kızıyordu. Yoğun çürütme kampanyası vezir-i azamin prestijini iyice zedelemişti.

Cellatlar urganlarla geldiler, Anadolu Hisarının onan-mında da, Rumeli Hisannın yapılmasında da, İstanbul’un alınmasında da en büyük katkılan sağlamış olanyirmidörtyıllık sadrazam Candarlı Halil Paşa’yı boğarak idam ettiler.

Candarlı Halil Paşa’nın iki oğlundan bir tanesi kazasker, ötekisi Edirne kadısıydı.

Kazasker olan azledildi, kadı olan da babasının cenazesini alarak İznik’teki aile mezarlığına götürüp defnetti.

Edirne kadısı olan Süleyman Çelebi, Fatih’in oğlu II. Beyazıt döneminde vezir-i azamlığa kadar yükseldi ve İnebahtı seferinde öldü.

Bir daha da Candarlılardan kimse iktidara gelemedi.

Daha doğrusu yönetim Türk kökenlilerden çözülüp devşirmeden yetişmiş olan devlet adamlanmn eline geçti.

Fatih.ise Candarlı Halil Paşa’yla başlattığı vezir-i azam idamlannı sürdürecek ve Candarlı’dan sonraki iki vezir-i azamim daha verecekti cellatlara...

Siyaset kavgalarındaki geleneksel'çürütmedlik' *- Kafasına çadın yıktırılarak azledilen vezir-i azam - Fatih'in idam ettirdiği ikinci vezir-i azam Rum Mehmet Paşa - Şehzade Mustafa'nın ırzına geçtiği vezir-i azam karısı - Fatih'in idam ettirdiği üçüncü vezir-i azam Mahmut Paşa - idam edilecek dördüncü vezir-i aza m a doğru...*

Osmanlı tarihi, üstünde belge belge çalışılmış ve tekrar tekrar işlenmiş berrak bir tarih değil.

Bunun bir nedeni, tarihe karşı bilimsel bir meraktan yoksunluk. İkinci nedeni, geçmişi ille de günün siyasal rüzgarlarına uygun olarak yorumlamak zorunluğu. Üçüncü nedeni de anlatım bozukluğu...

Tarih bu kadar sisli puslu olunca, toplumun son yedi yüz yılda nerelerden geçip nerelere geldiği konusu "ölçeksiz" kalıyor. Ayrıca bizdeki siyaset

kavgalarıyla bu kavgalarda bol bol kullanılan "çürütmecilik* yönteminin, tarihin hangi derinliklerinden köklenip günümüze kadar dal budak saldığı sorunu da toplumsal bilincin tümden algısı dışına itilmiş olüyor.

İstanbul'un zaptıyla birlikte tutuklanıp kırk gün sonra da Edirne’de boğdurulan vezir-i azam Candarlı Halil Paşa, hangi gerekçeyle idam edilmişti?

Bizans’tan rüşvet olarak torik balıklan içinde alün aldığı ve kuşatmayı uzattığı gerekçesiyle...

Oysa asıl nedenli. Mehmet’in, Candarlı Halil Paşa’ya çocukluğundan beri kızıp kin beslemesiydi.

Babası II. Murat, iki kez tahtı kendisine bırakmış, ama o zaman da vezir-i azam olan Halil Paşa, her seferinde tahttan indirmişti Şehzade Mehmet’i... II. Mehmet, babası ölüp de üçüncü kez padişah olunca neden Candarlı’nın yerine alelacele hemen bir başka vezir-i azam bulmadı?

Bunun birinci nedeni, Candarlı Halil Paşa'mn güçlü bir çevreden gelen çok güçlü bir vezir-i azam olmasıydı.

İkinci nedeni de, Candarlı Halil Paşa olmadan, İstanbul’u zaptetmenin kolay kolay mümkün olamayacağı idi...

Ve İstanbul alınınca...

Rüşvetçilik ve casusluk çürütmeciliğiyle Halil Paşa tutuklanıp boğduruldu.

İstanbul alındığında yirmiiki yaşında olan Fatih Mehmet, idam ettirdiği yirmibeşyıllık vezir-i azam Halil Paşa'mn yerine kimi vezir-i azam yaptı?

Osmanlı tarihleri sadaretin iki yıl süreyle boş kaldığını yazıyorlar.

Bizanslı tarihçi Kritovulos ise Halil Paşa’mn yerine İs-hak Paşa’mn getirildiğini yazıyor.

Durum net değil.

Tahminlere bakılırsa İstanbul alınıp Halil Paşa idam edildikten sonra iki yıl boyunca vezir-i azamlığa İshak Paşa vekalet etmiş.

Sonra ne olmuş?

1455’de, Mahmut Paşa vezir-i azam olmuş

Mahmut Paşa oniki yıl kalmış sadarette, 1467’ye kadar...

Sonra ne olmuş?

1467’de Rum Mehmet Paşa vezir-i azam olmuş.

Ve üç yıl sonra da Rum Mehmet Paşa, boğdurulan ikinci vezir-i azam olmuş. 1470.

Sonra ne olmuş?

t

Mahmut Paşa da yine ikinci kez vezir-i azam olmuş. İki yıl kalmış sadarette. Ve o da 1474 yılında önce azledilmiş, sonra boğdurulmuş. Böylece de tarihimizde idam edilen üçüncü vezir-i azam Mahmut Paşa olmuş...

Şimdi gelelim Candarlı Halil Paşa’dan sonra Fatih’in idam ettirdiği ikinci vezir-i azam olan Rum Mehmet Paşa'mn kimliğiyle nasıl vezir-i azam olduğuna ve neden idam edildiğine...

Fatih, İstanbul'u almış ama Anadolu'daki bazı Selçuklu Beylikleriyle hesaplaşmayı bir türlü sonuçlandıramamıştı.

Karaman Beyliği Fatih’e karşı sade direnmiyor, ayrıca firsat buldukça saldırıya da geçiyordu.

146€’da, yani fetihten onüç yıl sonra Fatih II. Mehmet, vezir-i azami Mahmut Paşa ile birlikte Karaman Beyliği üstüne yürüdü. Beyliğin başkenti olan Konya düştü. Mahmut Paşa, Beyliği hâlâ savunmaya çalışan güçlerin üstüne gönderildi. Karaman ordusu bozguna uğratıldı. Komutanı da kaçtı.

OsmanlIlar, Karaman’daki ileri gelen kişileri öldürdüler, esnaf ve zanaatçıları da İstanbul’a gönderdiler. O sıralarda İstanbul’da çok Türk yoktu. Onun için de Anadolu’daki Türkleri İstanbul'a sürme politikası izleniyordu.

Rum Mehmet Paşa, vezir-i azam Mahmut Paşa’mn yerine göz dikmişti. Ne yapıp yapıp onu düşürmek ve sadaret koltuğuna oturmak istiyordu.

Karaman seferinden dönüşte vezir-i azam Mahmut Paşa’yı fitleyip durdu Fatih’e:

- Ah padişahım ah, şu sizin vezir-i azam kulunuz Mahmut Paşa var ya... İnanın çok alçak bir adam... Fakir fikara-tun can düşmanı... Karaman’tn neresinde bir yoksul varsa, hepsini sürdü İstanbul'a... Zenginlere ise hiç dokunmadı. Neden dokunmadı, çünkü rüşvet aldı zenginlerden. Aynca Karaman ordusunun komutanı Pir Ahmed’in kaçmasına da göz yumdu. Neden göz yumdu, çünkü ondan da rüşvet aldı... Ya padişahım, durum böyle işte. Kulunuz olacak vezir-i azam Mahmut Paşa, o makama asla layık olamayan bir deni, bir rezil, bir namussuz...

Fatih Mehmet, Rum Mehmet Paşa’mn fitneleriyle çürüt-meciliğini dinledikçe, bozulup öfkelenip küplere biniyordu Mahmut Paşa’ya karşı... '

Sonra da ne yaptı biliyor musunuz?

İstanbul’a dönülürken, Afyon Karahisar’a gelindiğinde, vezir-i azami Mahmut Paşa’mn otağım kurdurup içine girmesini bekledi.

Vezir-i azam çadırına girince, emir verdi adamlarına:

- Gidin şu herifin kafasına yıkın çadırını.

tçoğlanı, bostancı kim varsa koşuştular, vezir-i azam Mahmut Paşa’mn hemen kafasına yıktılar çadırını.

Sonra da Fatih Mehmet, Mahmut Paşa’yı sadaretten azletti. Yerine Rum Mehmet Paşa’yı vezir-i azam yaptı. Yıl 1467.

• • *m*

Mahmut Paşa’mn yerine Rum Mehmet Paşa vezir-i azam oldu da ne oldu?

Karaman Beyliği bir türlü durulup oturmuyordu.

1468’de Fatih, yeni vezir-i azami Rum Mehmet Paşa’yı, Karamanoğullannı, kendilerine destek olanlarla birlikte tümden yok etmesi için Konya’ya gönderdi.

Rum Mehmet Paşa zalim bir adamdı. Halkı Osmanlıya ısındıracağına, tam tersim yaptı. Önüne geleni kılıçtan geçirdi. Cami, türbe ve medreseleri bir güzel yağmaladı. Ağır ver-gileraldı.

Aym gazabı estirmek için aynca bir de Varsak Türkmen-leri üstüne yürüdü.

Varsak beylerinden Uyuz Bey, vezir-i azam Rum Mehmet Paşa’yı bozguna uğrattı. Bozguna uğratmakla da yetinmedi, vezir-i azamin gasbettiği mal, para ve daha ne var ne yoksa, hepsini ganimet olarak aldı.

Bu kez de Karamani Mehmet Çelebi, Fatih Mehmet’e, vezir-i azam kulu Rum Mehmet Paşa'mn ne alçak, ne deni, ne rezil bir herif olduğunu bir bir anlatmaya başladı.

Ve Fatih yine bozulup öfkelenip küplere bindi.

Vezir-i azam Rum Mehmet Paşa’yı sadaretten azletti ve cellatlara boğdurttu. Yıl 1470.

Rum Mehmet Paşa, İstanbul’un zaptında tutsak alınmış bir Rum çocuğuydu. İstanbul’da Türk nüfusun artmasına karşıydı. Kendisi idam edilmiş ikinci vezir-i azam olarak Üsküdar’daki külliyesinde gömülüdür.

Görülüyor ki Fatih, kendi kafasına ve meşrebine uygun bir vezir-i azam bulmakta zora düşüyor.

Candarlı Halil Paşa’yı idam ettirdikten sonra vekaleten de olsa vezir-i azamlığa getirdiği İshak Paşa’yı, Rum Mehmet Paşa'yı idam ettirdikten sonra da yine vezir-i azamlığa getiriyor. Bu kez asil olarak...

İshak Paşa’mn ikinci vezir-i azamlığı iki yıl...

Haydi yerine yine birinci vezir-i azamlığı, kafasına çadın yıktırılarak sona erdirilen Mahmut Paşa... Yıl 1472.

Mahmut Paşa ikinci kez çıktığı vezir-i azamlıkta iki yıl kalabiliyor. 1474’de önce azledilip sonra da boğduruluyor.

Mahmut Paşa kimdi?

II. Mehmet’in gençliğinde pek bağlı olduğu Zağanos Paşa'nın bir kızını da Fatih’ten sonra o aldığı için, Fatih’in bacanağı idi.

Mahmut Paşa, tarihçi Kritovulos ile Hammer’e göre önemli bir Rum ailesinin çocuğuydu. Büyükbabalarından Flantropinos, hem Yunanistan emiri hem de Bizans’ın imparatordan sonra gelen ikinci adamıydı.

Babasının adı Mihaii idi. Anası da Sırplıydı. Kruçevaç’da (Alacahisaç’da) doğmuştu.

Küçük yaşta serhad gazileri tarafından tutsak alınıp Edirne’ye getirildi. Mahmut’u satın alan Mehmet Ağa. kendisini okutup eğittikten sonra II. Murat'a armağan etti. II. Murat da Mahmut'u oğlu Şehzade Mehmet’in hizmetine verdi.

. Şehzade’nin lalası Zağanos Paşa'mn kızıyla evlenme olanağı böyle çıktı karşısına.

• * •

Belgrad kuşatmasındaki başarılarından ötürü ilk kez getirildiği vezir-i azamlıkta oniki yıl kaldı. (1455-1467)

Karamanoğullan üstüne yapılan sefer dönüşünde de rakibi Rum Mehmet Paşa'mn kendisini Fatih’e gammazlaması üstüne çadırı kafasına yıkılarak azledildi.

Ve beş yıl sonra ikinci kez vezir-i azam oldu.

O sırada Akkoyunlu kuvvetleri Karaman Beyleriyle birleşmişler ve Fatih’e karşı bazı başarılar sağlamaya başlamışlardı.

Fatih’in güçlü bir vezir-i azama gereksinmesi vardı. Vaktiyle çadırını kafasına yıktırdığı Mahmut Paşa'dan daha güçlü biri yoktu ortalıkta.

Mahmut Paşa’mn ikinci vezir-i azamlığında Otlukbeli zaferi kazanıldı. Ama Mahmut Paşa’mn işi uzatmamak için Tebriz’e doğru kaçan Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan’ın peşinden gitmemesi, Fatih Mehmet’i için için kızdırdı.

Mahmut Paşa aleyhindeki daha bazı dedikodular da buna eklenince Fatih, İstanbul dönüşünde Mahmut Paşa’yı ikinci vezir-i azamlığındşn da azletti. Ve kendisini Edirne dolaylarındaki çiftliğinde oturmaya memur etti.

O günlerde Fatih’in oğlu Şehzade Mustafa öldü. Mahmut Paşa, Fatih’e başsağlığı dilemek için İstanbul’a geldi. -

Bu (irşattan yararlanarak Mahmut Paşa’mn yeniden vezir-i azam olmasından korkanlar, fitne flicurluk kazanlarım kaynatmaya ve gammazlık tezgahlarım çalıştırmaya başladılar.

Mahmut Paşa’mn, Şehzade Mustafa ile arası açıktı. Kendisi seferdeyken, kadın düşkünü olan Şehzade Mustafa karısına tecavüz etmişti. Bunu öğrenen Mahmut Paşa, karısını boşamış ama Fatih’in emriyle kadını tekrar nikahlamak zorunda kalmıştı.

Paşa’mn düşmanlan, Şelmde Mustafa'nın ölümünden eski Vezir-i azamin pek keyiflendiğini yaymaya başladılar. Şehzadeyi zehirlemiş olabileceği dahi söylentiler arasındaydı.

Mahmut Paşa’mn evine gönderilen bir casus, Paşa'mn beyaz giysiler içinde, pürneşe satranç oynadığı haberini getirdi.

Fatih Sultan Mehmet, Mahmut Paşa’yı tutuklatarak Ye-dikule zindanına attırdı.

Onsekiz gün sonra da, 17 Ağustos 1474’de, boynuna cellat kemendi geçirildi.

Bugün Mahmutpaşa’da dolaşanlar, o semte ve çarşıya adım veren Mahmut Paşa’mn, Fatih'in iki kez vezir-i azamlı-ğa getirdiği ve birincisinde başına çadınnı yıkarak azlettiği, İkincisinde de boğdurarak öldürttüğü Mahmut Paşa olduğunu bilmem anımsıyorlar mı?

Osmanlı tarihinde idam edilmiş vezir-i azamlardan ilk üçünü Fatih teslim etmişti cellada. Bunlardan üçüncüsüydü Mahmut Paşa...

Mahmut Paşa Camisinin yanındaki tüfbesinde gömülüdür.

/

* * *

İdam edilmiş dördüncü vezir-i azam, yine Fatih Sultan Mehmet’in vezir-i azamlanndan Gedik Ahmet Paşa’dır.

Ancak Gedik Ahmet Paşa’yı, Fatih değil, oğlu II. Beyazıt boğdurdu.

Fatih Mehmet'in vezir-i azamlanna karşı tavrı - II Beyazıt’m boğdurduğu eski hir vezir-i azam, Gedik Ahmet Paşa - Yavuz Selim, altı vezir-i azamından üçünü neden idam ettirdi? - Cem Sultan olayı - İdam edilen beşinci vezir-i azam Koca Mustafa Puşa - Yavuz'un eliyle hançerlediği vezir-i azam Dukakin oğlu Ahmet Paşa - Yunus Paşa’mn kesilen kafası

Fatih’le vezir-i azamlan arasındaki ilişki, yüzyılların ötesinden bakıldığında kanlı bir Walt Disney filmine benziyor.

Vezir-i azamken kafasına çadırı yıkılarak azledilen Mahmut Paşa, işler sıkışınca yine vezir-i azamlığa getirilir. Bu kez de kendisi seferdeyken, karısının ırzına Fatih’in ortanca oğlu Şehzade Mustafa geçer.

Mahmut Paşa kadım boşar. Ama Fatih’in emri üstüne yeniden nikahlar.

Fatih, Uzun Hasan’ı yakalamadığı için Mahmut Paşa’yı vezir-i azamlıktan ikinci defa azleder.

O sıralarda Şehzade Mustafa ölür. Mahmut Paşa’mn buna pek sevindiği dedikoduları üstüne Fatih, Paşa’yı boğdurur.

Mahmut Paşa’mn yerine vezir-i azamlığa Gedik Ahmet Paşa gelir, J474.   .

1476’da vezir-i azam Gedik Ahmet Paşa Arnavutluk seferine memur edilir.

İnatçı bir adam olan Paşa, "Arnavutluk seferine gitmem de gitmem" diye tutturur.

Fatih, emrini dinlemeyen Gedik Ahmet Paşa’yı da vezir-i azamlıktan azleder. Bununla da hızım alamaz, kendisini Rumeli Hisanna hapseder. Ama kısa bir süre sonra çıkanp kaptan-ı deıyalığa atar.

Henüz tahta Fatih’in büyük oğlu II. Beyazıt çıkmadığı için, eski vezir-i azam Gedik Ahmet Paşa’mn idamına daha atlı yıl vardır o tarihte...

Bu arada idam edilen ve azledilen vezir-i azamlardan boş kalan sadarete atanacak kimse bulunamadığı zaman, ikide bir vezir-i azam yapılan ihtiyar bir İshak Paşa dikkati çekiyor.

Candarlı Halil Paşa idam edilince yerine İshak Paşa atanmıştır.

Rum Mehmet Paşa idam edilince de yerine İshak Paşa atanmıştır.

Fatih’in son vezir-i azami Karamani Mehmet Paşa’yı -tahta Fatih’in küçük oğlu Cem’i çıkarmak istiyor diye-yeniçeriler öldürünce de, yerine yine İshak Paşa atanmıştır... 1453’den 1492'ye kadar üç kez vezir-i azam olmak kolay değil...

Neydi ki İshak Paşa’mn hüneri? Tek hüneri aşın parlak bir adam olmamasıydı. Hem çok göze batmıyor, hem de ortalıktan kaybolmuyordu. Böylece idam olmadan boyuna vezir-i azam oluyordu.

Onca idam ve azil arasında 'çapsızlığın başansı* na önemli bir örnektir İshak Paşa...

• « •

Fatih, kendi dönemindeki yedi değişik vezir-i azamdan üçünü boğdurdu.

Bir tanesini hapsetti.

Sonuncusunu da yeniçeriler öldürdü.

Fatihli. Mehmet, 1481 yılında, otuz yıllık bir saltanattan sonra ellibir yaşında öldü.

Arkasında iki şehzade bırakmıştı. Büyük oğlu Beyazıt'la küçük oğlu Cem...

Yüzseksen yıllık Osmanlı devletinde, "taht büyük evlada kalır' diye bir kural yoktu.

Fatih, ayrıca 'tahta kim çıkarsa kardeşini öldürebilir' yasasını getirmişti.

Zaten kendi de yirmi yaşında tahta çıktığı zaman iki yaşındaki kardeşi Ahmet'i öldürtmüştü.

Fatih'in ölümüyle taht kavgası başlad ı. Otuzdörtyaşındaki Beyazıt ile yirmiüç yaşındaki Cem birbirlerine girdiler.

Daha doğrusu kavga Fatih daha sağken başlamıştı. Öyle ki, Sultan Mehmet ne olur ne olmaz diye iki oğlunun da iki çocuğunu, yani kendisinin iki erkek torununu rehin olarak yanında tutmaya başlamıştı.

Aslında Fatih'in gönlü küçük oğlu Cem'den yanaydı.

Son vezir-i azami Karamam Mehmet Paşa ile azledildikten sonra kışa bir süre Rumeli Hisarında hapsedilen eski vezir-i azam Gedik Ahmet Paşa'mn da gönlü aynı yöndeydi. İkisi de Cem'i tutuyorlardı.

Buna karşılık yeniçeri de Beyazıt'ı tutuyordu.

Kanlı, uğursuz, karanlık bir yığın kavga oldu.

Yeniçeriler Fatih'in son vezir-i azami Karamani Mehmet Paşa'yı öldürdüler.

Sonunda da II. Beyazıt tahta çıktı. Cem Sultan Rodos'a kaçtı.

II. Beyazıt tahta çıktığı zaman eski vezir-i azam Gedik Ahmet Paşa, Gelibolu'daki donanmayla İtalya seferine çıkmak Ü2ereydi.

Fatih’in ölümüyle yerine büyük oğlu Beyazıt’ın geçtiğini görünce, seferden vazgeçip İstanbul’a döndü.

II. Beyazıt, padişahlığı şerefine Edirne’de tantanalı bir içki meclisi kurmuş, Gedik Ahmet Paşa’yı da sofrasına davet etmişti.

O sofra Gedik Ahmet Paşa için ölüm sofrası oldu.

Davetin en coşkulu anında II. Beyazıt çevresindeki vezirlere sordu:

- Küf ram nimet edenin cezası nedir?

’ Vezirler hep bir ağızdan yanıt verdiler:

- Ölümdür.

II. Beyazıt parmağını Gedik Ahmet Paşa’ya doğru uzattı:

- İşte ol munafik budur.

O sırada davetlilere beyaz kaftanlar armağan edilirken, eski vezir-i azam Gedik Ahmet Paşa’ya siyah bir kaftan getirildi. Siyah kaftan ölüm işaretiydi.

Paşaya siyah kaftanı giydirdiler ve ziyafetin sonunda kendisini kapı dibinde bekleyen cellada teslim ettiler. Cellatlar orada boğdular Fatih'in dik kafalı serkeş vezir-i azami Gedik Ahmet Paşa’yı; Cem’den yana olduğu sanıldığı için... Tarih 18 Aralık 1482.

m

II. Beyazıt, otuzbiryıl kaldı iktidarda. Aşağı yukarı babası II. Mehmet kadar. Ama onun Fatih gibi kafası kızdıkça vezir-i azam boğdurmak gibi bir huyu yoktu.

Babasının eski vezir-i azami Gedik Ahmet Paşa'dan başkasını idam ettirmedi.

Ancaaak...

Oğlu Yavuz Selim, kendisini 1512'de devirip de tahta çıkınca...

Yavuz, sekiz yıllık iktidarı süresinde, atadığı altı değişik vezir-i azamdan üçünü idam ettirdi.

Hatta bunlardan Dukakin oğlu Ahmet Paşa'yı bizzat kendi eliyle öldürmek için hançerlemiş, ama tam öldüremediğin-den, yere yığılan vezir-i azamin kafasını yanındaki akağalara kestirmiştir.

Onun için de I. Selim döneminde halk arasındaki en yay* gın beddua şuydu:

- İnşallah Yavuz'a vezir-i azam olursun.

Gedik Ahmet Paşa'dan sonra idam edilnüş beşinci vezir-i azam, II. Beyazıt'ın son, Yavuz Selim'in de ilk vezir-i azami olan Koca Mustafa Paşa'dır. Boğdurulduğu yıl 1512.

Koca Mustafa Paşa devşirmeydi. Kökeni Rum muydu, Frenk miydi, orası belli değil.

II. Beyazıt döneminin önde gelen devlet adamlanndan-

dı.

Fatih'in küçük oğlu Cem Sultan, tahtı ele geçiremeyip de, romanlara piyeslere konu olmuş çileli ve garip yaşamım gurbette sürdürmeye başlayınca, ağabeyi II. Beyazıt da durmadan kendisini izlemeye başladı.

Cem, Rodos şövalyelerine sığındıktan sonra, Osmanlı Sultanı adayı kuşatmasın diye beş hafta içinde Fransa'ya nakledildi.

Kendisi artık şövalyelerin oyuncağı olmuştu. Şövalyeler Cem'i bir şantaj aracı olarak kullanıyor, II. Beyazıt'tan her yıl beşbin düka altını alıyorlardı.

Sıkı pazarlıklar sonucu şövalyeler Cem'i Papa VIII. İno-san'a sattılar.

Sultan Beyazıt da Papa'yla pazarlığa girişmek için kapıcı-başı Mustafa Ağa'yı göndermişti Roma'ya... '

İşte o kapıcıbaşı Muştala Ağa, II. Beyazıt'ın son, oğlu Yavuz'un da ilk vezir-i azami olacak olan Koca Mustafa Paşa'y-

Papa'yla yaptığı anlaşma sonucu, Cem Sultan'ın zehirle* nerek öldürülmesine neden olduğu da söylenir.

II. Beyazıt'ın sekiz oğlu vardı:

Abdullah, Şehinşah, Alemşah, Mahmut, Mehmet, Ahmet, Korkut, Selim...

Sekiz çocuktan ilk beşi Beyazıt'ın sağlığında ölmüş ve geriye sadece Ahmet, Korkut ve Selim kalmıştı. Selim en küçük olanıydı.

Taht kavgası Beyazıt'ın sağlığında başladı. Sonunda da yine kardeş savaşlarına dönüştü.

Yavuz'un tahta çıkmak için babasıyla savaşı göze alması ve onu tahttan indirmesi de ilginçtir; kardeşleriyle giriştiği tuzaklı kavgalar da... Vaktiyle ölmüş ağabeylerinin sarayda kalmış çocuklarım boğdurması da...

Örneğin ağabeyi Korkut, Selim'in Manisa'daki sarayım kuşatmaya geldiğini öğrenince sakalını beyaza boyatıp başına keçe külah giyerek sarayın arka kapısından kaçmış ve bir mağaraya saklanmıştır.

Üç hafta kadaryaşadı mağarada. Bir köylü ihbar etti kendisini. Tutuklanıp Bursa'ya getirilirken de Emet kasabasında gece uyurken kapıcıbaşı Sinan Ağa tarafından kementle boğularak öldürüldü.

Yavuz'un büyük ağabeyi Şehzade Ahmet'i de yine kapıcı-başı Sinan Ağa kementle boğup öldürmüştür. Herhalde şehzade boğmasını seven bir adamdı Sinan Ağa...

II. Beyazıt'ın gönlü, hayatta kalmış en büyük oğlu Şehzade Ahmet'den yanaydı. Son vezir-i azami Koca Mustafa Paşa da Ahmet'i tutuyordu...

Yavuz tahta çıkınca...

Vezir-i azam Koca Mustafa Paşa'mn, ağabeyi Şehzade Ahmet'le gizli gizli mektuplaştığı kuşkusuna düşünce...

1512 yılında Yavuz, vezir-i azam Koca Mustafa Paşa ile Bursa’da birlikte yemek yerken, kendisine yine kara kaftan armağan ediliyor.

Ve kara kaftan sırtına giydirilerek, hemen orada kementle boğduruluyor.

• * *

İdam edilmiş altıncı vezir-i azam, Dukakin oğlu Ahmet Pa-şa’dır.

Kendisi Yavuz Selim’in üçüncü vezir-i azamiydi.

1514yılının Aralık ayında vezir-i azam oldu. 1515 yılının Mart ayında da Yavuz’un eliyle önce hançerlendi, sonra da yığıldığı yerde akhadımağalan tarafından kalası kesildi.

İki buçuk ay sürdü vezir-i azamlığı.

Dukakin oğlu Ahmet Paşa, Arnavut kökenli bir Hristi-yandı. Ailesi Amavutluk’u yönetmiş bir aileydi. Ahmet Paşa kendi iradesiyle Müslüman olup Osmanlı hizmetine girmiş ve hızla yükselerek Yavuz’un Çaldıran dönüşünde vezir-i azamlığa getirilmişti.

Aynca Yavuz Selim'inkızkardeşinin damadıydı. II. Beya-zıt’ın kızından olma torunu Hamm Sultan ile evliydi.

Yavuz kendisine neden kızmıştı, hem de eliyle öldürmeye kalkacak kadar?...

• * •

I. Selim Amasya’da kışladığı sırada, ilkbaharda tekrar İran üstüne gidileceği haberi, yeniçeriyi ayaklandırmıştı.

Yeniçeriler Dukakin oğlu ile vezir Piri Paşa’nın evlerini basmışlar, ertesi günü de o zamanın ‘bakanlar kurulu* anlamındaki "Divan'a gelerek bağınp çağırmışlar, ortalığı allak bullak etmişlerdi.

Yavuz Selim, yeniçeri ayaklanmasının daha önceden düzenlenmiş bir senaryo olmasından kuşkulanmıştı. Durum hakkında gizli bir kovuşturma

açtı.

Çok şaşırtıcı bir sonuç çıktı ortaya...

Yeniçerinin ayaklanmış gibi görünüp kendi evini basmasını da isteyen, vezir-i azam Dukakin oğlu Ahmet Paşa’mn bizzat kendisiydi.

Vezir-i azami hemen yanına çağırdı, önce eliyle hançerleyip sonra da kafasını kestirdi.

*m * m*

I. Selim’in idam ettirdiği üçüncü vezir-i azam da Yunus Pa-şa’dır...

Ve Yunus Paşa, Osmanlı tarihinde, Candarlı Halil Paşa, Rum Mehmet Paşa, Mahmut Paşa, Gedik Ahmet Paşa, Koca Mustafa Paşa ve Dukakin oğlu Ahmet Paşa’dan sonra idam edilmiş yedinci vezir-i azamdır. '

Sultan Selim, Mısır seferinden dönüşte vezir-i azami Yunus Paşa’yla at üstünde konuşa konuşa Bülbis’ten geçiyordu...

O sırada Yunus Paşa öyle bir şey söyledi ki kendisine...

Yavuz, hemen atım durdurdu ve derhal solaklar kethüdasına emrederek oracıkta Yunus Paşa’mn kafasını kestirdi.

Ama yine de öfkesi geçmemişti.

Beş on dakika önce tatlı tatlı konuşmakta olduğu vezir-i azami Yunus Paşa’mn kesilmiş kafasını eline aldı. Üç gün beraberinde taşıdı kafayı. Ûç gün sonra Katya’da gömdürdü ancak... Tarih 1517 Eylülü...

Vezir-i azam Yunus Paşa'mn, Sultan I. Selim’i böylesine kızıp deliye döndürmüş olan sözü neydi acaba?

Yavuz Selim’in elinde taşıdığı vezir-i azam kellesi - Mısır seferinde onbeşbin deveyle taşınan su - Vezir-i azamları sille tokat bizzat döven padişahlar - Kanuni’nin boğdurduğu Makbul İbrahim Paşa - İdam edilmiş

dokuzuncu vezir-i azam Kara Ahmet Paşa - Hur-rem Sultan'ın entrikaları - Vezir-i azamlar için kırk yıl süren cellat tatili

Bizim Osmanlı İmparatorluğunun tarihi, peri padişahlarının öykülerine benzeyen, üstünde pembe hayaller kurulabilecek bir tarih değil...

Tut ki Yavuz Sultan Selim Han'ın vezir-i azamisin, her dem başının üstünde bir cellat gölgesi...

Tut ki Sultan II. Beyazıt Han'ın şehzadesisin, sakalım beyaza boyatıp kafana bir keçe külah geçirerek sarayının arka kapısından tüysen ve bir mağaraya saklansan bile, boynunu cellat kemendinden kurtarma olanağın yok...

Fatih Sultan Mehmet Han bile olsan, kendi ecelinle mi öldüğün, yoksa ellini henüz geçmişken zehirlenip de mi öldürüldüğün hep bilinmez kalacak...

Büyük bir imparatorluk, ama hiç kimsenin can güvenliğinin bulunmadığı bir imparatorluk; ne vezir-i azamlann, ne şehzadelerin, ne de hünkârların...

Ve bitmez tükenmez iktidar kavgaları... Hem de ne kanlı kavgalar, ne karanlık kavgalar, ne kaypak kavgalar...

* *m m*

Yavuz Sultan Selim'in kendi sekiz yıllık iktidarı döneminde idam ettirdiği vezir-i azamlardan üçünciisü Yunus Paşa'dır.

Yunus Paşa da devşirmeydi. Ama kökeni neydi? Rum muydu, Hırval mıydı, Sırp mıydı orası bilinmiyor. Söylentiye göre yeniçerilikten yetişme birisiymiş.

Yavuz Selim kendisini Rumeli Beylerbeyiyken kubbealtı veziri yapmış. Yani o zamanın hakanlar kuruluna atamış

Mısır seferindeki Ridaniye savaşında vezir-i azam Hadım Sınan Paşa şehit düşünce sekiz gün içinde vezir-i azamlı-£û getiriliyor.

Sultan I. Selim'in Yunus Paşa’yı bu olçude beğenip tak-diretmesinin büyük bir nedeni var.

Osmanlı ordusu çöllerden geçerek Mısır tulüm* yürürken, Yunus Paşa tam onbeş bin deveyle ordunun su gereksinmesini karşılıyor. Hiç kimseye su sıkıntısı çektirmiyor. Yıl 1517.

Önce **Vezir-i** azandık, otuzsekiz gün sonra da aynı zamanda Mısır valiliği veriliyor kendisine...

Ne var ki bizim Yunus Paşa hızlı bir rüşvetçi. Vezir-i azamlığı üstüne bir de Mısır valiliği eklenince, hemen hızlı bir rüşvet ve haraç kampanyası başlatıyor.

Oyle bir kampanya ki baş edilecek gibi değil...

Çaresiz vezir-i azam Yunus Paşa’mn Mısır valiliği iptal ediliyor. Kendisi sadece vezir-i a2am olarak bırakılıyor.

Mısır valiliğine de Çerkez Hayır Bey getiriliyor.

Yavuz Selim Mısır dönüşü, yolda Yunus Paşa’yla konuştuğu sırada:

Mısır arkamızda kaldı, demiş.

Yunus Paşa, Mısır valiliğinde bırakılmayıp valiliğin Çerkez Hayır Bey’e verilmesinden alınmış olduğu için, kalasının hemen oracıkta kesilmesine neden olan bir serzenişte bulunmuş Padişah'a:

- Evet, demiş, bu kadar zahmet çekildi. Ordunun yansı kumlar içinde mahvoldu. Mısır’ı yine böyle Çerkezler elinde bırakacağımız bilinseydi, zahmet çekilip buraya kadar gelinmezdi.

Yunus Paşa’mn böyle bir sitemi öfkeden çılgına çevirmiş Yavuz’u. Hemen durdurmuş atım, solaklar kethüdasına emretmiş:

- Tez urun şu herifin kellesini.

Vezir-i azam Yunus Paşa'nın kellesi o anda düşmüş yere. ’

Ama I. Selim hırsını alamamış. Üç gün elinde taşımış vezir-i azam Yunus Paşa’mn kesik kafasını.

Böylece 3 Şubat 1517’de vezir-i azam olan Yunus Paşa’-nın sadareti, Eylül 1517’de sona ermiş. Yani yedi ay sonra...

1453’ten bu yana idam edilmiş yedinci vezir-i azam olan Yunus Paşa’mn öyküsü de bu işte.

* * *

Şimdi biraz nefes alalım.

Nasıl olsa Yunus Paşa’dan sonra sıra idam edilmiş sekizinci vezir-i azam olan İbrahim Paşa’ya gelinceye kadar aradan ondokuzyıl geçecek...

Yavuz’un beş yıl içinde üç vezir-i azam idam ettirdiği düşünülürse epey uzun bir süre...

Osmanlı İmparatorluğundaki onu bunu durmadan cellatlara boğdurma ve kafaları kestirme tutkusu, adeta psikopatolojik boyutlarda cinnetli bir karabasan...

Sultanlannki de dahil, kimsenin can güvenliği bulunmayan böylesi bir idam ve öldürme fulyasını, tutarlı bir mantık içinej^turtmak da zor.

Üstelik padişahların hemen hepsi ozan. Hem de güçlü bir ozan.

Örneğin Yavıız Stdim'in Türkçe yazdığı bir gaz«$ldtın 911 beyite bakın:

Ben yalanı layık mı ol karşımda ayağın dura

Servi-i nazıma deyin ben öldükte namazım kılmasun.

Gerçi kadınlar cenaze namazı kılmadığına göre, Selım'in "servi-i nazıın* diye hitap ettiği kişi kadın değildir ama. Fara ve Osmanlı edebiyatında erkeklere de aşk şiiri yazma modası çok yaygındı.

Böyle şiirler yazan bir Sultan'm öfkelendikçe başbakanlarını boğdıınıp kafalarım kestirmesi bir tuhaf geliyor insa mı...

Bizzat kendi eliyle sille tokat dövdüğü başbakanlar da ayrı...

Tarihlerin yazdığına göre idam ettirmediği vezir-i azam-hırından Hersekzade Ahmet. Paşa’yı da lekm» yıımnık sık sık dövermiş, Piri Ahmet Paşa‘yı da...

Halta vezir-i azam Piri Paça, dayak yemekten usandığı bir gün:

- Padişahım onunde sonunda bir bahane ile beni öldüreceksin; hemen bir gün evvel halas etsen münasiptir, demiş.

Yavıız gülmüş ve badem şekerli bir iltifatta bulunmuş:

- Benim dahi bu mana muradım; lâkin yerini tutar bir adam bulunmaz; yoksa seni muradına eriştirmek kolaydır.

Devletin önde gelenlerini, bu arada başbakanlan da, bizzat sopayla dövüp kafasını gözünü yarına hııyu Fatih Mehmet'de de varmış.

Sonradan oğlu Beyazıt'ın vezir-i azami olacak Davul Paşa, Kümeli Beylerbeyiyken Fatih kendisini yutuna çağırtmış, daha önceden hazırladığı kalın bir sopa ile feci biçimde dövmüş. Oyle ki kırk gün yataktan çıkamamış Davut Poşu...

Yavuz’un tek oğlu olduğu için kardeş öldürme derdine düşmeden tahta çıkan Kanuni Sultan Süleyman’ı ele alalım.

O da çok güçlü bir ozan.

Ama gelgelelim öldürtmediği ne oğul kalıyor, ne torun, ne yeğen, ne yeğen çocuğu...

Rodos’u alır almaz ilk yaptığı iş, orada unutulup kalmış olan büyük amcası Cem Sultan’ın oğluyla torununu buldurup boğdurmak...

Neresinden bakılırsa bakılsın, anlamsız cinayetlerdir bunlar...

* * *

Şimdi yine gelelim Osmanlı tarihinde idam edilmiş sekizinci vezir-i azam olan İbrahim Paşa'ya...

İbıahim Paşa'mn da kökeni tam bilinmez. Sadece Paıga-lı olduğu bilinir. Bazı tarihçiler Arnavut olduğunu iddia etmede, bazıları Frenk, bazılaıı da Rum...

Tarihçi Hammer'e göre İbrahim Paşa, Paıga gemicilerinden birinin oğludur. Çok güzel keman çalarmış. Türk korsanlarınca tutsak alınıp önce Manisa'da dul bir kadına satılmış. Dul kadın da İbrahim'i o sırada Manisa'da vali olan Şehzade Süleyman'a satmış. Ve Kanuni padişah olduktan sonra, İbrahim Paşa da Kanuni'nin "Hasodabaşı"lığına getirilmiş.

Hasodabaşılaı ın savaşta ve barışta daima padişahla birlikte bulunmaları gelenek gereği olduğundan İbrahim Paşa uzun bir süre Kanuni ile sabah akşam dip dibe burun buruna yaşamış.

27 Haziran 1523'de, yani Kanuni'nin padişahlığının üçüncü yılında; Yavuz'un son, Kanuni'nin de ilk vezir-i azami olan Pir Mehmet Paşa emekli edilmiş. Ve İbrahim Paşa hem vezir-i azamlığa getirilmiş, hem de uhdesine Rumeli Beylerbeyliği verilmiş.

Böylece 1523'den, idam edildiği 15 Mart 1536'ya kadar tam onuçyıl, bir dediği iki edilmeden, adeta bir hükümdar gibi vozir-i azamlık etmiş. Kanıini'nin kendisini çok sevmesi yüzünden, adı da "Makbul' İbrahim Paşa'ya çıkmış.

Ne var ki işin içine sonunda k'iılıı parmağı karışıyor.

Kûnuni'nin büyük a$kı Ilurrcm Sultan, I. Sultan Süley man'dan sonra kendinden doğan Şehzade Beyazıt'ın tahta çıkmasını istemede...

İbrahim Paşa ine tahtın büyük Şeh2ade Mustafa'nın hakkı olduğu kamumdu...

Ilurrcm Sultan, ne yaptı ne etti Kanuni’yi inandırdı ki. vezir-i azam İbrahim Paşa kendisini devirip tahta geçmek i«-tomektedir.

Kanuni’nin ise İbrahim Paşa yı azletmeyeceğine dair ye mini vardı.

Yemine de bir çare bulundu. Azletmeyecek, sadece idam udecekti. Hem do uyurken idam edilecekti, ruhu vt>c\»dunda değilken.

Saraya davet edilen Makbul İbrahim Paşa, 15 Mart 1536’da yalağında uyurken kementle boğularak öldürüldü.

Adı da ‘Makbul İbrahim Paşa'dan, ‘Maktul İbrahim Pa-şa'ya dönüştü.

İdam «dilen dokuzuncu vezir-i azam, yine Kanuni’nin vezir-i azamlanndan Kara Ahmet Paşa’dır...

Arnavut devşirmelerinden...

Osmanlı tarihinde Temaşvar fatihi olarak tanınıyor.

Kanuni’nin damadı vezir-i azam Rüstem Paşa'mn azlinden sonra vezir-i azamlığa getiriliyor.

Hurrem Sultan ile km Mihrimah Sultan ise Rüstcm Paşa'mn tekrar sadarete getirilmesinde kararlı...

Hurrem Sultan başlıyor yine Kanuni’yi doldurmaya:

Sultûmm bu Arnavut hain, el altından ortalıca nifak saçıp yeniçeriyi ayaklandırmaya çalışıyor...

Kanuni iyice yaşlanmış. Hurrem’in Miminden dışan çıkamıyor.

Ve bu divan toplantısından .sunra. Ar/ odası ıınüıide cellada teslim ediliyor Kain Aiıınut Paşa. Tarih 28 Eylül 15S5.

Yerine d» tekrar Mihrimah Sultan'ın kocası Damat Rus-tem Paşa getiriliyor. Kainini'nin lıiıyiik nğlı Şehzade Mustafa’nın idamında büyük etkiyi olan Kiistem Paşa...

idam edilmiş dokuzuncu vezir-i azam olan Kara Ahmet Paşada Yavuz Selim’in damadıydı. Kendisi Yavuz'un kızı Fatma Sultan’la evlenmişti.

Ama artık Yavuz yoktu vc Hurrem Sultan elbette ki kimdi damadı Rustem Paşa’yı, Yavuz’un damadı Karo Ahmet Paşa ^'ya yeğleyecekti,

I • «

İnanması zor ama, vezir-i azam Kara Ahmet Pa^a'uın boğdurulmasından sonra, Kanuni’nin oğlu II. Selim ve onun da oğlu

111. Murat dönemlerinde tam kırk yıl boyunca hiçbir vezir-i azam idam edilmedi.

Ancak kırk yıl sonunda III. Mehmet, vezir-i azami Ferhat Poşa’yı once azletti, sonra da 1595’de cellatlara boğdurarak idam ettirdi.

Boylecc Ferhat Paşa, Osmanlı tarihinde idam edilen onuncu vezir-i azam oldu.

Ferhat Paşa‘dan sonra daha otuzuç vezir i azam idam edilecekti.

Yaşlı dünya tarihi ve bizim genç tarihimiz - Birbirlerine düşman vezir-i uzamlar - Sinan Paşa, Ferhat Paşa’yı cellada nasıl verdirdi? - Kanuni’nin oğlu II. Selim’le torunu III. Murat, hiç vezir-i azam idam ettirmedi - III. Mehmet’in boğdurduğu üç vezir-i azam - Aşırı rüşvetçi Safiye Sultan - Hadım Haşan Paşa’yla Yemişçi Haşan Paşa'mn idamları

Osmanlı İmparatorluğu 1299-1300 yıllarında kuruldu. Nasıl kurulduğu belgesel olarak tam net değildir.

I. Osman’ın oğullan, kendi aralarındaki kavga dövüşlerle Kayı aşiretinin başına geçmeyi sürdürdükçe, aşiret yavaş yavaş kemiklenip devletleşmiş, devlet de sonunda imparatorluk olmuştur.

Yani Osmanlı devleti, kurulu bir toplum düzeninde sadece egemenliğin yeni bir sülaleye geçmesiyle açılmış taze bir sayfa değildir. Hiç yoktan varolmuş bir devlettir.

Osmanlı tarihi üstünde yumulup kalmadan İmparatorluğun dünya tarihi içindeki yerini belirlemeye çalışmak, tarihsel bilincin objektif olarak gelişmesi ve beyinsel kanallann tıkanıklığa uğramaması için, hem şarttır, hem de farzdır...

Dünyanın bizi tanımasını mı istiyoruz? Bunun en sağlam yöntemi nedir biliyor musunuz? Bizim de dünyayı tanımamız...

Örneğin ateş, İsa'dan 500.000yıl önce keşfedildi.

Ya dikiş iğnesiyle düğme? O da İsa'dan 150.000 yıl önce...

İlk yazıyı taş üstüne Sümerliler yazdılar. İsa'dan 3.500 yıl önce.

Sümerlilerden500yıl sonra, eski Mısırlılar da yazdılar.

Taş üstüne yazılmış ilk Türkçe yazılar ise, İsa'dan 732 yıl sonradır.

Bizim tarihimiz, iddia edildiği gibi çok eski değil, çok yeni bir tarihtir. Biz de genç bir toplumuz. Bu da bize büyük bildi namizm veriyor.

Bizden daha genç bir tek toplum var; o da Amerika...

* * *

Bu yüzden Osmanlı tarihini çok eski bir tarihmiş gibi görmemek gerekiyor.

Demirci körüğü Osmanlı devletinin kuruluşundan 3000 yıl önce keşfedildi, eski Mısır'da...

Taş köprü yapımı yine Osmanlı devletinin kuruluşundan 2000 yıl önce gerçekleştirildi, Roma'da...

Su değirmeni de 1500 yıl önce, yine Roma'da...

Matbaanın icadı da, İstanbul'un almışından 17 yıl öncedir.

Görülüyor ki dünya tarihi sadece zaferlerle yenilgilerden ibaret değil.

İnsanlık yaşamım kolaylaştırıp tatlandıran bilimsel ve teknik çabaların da kendine özgü ayrı bir tarihi var.

Sanatsal çabaların da...

m m m

Şimdi yine gelelim Osmanlı tarihine ve idam edilmiş vezir-i azamlardan onuncusu olan Ferhat Paşa dönemine...

Yıl 1595. Tahtta III. Mehmet...

Fatih, üç; onun oğlu II. Beyazıt, bir; onun oğlu Yavuz Selim, üç; onun oğlu Kanuni Sultan Süleyman, iki vezir-i azam idam ettirmişlerdi.

Kanuni’nin oğlu Sultan II. Selim’le, torunu III. Murat, hiç vezir-i azam idam ettirmediler.

Ama III. Murat’ın oğlu III. Mehmet...

III. Murat tahta çıkınca beş erkek kardeşini boğdurmakla yetinmişti.

III. Mehmet ise tahta çıkınca, bol kardeş sahibi olduğu için, önce ondokuz erkek kardeşini boğdurdu. Sekiz yıllık saltanatının sonuna doğru da, onaltı yaşındaki oğlu Şehzade Mahmut’u ve Mahmut’un annesini...

* * *

İdam edilen onuncu vezir-i azam Ferhat Paşa da III. Mehmet’in emriyle verilmiştir cellada.

Ferhat Paşa’mn kökeni Arnavut.

Ta Kanuni zamanında başlamış kendini göstermeye. O zaman henüz Ferhat Paşa değil, sadece Ferhat Ağa...

Kanuni Sultan Süleyman’ın güveni varmış kendisine...

Kanuni Zigetvar’da öldüğü zaman, naaşı da Ferhat Ağa’nın gözetiminde nakledilmiş İstanbul’a...

Kanuni’nin oğlu Sarı Selim’in sekiz yıllık iktidarı süresince de yükselmesini sürdürmüş.

Kanuni’nin torunu III. Murat döneminde yeniçeri ağalığına atanmış. Yıl 1581.

Aynı yıl, III. Murat’ın oğlu Şehzade Mehmet’in sünnet düğününde, kapıkulu süvarilerinden bazıları, oturdukları kışlaya fahişeler getirip eğlenmeye başlamışlar.

Bir bölük yeniçeri ile şehir subaşısı, kapıkulu süvarilerinin kışlasını basıp süvarilerle kavgaya tutuşmuş.

Yeniçeri ağası Ferhat Ağa, olay yerine koşmuş. Kavgayı sertçe bastırmış. Bu arada iki süvari ölmüş.

O sırada III. Murat’ın vezir-i azami Sinan Paşa...

Sinan Paşa, fahişeler yüzünden birbirine giren süvarilerle yeniçerilerin kavgası bastırılırken, iki süvarinin öldürülmüş olmasına öfkelenmiş.

Yeniçeri ağası Farhat Afca'yı çağırtmış, kendisini bir güzel azarlayıp makamından azletmiş...

Vezin-i azam Siıan Paşa ilu Ferhat Ağa’nıı birbirlerine diş bilemeleri böyle başlamış. Ağustos 1582

*

Ferhat Afia azlinden sonra beş ay açıkta kalıyor.

III. Murat, vezir-i azami Sinan Paşayı a/.lediıce ile, hem dördüncü vezir, hem t ran serdarı oluyor.

Büyük başarılar sağlıyor İran’da...

Ve Sinan Paşa ikinci kez vezir-i azam olduktan ve ikinci kez yine azledildikten sonra da, vezir-i azamlığı getiriliyor. Yıl 1591 Ağustosu.

Ferhat Afta artık Ferıı&t Paşa’dır. Eski vezir-i azam Si-tıan Paşa da kendisinin "düşıım-ı biamaıı'ıdıı.

Padişah III. MııraL, Ferhat Paşa’ya:

- Benden saıa müsaade, aluylıinde olanlardım hepsinin gözlerine mil çektirip hepsini kör edebilirsin, diyor.

Ferhat Paşa, Sinan Paşa'mn gözlerine mil çektirme iznine sahip. Ama o dalıa efendi davranıyor. Saygı gösteriyor yaşlı ve eski vezir-i azam Sinan Paşa’ya...

Ne var ki Sinan Paşa’mn kini kin... Ferhat Paşa’yı yok etme duygusu engerek yılanı gibi kıvrılıp oturmuş yüreğinde...

« • •

1591 yılında Erzurum halkı. Erzurum kalesindeki yeniçerilerin densizliklerinden yakınmaya haşlarlar.

Vezir i azam Ferhat Paşa, Erzurum'daki yeniçerilerin İstanbul'a dönmesini emreder.

Yeniçerilere geri dönme emri verildiğini o£renen Erzurum halkı, yeniçerilerin Erzurum kalesinden biran once çık malan için, kaleye saldırır. Halkla yeniçeriler arasında bir çarpışma olur. •

İstanbul’daki yeniçeriler, Erzurum’daki olayı duyunca, karavanayı boykot ederek bağırmaya başlarlar:

- Bizi kırdırmak için Erzurum’a emr-i şerif gönderilmiş, padişahımız bu hale vakıf mıdır?

Padişah III. Murat, yeniçerinin neden karavanayı boykot ettiğini vezir-i azami Ferhat Paşa’dan öğrenmek ister.

Ferhat Paşa, durumu idare etmeye çalışır:

- Yeniçeri kullanmzın ocak ağalarından şikayetleri vardı. Ağalar azledildi, olay da yatıştı der.

Eski vezir-i azam Sinan Paşa, Ferhat Paşa’mn kuyusunu kazmak için bu fiı satı ganimet bilir.

Ferhat Paşa’yı, Erzurum’daki yeniçeriyi halka ezdirmek, İstanbul’daki başkaldınmn da gerçek nedenini saklayarak padişaha yalan söylemekle suçlamaya başlar.

III. Murat da Ferhat Paşa’yı azleder. Yıl 1592.

* * *

Yıl 1595.

III. Murat ölmüş, yerine III. Mehmet tahta çıkmıştır.

O sırada Sinan Paşa vezir-i azamdır yine. Sultan Murat’ın ağzından girip burnundan çıkarak üçüncü kez vezir-i azam olmayı kıvırmıştır.

Ve Avusturya’ya karşı gereksiz bir savaş açarak, cepheye gitmiştir.

Kendisine sadaret kaymakamı olarak Ferhat Paşa vekalet etmektedir.

III. Mehmet, Sinan Paşa’mn savaştaki başarısızlığını görerek kendisini azleder, yerine de Ferhat Paşa ikinci kez vezir-i azam olur.

Tam o tarihlerde Eflak voyvodası başkaldıımıştır Osmanlıya.

Ve2ir-i azam Ferlıat Paşa, ııstune gider voyvodanın.

Ama cn buyuk rakibi vc siyasal düşmanı Sinan Paşa'yla oynamakta olduğu tahterevalli henüz bitmemiştir.

Ferhat Paça gözdeyken, Sinan Paşa’mn gözden düşmesi. Sinan Paşa gözdeyken Ferhat Paça'run gözden düşmesi maç» ntn son raunduna

gelmiştir sıra.

Ferhat Paşa Eflak yakasına geçmek için köprü kurdurmaya uğraştığı sırada, İstanbul'daki Sinan Paşa’yla yandaşları, Ferhat Paça’nın padişah III. Mehmet’i sattığı ve Eflak voyvodasıyla anlaçüğı (söylentilerini çıkarırlar.

III. Mehmet hem azleder Ferhat Paşa’yı hem de katlini emrederek bir cellat çıkartır yola.

• * •

Ferhat Paça, İstanbul'da olup bitenleri hemen öğrenmiştir. Padişahın cclladı henüz gelmeden, mühr-i hiiınayunu yanındaki vezirlerden Satırcı Mehmet Paşa’ya teslim ederek, gizlice İstanbul’a gelir, Metris’deki çiftliğine saklanır.

Elalundan da padişahın annesi Safiye Sultan’a ricacılar ve bol armağanlar gönderir. Hayatta bırakılarak çiftliğinde oturmasına izin verilmesi için Valde Sultanın yardımına sığınır.

Vc affı şahane'ye uğrar...

♦

Ama Sinan Paşa...

Sinan Paşa, Ferhat Paşa’mn idamı için elinden geleni ardına koymamaktadır.

Sonunda erişir isteğine...

Ferhat Paça bir glm çiftliğinden alınarak Yedikule zindanlarına götürülür ve orada bozularak idam edilir. Ekim 1595.

Sonradan Sultan 111. Mehmet de. Ferhat Paşa'mn Sinan Paşa çürülmetiliğiyle iftiraya kurban gittiğini ve kendisinin eski bir kine alet edildiğini anlamıştır ama. iş işten çoktan geçmiştir.

♦ ♦ •

Geldik olum cezasın» çarptırılan nnhirinci vezir-i azama. O da yine III. Mehmet’in vezir-i azamlanndan Hadım Haşan Paşa...

Kökeni bilinmiyor. Akhadım ağalarından...

Önccicri Mısır valisiyken aldığı rüşvetlerden otıιru azledilmiş. İstanbul’a gelince de hapsedilmiş.

Siz işe bakın ki rüşvetçilikten azledilip hapse atılan vali; Venedik’in ıınlıı ailesi Bafn'ların kızıyken, korsanlara tutsak duşup saraya satıldıktan sonra, oncelll. Murat'ın gözdesi arkasından da III. Mehmet 'in annesi olan Safiye Sultau’a sunduğu armağan ve paralar sayesinde afla uğramış.

Afla uğramakla da kalmamış, vezir-i azamlığa kadar yükselmiş.

Ama rüşvetçilikten bir turlu vazgeçmemiş. Memuriyetleri yüksek paralarla satar, herkese de aldığı paralan Valde Sultâna vermek zorunda olduğunu söylermiş. Gerçekten de **sadareti** süresince, her hafta **Safiye Sultan’a** yığın yığın armağanlar getirip durmuş.

Hadım Haşan Paşa’mn da siyasal bir düşmanı varmış; kapı-ağası Gazanfer Ağa...

Mısır dönüşü kendisini hapse attıran da o Gazanfer Ağa’ymış.

Hadım Haşan Paşa, Gazanfer Ağa’yı öldürme planlarına girişmiş ama kıvıramamış.

Şeyhülislamlığa gelmek isteyen Hoca Saadettin Efendi’-nin de ayağına karpuz kabuğu koymak isteyince; Gazanfer Ağa ile Hoca Saadettin Efendi, yeniçeri ağası Tırnakçı Haşan Ağa’yı da kendilerinden yana çevirip vezir-i azamin aldığı rüşvetleri gösteren bir defteri padişah III. Mehmet’e sunmuşlar. .

Hadım Haşan Paşa, vezir-i azamlığımn altıncı ayında, Safiye Sultan’ınyaptıracağı Yeni Cami’nin temelini atmaya giderken bostancıbaşı tarafından yakalanarak, önce .beş altı gün Yedikule zindanında hapsedilmiş, sonra da boğularak idam edilmiş. Mayıs 1598.

* * *

III. Mehmet bir vezir-i azam daha boğdurtmuştur, Yemişçi Haşan Paşa.

Ölüm cezasına çarptırılmış vezir-i azamlann onikincisi...

Yemişçi Haşan Paşa bir Arnavut devşirmesi...

1601 Temmuzunda III. Mehmet’in anası, aşırı rüşvetçi Safiye Sultan’ın önerisiyle vezir-i azamlığa getiriliyor.

Tamtakır hâzinenin yarattığı sıkışıklıklardan ötürü işkenceyle toplatmaya kalktığı vergilerle, olur olmaz nedenler yüzünden bol bol öldürttüğü kişiler, aleyhinde gitgide yoğunlaşan bir hava yaratıyor.

1603 Eylülünde azlediliyor.

Padişaha şantaj yaparak yerinde kalmak için yeniçeri ocağım baş kaldırmaya kışkırttığından, Sütlüce’deki konağına bir bostancıbaşı gönderiliyor ve konağının bahçesinde boğularak idam ediliyor.

* * *

Aynı yıllarda acaba dünyada neler oluyordu?

1590'da Hollanda'da mikroskop icat ediliyordu.

1609’da İtalya’da GolUc teleskopu buluyordu.

Ayıu yıl Almanya'da Kepler, gezegenlerdeki hareketle rin belirli bir yasaya uyduğunu kanıtlıyordu...

İngiltere'de ise kurşun kilem çoktan icat edilmiş, sıra matematikte logaritmanın bulunmasına gelmişti.

İdam edilen onikinci vezir-i azam Yemişçi Haxan Puşa’daıı sonra, kendilerini de aynı akıbetin bekindiği daha otuziki ve* zİr-i azanı vardı sıradp...

\

Tarihi canlı tutmak - İmparatorluğun bir başka yüzü - İdam edilenlerin giysileri - I. Ahmet dönemi ve Tünelci Derviş Paşa - Vezir-i azam Nasuh Paşa'yı boğan cellat Ohrili Hüseyin Ağa - Deli Mustafa - Genç Osman olayı -11 yaşındaki TV. Murat'ın ilk idam ettirdiği vezir-i azam Mere Hüseyin Paşa - Yeniçerilerin öldürdüğü vezir-i uzamlardan birkaçı

Hep düşünmüşümdür, neden bizde kıvılcımlı bir tarih merakı yoktur, diye...

Okullardaki tarih dersleri, tıpkı edebiyat dersleri gibi, tekdüze, çekimsiz, adeta kalıplaşmış bir cansızlıkta sürdürüldüğü için belki de...

Belki de kendi mayamızı, dokumuzu ve yapımızı sereser-pe tartışmaktan çekindiğimiz ve kendi kendimizi öven klişelerle yetinmeyi yeğlediğimiz için...

Tarih de nişanlanılmış bir sevgili gibidir. Yüreğinde onunla durmadan haşır neşir olacak kadar bir sıcaklık duymuyorsan, kendisine bir iki bayat komplimanla tam sahip olamazsın.

Ayınca bizde iyi yazılmış çok az tarih kitabı var.

Çoğunda hem düzenleme çok bozuk, hem de anlatım tekniği...

Sanki birçok ayrıntı üstü kapalı olarak anlatılmak istenmiş. Tıpkı Fatih II. Mehmet'in annesi Mara Despina'nın Müslüman olmadığının saklanması gibi...

* * *

Buna karşılık ağırlık, hep zaptedilen yerlerle kaybedilen yerler üstüne konmuş...

Zaptedilen yerler, kaybedilen yerler...

Ve son toplamda genellikle kaybedilen yerler...

Oysa tarihin asıl çekici yanı, ikide birde ya genişleyen, ya da daralan sınırların serüvenleri değildir.

Tarihin çekici yanı, vaktiyle yaşamış egemenlerle çevre-leıindekilerin, ne menem kişiler olduklarım açıklayan yanıdır.

Bizde ise bu açıdan yazılmış pek bir şey yok...

O yüzden günümüzdeki siyaset kavgalarında da aynen sürmekte olan bazı garip yöntemleri, kimlerden nasıl miras aldığımızın tam bir dökümünü yapamıyoruz.

Bu dökümü yapmaya başlasak, hem tarihe karşı ilgi artacak; hem de farkına varmadan kimleri taklit etmekte olduğumuzu görme şaşkınlığının yutkunmalı şaşılığına uğrayacağız.

Lise gençleri Osman Gazi’den Kanuni Sultan Süleyman’a kadar olan padişahları -Yıldırım Beyazıt’ın oğlu I. Mehmet’te biraz bocalayarak- az buçuk rahat sıralarlar.

Kanuni’den sonra teklemeler başlar. I. Ahmet’den sonra ise sıralama çokçası tümden çıkmaza girer. .

Bana sorarsanız padişahları ezberden peşpeşe sıralamanın da pek bir anlamı yoktur...

Anlamı olan, her birini sanki aileden yahut mahalleden biriymiş gibi, tek tek tanımaya ve anlamaya çalışmaktır.

Heybetli, kudretli, dirayetli, bahadır, dâhi, ermiş diye yapılan toptancı tanıtmaların arkasında, akıl almaz acayiplikte üç düzine psikolojik portre kuzu kuzu durmakta...

Tarihin zevki de zaten burada. Gerçeğin hasıyla, çarpılmışı arasındaki açılan bulmakta...

* * *

Bir başka soru daha:

- Osmanlı İmparatorluğu zengin miydi, yoksul muydu?

Okullarda öğretilen yanıt:

Önceleri çok zengindi, kötü padişahların dinde gitgide yoksullaştı.

Peki, ne zatnan zengindi de, ne zaman yoksullaşmaya başladı?

Bu ulundu du bel gül ur yine çok afallalıcıd ır.

Kumıtıi dönemi imparatorluğun en parlak dönemi itayı*

lir. Oysa Kanuni 1566’da Zigetvar'da öldüğü zaman, oğlu II. Selini, İstanbul'dan sonra bir de Belgrad’da tahta çıktığında askere dağıtılacak culûs bahşişi için yeterli para bulunamamış ve vezir-i azam Sokullu Mehmet Paşa çok :or durumda kalmıştı.

Yeniçeriler,yeni padişah II. Selim'e nasıl posta koyacaklarının planım dahi yapmaya başladılar.

Va San Selim’in İstanbul'a girişinde bir yığın rezaletle bir yığın bulu çıktı...

İdam edilmiş onikinci vezir-i azam olan Yemişçi Mehmet Paşa döneminde ise ekonomik durum, adı imparatorluğa çıkmış hiçbir devlette rastlanmayacak kadar felaketti.

Yemişçi Husaıı Puşu'ıun, kendisini soıım da» boğduracak olan padişah III. Mehmet’e dalıu vezirken yazmaya başlayıp vezir-i azamlığında dayazmaya devam ettiği Telhisler’i Con-gİ7,Orhonhı 'Osmanlı Tarihine Ait Belgeler'' adı tdtında topla-mışur. 1597-1607 arasım kapsayan ve 1603’e kadan Yemişçi’ye uit bulunan bu belgeler, gerçekten hem yurok yakıcı, hcnı de yüz kızartıcıdır.

III. Mehmet, Yemişçi Haşan Paşa’dan uçbinaltın istiyor Hâzinede ise metelik yok.

Yemişçi. Padişaha gönderdiği yazıda şöyle diyor;

'... masrafa nihayet yok. Nereden ne tahsil edeceğimizi bilemiyoruz. Hâzineye hiçbir şey girmediğinden aklımız başımızda değildir. Eğer memleket mamur olup akçe tahsili mümkün olsa, devletli padişahımdan sakınır mıydım? Memleket ve hazine ve kul cümlesi padişahımın değil midir?.."

Padişah III. Mehmet, idam edilen vezir-i azam Hadım Haşan Paşa ile Ali Ağa'mn giysilerinin satılmasını, parasının da kendisine gönderilmesini istiyor Yemişçi'den...

Yemişçi, bu isteğe de şu yanıtı veriyor:

"... Otuz yıldan ziyadedir ki, o italik bozulmaya yüz tutmuştur. İşkencesiz kimseden ödünç akçe alma olanağı yoktur. Bu ise ne saltanatın namusuna uyar, ne de şeı-i şerife. Haşan Paşa ile Ali Ağa'nın gerçi bazı kaba saba giysileri vardır. Ama bu giysilerin satılması zaman alacaktır..."

* * *

Siz bir devlet ekonomisi düşünün ki, padişah da, veziri de, hâzineye para bulmak için idam edilmiş kişilerin giysilerinden medet umup onların ne zaman satılacağını izliyorlar.

Kanuni'nin ölümü ve oğlu Sarı Selim'in tahta çıkışı sırasında bulunamayan cülûs akçesi, otuz yıl, otuzbeşyıl sonunda öyle bir "sır-a kadem" basıyor ki; iş, idam edilmiş kişilerin giysilerine para verecek bir eskici bulmaya kadar varıyor.

Öyleyse niye yapılmıştır onca savaş, onca baskın, onca saldın ve niye öldürülmüştür yüzbinlerce insan?

O da ayrı bir soru.

Bana sorarsanız Osmanlı İmparatorluğu imrenilmesi gereken bir model değil, ibret alınması gereken bir modeldir.

Nedense bizim cumhuriyet, böylesi bir gerçekçiliğe her zaman yan çizmiştir.

* * *

Kanuni’nin torun çocuğu olan III. Mehmet’in saltanatı sekiz yıl sürdü. 1595’den 1603’e kadar.

Yerine oğlu I. Ahmet geçti.

I. Ahmet sadece iki vezir-i azam boğduımuştur; Derviş Paşa’yla, Nasuh Paşa’yı...

Derviş Paşa, 1453’den sonra sık sık idam edilmeye başlanmış olan vezir-i azamların onüçüncüsü...

Kendisi Bosnalıydı.

Önce bostancıbaşı, yani bir bakıma sarayın baş celladı oldu.

Yavaş yavaş I. Ahmet’in gözüne girdi. Hem vezirliğe, hem de kaptan paşalığa atandı.

O tarihlerde vezir-i azam Lala Mehmet Paşa’ydı.

Sinan Paşa’mn daha III. Murat döneminde durup dururken başlattığı Avusturya savaşı, süı üp gidiyordu.

I. Ahmet, Derviş Paşa’mn etkisiyle bir de İran seferi başlatmaya kalktı.

Lala Mehmet Paşa buna karşı çıktı:

- Sultanım, dedi onüç yıldır hâlâ Avustuıya savaşını bitiremedik. Bir de İran’a sefer başlatmayalım.

I. Ahmet:

- Hayır, dedi, seferi başlatacaksın. Yoksa bak canından olursun paşa.

Vezir-i azam Lala Mehmet Paşa öylesine kahroldu ki, felç indi kendisine. Birkaç gün sonra da öldü.

Sultan Ahmet, Derviş Paşa’yı vezir-i azam yaptı, Lala Mehmet Paşa’mn yerine. Tarih, Mayıs 1606.

Ölen Lala Mehmet Paşa’mn malına mülküne el koydular. Parasım orduya dağıttılar. Padişah, mallarının yetim kalan çocuklarına bırakılmasına izin verdi.

Ancak yeni vezir-i azam Derviş Paşa, bu mallara da el koyarak, ölen vezir-i azam Lala Mehmet Paşa’mn çoluğunu çocuğunu çırılçıplak bıraktı.

* * *

Hâzinenin sıkışıklığı gitgide artıyordu.

Vezir-i azam Deniş Faşa, karşılığını sonradan ödemek vaadiyle, zengin Yahudilorden gumuş ve mücevher toplamaya başladı.

İş o hale geldi ki, Yahudisi Müslumam. herkes Derviş Pa-şa’danillallah demeye başladı...

Ve yavaş yavaş aley İlindeki söylentiler iyice yoğunlaştı.

Bu söylentilere göre Denriş Paşa, oturduğu Demirkapı'* dan saraya doğru tünel kazdırıyordu. Uir gece adamlarıyla yeraltı tünelinden geçerek sarayı basacak ve padişah 1. Ahmet’i devirecekti. Bıı konuda yeniçeriyle de anlaşmıştı.

Derviş Paşa’mn düşmanlan bu söylentileri padişaha yansıtarak, I. Ahmet'i öylesine kışkırttılar ki, Sultan Ahmut söylentilerin doğru olup olmadığını araştırmaya bile gerek duymadan, Derviş Paşa'mn öldürülmesini emretti.

Ve kendisini saraya davet etti.

Derviş Paşa sarayda şehzadeler muallimhanesıne girdiği sırada, accmi oğlanlarının usuıne saldınoıyln orada olduruldu. Aralık 1606.

Vezir-i azamlığı lopu topu yedi ay sürebildi.

Galiba kendinden önceki vezir-i azam Lala Mehmet Paşa’yla, çırılçıplak bıraktığı yetimlerinin ahma uğramıştı...

I. Ahmet bir vezir-i azam daha oldurttu. Nasıh Paşa. Öldürülen ondördüncü vezir-i azam.

Nasuh Paşa da devşirme. Drama köylerinden devşiril-

ıniş.

CBİali isyanlannın iyice azgınlaştığı bir dönemde, doksan yaşındaki vezir-i azam ünlü Kuyucu Murat Paşa'mn ölümünden sonra, onun yerine **Yozir-i** azamlığa getirildi. Tarih 1611 Ağustosu...

Yetenekleri olan, ama çevresindekileri gereksiz yere kıran öfkeli bir vezir-i azammış.

Ne istediğini bilmeyen I. Ahmet'e dahi, zaman zaman kafa tutmaya kalkarmış.

Hatta bir kez:

-Ya ben ne dersem, amel edip hayırhahlığıma itimat ile dediğimi yaparsınız., veyahut bana sadaret lazım değil, mührü başka kıhınıı»ı verirsiniz; aksi takdirde kendimi '/ahirlerim. demiş.

Bu sözleri duyunca 1. Ahmet küplere binmiş:

- Hay bre hain, senin için Murat Paça lalamı zehir verip oldurdu dedikleri gerçektir, demiş.

Ve ertesi gün katlini; ferman venıiiş.

Nasuh Paşa'yı 16 Ekim 16M’te boğan cellat, Ohrili Hüseyin Aga’dır,

Ohrili Hüseyin Ağa da, Ohrili Hüseyin Paşa ıamıylu .sonradan vezir i azam olmuştur.

1. Ahmet'den sonra ilk kuz bir padişah kardeşi geçti tahta, I. Muştala... 1617.   .

1. Ahmet'in çocukları çok kuçuk olduğundan, re olur ne olmaz diye kardeşi Mustafa'yı kendisine oldurtmemişlerdi.

Ne var ki 1. Mustafa, kendisinden bir yaş büyük ağabeyi padişahken, her an celladı bekleye bekleye dengesini yitirmişti. Kolay değil, gecesi gündüzüyle tam ondort yıl cellat beklemek...

i. Mustafa’nın saltanatı bir yıl bile sürmedi. Deli olduğu açığa çıkınca, tahttan indirildi. Yerin» I. Ahmut'iıı endört yaşındaki oğlu II. Osman çıkarıldı. 1618.

Bu kez de Genç Osman'ı onsekiz yaşındayken yeniçeriler devirdi. Önce ırzına geçtiler, sonra da boğdular genç padi şahı. 1622...

Haydi yine Deli Mustafa çıkartıldı tahta.

Deli Mustafa gerçekten deliydi. Padişahlık edecek hali yoktu. Çaresiz tekrar tahttan indirildi ve I. Ahmet’in ikinci oğlu onbir yaşındaki IV. Murat çıkarıldı tahta. 1623.

* 41 *

IV. Murat altı vezir-i azam idam ettirmiştir. "Vezir-i azam öl-dürtme şampiyonluğu" kendisindedir.

IV. Murat’ın küçük kardeşi Deli İbrahim’di. Onun oğlu, yani IV. Murat’ın yeğeni Avcı Mehmet de altı vezir-i azam idam ettirmiştir. Böylece amcasının şampiyonluğunu egale etmiştir.

IV. Murat’ın ilk boğdurduğu vezir-i azam, idam edilmiş vezir-i azamlann onbeşincisi... Adı, Mere Hüseyin Paşa...

Genç Osman’ın öldürülmesinden sonra tekrar padişahlığa getirilen Deli Mustafa’nın çok kısa süren ikinci iktidarı döneminde, iki kez vezir-i azam oldu. Birincisi, Haziran 1622. İkincisi, Şubat 1623.

İmparatorluğun en karışık dönemlerinden biriydi. Herkes birbirini kesip biçmeye uğraşıyordu.

Mere Hüseyin Paşa da, ikinci sadaretinde yeniçerilerle sipahileri birbirlerine kırdırmayı planlarken, planı çakılmış ve I. Mustafa'nın düşmesinden bir ay önce azledilmişti.

Kendisi aslen Arnavuttu. Macaristan serdarlığmda bulunan Satırcı Mehmet Paşa’nm aşçıbaşısıydı.

İşe aşçıbaşılıktan başlayıp Mısır valiliğine ve vezir-i azamlığa kadar yükselmişti.

İkinci kez azlinden onbir ay sonra, onbir yaşındaki IV. Murat tahta çıkınca, "Genç Osman olayında ortalığı karıştıranlardan biri olmak" suçuyla yakalanmış, Temmuz 1624’te de öldürülmüştür.

Birinci vezir-i azamlığı yirmibir gün, İkincisi de yedi ay sürdü.

4i * *

Bir de padişah emriyle idam edilmeyip ayaklanmalar sırasında öldürülmüş vezir-i azamlar var. Onlan, Prof. Dr. Ahmet Mumcu, "Osmanlı Devletinde Siyaseten Kati" adlı doktora tezinde idam edilmişler listesine almadığı için, biz de almadık.

Örneğin, Genç Osman olayında vezir-i azam Dilaver Pa-şa’ydı.

Ayaklanma sırasında Üsküdar’daki Aziz Mahmut Hüda-yi Efendi dergahına saklanmıştı.

Yakalanıp yeniçeriler tarafından öldürüldü.

* * *

Onun yerine vezir-i azamlığa hemen vaktiyle vezir-i azam Nasuh Paşa’yı kementle boğmuş olan eski cellat Ohrili Hüseyin Paşa getirildi. Genç Osman, Ohrili Hüseyin Paşa’yı daha önce de vezir-i azam yapmıştı.

Yeniçeriler; ikinci kez vezir-i azam olan Ohı ili’yi de yakalayıp öldürdüler.

İkinci vezir-i azamlığı bir gün sürdü.

* * *

Ohrili Hüseyin Paşa’mn yerine Kara Davut Paşa vezir-i azam oldu.

Kendisi Deli Mustafa'nın eniştesiydi. Yeniçeriyle birlik olup Genç Osman’ı o boğdurmuştur Yedikule zindanında.

Ancak halk tarafından, "padişahın ırzına geçip kendisini öldürmekle" suçlanan yeniçeriler, suçu üstlerinden atmak için gerçek kaatilin ortaya çıkmasını istemişler, sonunda da Davut Paşa’yı yakalayıp öldürmüşlerdir. 1623.

İdam edilmemiş ama öldürülmüş vezir-i azamlann da listesi, ayın bir dizi olacak kadar kabarıktır...

Görüldüğü gibi Osmanlı İmparatorluğunda vezir-i azam-hk, yani başbakanlık, çok da tamah edilecek bir yer değilmiş...

Çürütmecilik fırtınası bir başladı mı, fırtınayı atlatamayan vezir-i azam mutlaka okkanın altına gidiyor. Kendisini de ya padişah öldürüyor, ya yeniçeri...

Şarktaki ortaçağ megalomanisi - İdam edilen yirmialtmcı vezir-i azam Kemankeş Ali Paşa - Şeyhülislam Yahya Efendi’nin kulisleri - Gürcü Mehmet Paşa’yla Topal Recep Paşa’mn boğuşması -Ondört yaşındaki FV. Murat’ın idam ettirdiği doksan yaşındaki ve-zir-i azam - İdam infazı izlemeye bayılan vezir-i azam Boşnak Hüsrev Paşa da cellattan kurtulamadı - Nefi’nin haksız yergisiyle haksız övgüsü

Rahmetli babam 1939’da İstanbul’daki başbakanlık arşiv dairesi müdürlüğüne atanmıştı.

Eski püskü çuvallara, kırık dökük sandıklara karman çoı man tıkılmış yazılı eski Osmanlı belgelerinin yüz milyonu aştığı sanılıyordu.

Bu belgeleri kendi dönemlerine göre ayırıp düzenleyerek numaralamak bayağı bir uzmanlık işiydi.

1939yılında da olsa, iki buçuk lira gibi bir gündelikle bunu yapabilecek çok adam yoktu İstanbul'da...

Şaşaalı yaşamlardan, hatta büyükelçiliklerden sonra ge-çinemeyecek duruma düşmüş eski bir Osmanlı paşasıyla, iyi ailelerden gelme birkaç emekli memur, kolları tirfillenmiş giysileri, ökçesi aşınmış pabuçlan ve burunlarının ucuna kaymış gözlükleriyle, yüz milyonu aşkın belgeyi tek tek ayıklamak için sabahtan akşama çalışıp dururlardı.

Cumhuriyet'le yeni bir dönem başlamış, bu arada eski dönemlerin yaşlıları iki buçuk lira gündeliğe muhtaç kalmışlardı.

Babam, arşiv dairesinin pek dar olan "tasnif kadrosü'nu genişletmeye uğraşıyor, eskiden tanıdığı bazı emekli kişileri, arşiv mahzenlerinde çalışmaları için gündelikle işe alıyordu.

Komşularımızdan bir Senuhi Bey vardı. Gemi arslanı gibi kalıplı ve kibirli bir adamdı. Kendi yapısına uygun düşeceğine inandığı rahat bir yaşamın yolunu bulamadığı için, üç çocuğuyla çerden çöpten kansım boşamış, bir hayli geçkince ama oldukça zengince, rujlu sürmeli çok bilmiş bir hatunla evlenmişti.

Yeni kansı sayesinde Senuhi Bey'in geçim sıkıntısı pek yoktu. Ne var ki boş gezenin boş kalfası olmak da istemiyor, kartına kimlik olarak yazabileceği bir memuriyet aranıyordu.

Babam ona da arşivde çalışmayı önermiş, o da kabul etmişti.

Aradan bir ay ya geçti, ya geçmedi.

Senuhi Bey bize geldi. Babama çok üzüldüğünü, hatta kırıldığını söylüyordu. Kendisine de öteki uzmanlarla eşdeğer muamele yapılmış ve maaşı iki buçuk lira gündelik üstünden hesaplanmıştı. Oysa o Senuhi Bey'di, ötekilerle nasıl kıyasla-nabiliıdi?

Babam önce kızarmış, sonra sararmış, sonra da morarmıştı. Sonunda da:

- Bir yanlışlık yapılmış herhalde, bana idadi diplomanızı getirin de hemen düzeltelim, dedi ve konuşmanın bittiğini anlatmak için ayağa kalktı.

Senuhi Bey bir daha ne bize geldi, ne arşiv dairesindeki işine gitti.

Senuhi Bey'in hiçbir diploması yoktu.

* *

Osmanlı tarihinin, okullardaki derslere yansıtılmayan özelliklerini, iğneyle kuyu kazarcasma yaprak yaprak gözden geçiıir-ken; sade, babamın bir tarihte müdürlüğünü yaptığı arşiv dairesindeki yüz milyonu aşkın belge gelmiyor aklıma, Senuhi Bey de geliyor.

Anasımn karnından üstün ve önemli bir kişi olarak çıktığına inanmak.

Şark erkeğinde vazgeçilmez bir saplantı bu inanç...

Böylesi ortak bir inancın kişileri, hangi alanda ve hangi düzeyde olursa olsun, ille de "baş", yani "başkalarını yöneten kişi" olmaya layık görüyorlar kendilerini...

Siyaset kavgalarının çok acımasız, demagojik, alengirli ve her türlü ilkeden uzak bir "körü körüıelik" bataklığında çalkalanıp durmasının bir nedeni de bu galiba...

Ayrıca şark ülkelerinin dışarıya açılamamasının da yine nedeni galiba bu.

Anasımn karnından üstün ve önemli bir kişi olarak çıktığına inanan şark erkeği, üstünlüğüyle önemini tüm dünya önünde kanıtlama derdinde değil asla.

O sadece kendi o ilamında, kendine benzerler arasında inanıyor üstünlüğüyle önemine... Hangi eziklik duygusundan kaynaklandığı tam kestirilemeyen tuhaf ve adeta kolektif bir megalomani...

Bir çeşit Senuhi Bey psikolojisi...

* * ♦

Altı yüzyıl boyunca birbirinin kanını içme hıncıyla öfkesinde, tepişip durmuş olan vezir-i azamlarla yandaşlarının temeldeki öz sorunları neydi? Hangi inancın, hangi görüşün, hangi sistemin, hangi uygulamanın kavgasını yapıyorlardı? Alıp veremedikleri neydi, paylaşamadıkları neydi?

•Her biri kendisini ötekinden daha üstün görüyordu. Hepsi bundan ibaret... Neden üstün gördüğüne gelince...

"Bizim şeyhin kerameti olur menkul kendinden." Her bi-

ri de anasından, başkalarına kıyasla daha üstün ve Önemli olarak doğmuştu.
.

♦

IV. Murat, «nbiryaşındaçıkü tahta. Onyedi yıl saltanatta kal dı ve yirmisekizyaşında oldu.

Onbir yaşından yirmisek iz yaşına kadar da altı vezir i azam idam ettirdi.

Osmanlı tarihinde idam edilmiş onbeşinci vezir i azanı, onun tahta çıkar çıkmaz idam ettirdiği Mere Hüseyin Paşa idi.

Mere Hüseyin Paşa, II. Osman’ın Yedikule zindanında boğulmasından sonra ikinci kez tahta çıkan Deli Mustafa’nın vezir-i uzamıydı. Mustafa'nın çuk kısa suren ikinri iktidarı sırasında o da iki kez vezir-i azam olmuş vö Mustafa'nın düşmesi nden bir ay önce azledilmişti.

TV. Murat tahta çıkınca Genç Osman olayında ortalığı karıştıranlardan biri olmakla suçladı Mere Hüseyin Paşa’yı ve kendisini boğdurdu.

IV. Murat’ın boğdurduğu ikinci vezir-i azam, kendisi tahta çıktığı sırada vezir-i azamlık minderinde oturmakta olan Kemankeş Kara Ali Paşa'dır.

Ali Paşa İsparta yöresindcndL

Mere Hüseyin Paşa'mn yerine vezir-i azaın olmuştu. Deli Mustafa, tahttan ikinci ke2 onun döneminde indirilmişti. IV. Murat da onun döneminde çıkmıştı tahta...

Vezirlerden Halil Paşa ile Gurcu Mehmet Paşa’yı kendisinin can düşmanı olarak goruyordu.

Onlan birerbahane ile hapsettirmek, sürdürmek, sonunda da idam ettirmek için çırpınıp duruyordu.

inanıyordu ki kendisi o vezirlerden da hû üstün vc önemli olarak doğmuştur anasından.

Ancak kuçuk birozurü vardı. Rüşvetti dayanamıyordu. Aynı zamanda buyuk bir ozan olan şeyhuliram Yahya Efendi, birkaç kez kibarca uyarmıştı Kemankeş Kara Ali Pft-şa'yı; hir vezir-i azam rüşveti görünce, yaşı geçmiş gerdek gelini gibi hemen satılmamalıydı rüşvete...

Kemankeş Kara Ali Paşa, şeyhülİHİaıu Yahya Efendi'tün bu uyanlarını, zakkum gibi içip yutmuş, ilk fırsatta da şeyhülislamı. onikiyaşındaki IV. Murat’a gammazlamışU:

Mere Hüseyin Paşa ile müttefik olup sizin tahta çıkmanızı engellemeye çalışmış baş münafık, şeyhülislam olacak o Yahya Efendi'dir. Bilesiniz.

Oniki yaşındaki IV. Murat, veziı -i azanun çürütmeciliği üstüne hemen a2İotmişti Yahya Efendi’yi şeyhülislamlıktan.

Yahya Efendi'yi azlcttirmeklo boyundan buyuk nane yemiş oldu Kemankeş Kara Ali Paşa...

Kanına ekmek doğramaya uğraştığı vezirlerle Yahya Efendi'nin yandaşları hup birlikte bir cephe oluşturdular.

Ve Kernankeş’i alaşağı etmek için fırsat kollamaya başladılar.

O fırsat çabuk çıktı.

Bağdal Iranlılann eline geçmişti. Vezİr-i azanı Kemankeş Ali Paşa ise olayı padişahtan saklamıştı.

Dıruın huınen duyuruldu padişaha: vezir-i azam **Kemankeş Kaıu Ali Paşa hem affedilmez bir yalancı, hem de baş** edilmez bir‘irtikap ve irtişa* tutkunuydu.

Böylece oniki yaşındaki padişah, iyice aleyhine donduruldu vezir-i azamin.

Ve Kemankeş Kara Ali Paşa, sadaretinin yedinci ayında, 3 Nisan 1624 gunu saraya davet edilerek boğduruldu.

Kendisi o zamana kadar idam edilmiş vezir-i azamlaınn onaltıncısıydı.

* * *

IV. Murat’ın cellada teslim ettiği üçüncü vezir-i azam, idam edilmiş vezir-i azamların onyedincisi olan Hadım MehmetPa-şa’dır. Yahut Gürcü Mehmet Paşa... ,

Kanuni’nin son vezir-i azamlaıından Semiz Ali Paşa’mn kölesi ve akağasıyd ı.

Genç Osman’ın öldürülmesinden sonra, ikinci kez tahta çıkarılan I. Mustafa zamanında vezir-i azamlığa getirilmişti.

Mere Hüseyin Paşa’mn birbirine düşürmeye çalıştığı yeniçerilerle sipahiler ayaklanmasında başı derde girmişti.

Mere Hüseyin Paşa’mn kışkırtmasıyla ayaklanan sipahiler, o sırada vezir-i azam olan Hadım Mehmet Paşa’ya şöyle bağırıyorlardı:

- Sen bizim daha evvel bazı ihvanımızı katletmiştin; biz seni istemeyiz. Tuvaşi taifesinin vezaıette alakası olduğuna razı değiliz. Yok dersen hançer üşül üp paralarız.

Hadım yahut Gürcü Mehmet Paşa, sadaret mührünü hemen kapucular kethüdasına teslim etmiş, bunun üzerine de kendisi azledilmişti.

* * *

IV. Murat tahta çıkınca, Gürcü Mehmet Paşa’yı sadaret kaymakamlığına, yani vezir-i azam vekilliğine atadı. Paşa iki yıl bu görevde kaldı.

Kaptan-ı deıya Topal Recep Paşa’mn da aynı yerde gözü vardı. '

Topal Recep Paşa da doğuştan kendisini, Gürcü Mehmet Paşa’dan daha üstün ve önemli buluyordu.

Topal Recep Pûşû da yeniçeri ve sipahiyi Gürcü’nün aleyhin» kışkırttı. Hem de nasıl kışkırttı biliyor musunuz?

'Gürcü Mehmet Paşa, akçenin rayicini değiştirdi, katli şarttır" diyerek...

Oysa Gürcü Mehmet Paşa, ayan bozulmuş olan sikkeyi yeniden değerlendirmiş ve hem ekonomik durumu, hem de devletin itilişimi düzeltmeye çalışmıştı.

Özellikle sipahilerin gemi azıya al malan ve ısrarla Gürcü’nün kellesini istemeleri ustuno, ondort yaşındaki IV. Murat, doksan yaşındaki eski vezir-i azamin oturduğu konağa cellat göndererek paşayı kendi konağında boğdurdu.

Bir söylentiye göre do, Gürcü Mehmet Paşa'mn yeniçeri ocağım kaldırmak için vezir-i azam Hofiz Ahmet Paşa’ya yazdığı mektuplar ele geçmiş. Bunun üstüne IV. Murat'tan Mehmet Paşa’ıun öldürülmesi istenmiş. Padişah bu isteğe yanaşmayınca. yeniçeri Fatih Camisinde toplanmış. IV. Murat, Gürcü Mehmet Paşa’mn ölüm fermanım o yüzden vermek zorunda kalmış.

Yerine sadaret kaymakamlığına Gürcü’nün can düşmanı vc rakibi Topal Recep Paşa getirilmiş. Tarih, Temmuz 1626.

♦ ♦

Boşnak Hüsrev Paşa, idam cezasına çarptırılan onsokizinci vezir-i azam.

IV. Murat’ın da boğdurttuğu vezir-i azamlardan dördüncüsü.

şeyhülislam ve ozan Yahya Efcndi'nin önerisiyle 6 Nisan 1628'de vezir-i azam oluyor.

Bağdat'ı geri almak için açılan seferi yönetirken, kırk gün süren kuşatma sonunda kent düşmeyince Mardin'e geri çekilmiş. Ve ikinci bir saldırıya geçmemiş.

O nedenle de IV. Murat kendisini 1631 Eylülünde azletmiş. 1632 Maltında da gizli bir emirnameyle Tokat'ta boğ-duıtmuş.

Vezir-i azamlığı üç yıl sekiz ay sürmüş.

Kendini çok beğenmiş, çok zalim bir adammış Boşnak Hüsrev Paşa.

Gereksiz yere kan dökmekten hoşlanıl mış.

Öldürteceği kişileri önüne getirtir, uzun uzun seyreder, sonra da kendilerini otağındaki bir iskemleye oturtarak orada boğdurtuımuş.

Pek sinirliymiş, çarçabuk öfkelenirmiş. Kendince en küçük bir falsosunu gördüğü kişinin, hemen idamına hükmedermiş.

Nedense Nef i, Gürcü Mehmet Paşa'yı yerin dibine geçirirken, Boşnak Hüsrev Paşa'yı da övüp göklere çıkanı-:

Aferin ey alem efrakte serdar-ı dilir

Saf-der-i kal'a-küşa saf-şiken-ü kişver-gir

* * *

Gülmek fiilinin karşılıklı olanı nasıl "gülüşmek"se; boğmak fiilinin de karşılıklı olanı "boğuşmak'tır...

Padişahı, şehzadesi, vezir-i azami, veziriyle Osmanlı siyaset adamlannın tümü, baştan sona birbirleıiyle boğuşup durmuşlardır.

Her biri, daha doğuştan en üstün ve önemlinin kendisi olduğuna inandığı için...

Nasıl ki babamın kendisine o boğuşma belgelerini düzenleme işini verdiği kalıplı ama diplomasız Senuhi Bey de aynen buna inanıyordu.

Osmanlı hanedanında aile yoktu - Günlük işlerden biri, idam infazı - Padişahın sonsuz irade özgürlüğü - Ölümcül otorite ve bitmeyen anarşi - Vezir-i azam idamları yanında, şehzade idamları -Kim kimi neden boğduruyordu? - "Osmanlı Devletinde Siyaseten Kati" - Cellat kemendinin menzilindeki boyunlar

Osmanlı İmparatorluğunun objektif bir analizini yapmak hem zor, hem kolaydır.

Zordur, çünkü monarşik devlet modellerinden hiçbirine uymamaktadır. Tahtın sahibi olan sülalenin aile yapısı yoktur. Padişahlardan çoğunun ne kayınpederleri, ne de annelerinin babalan bellidir. Hünkarlar nikah töreni ve düğünle evlenmezler. Kendilerinden hangi harem kadım gebe kalıp erkek çocuk doğurursa o valide sultan olur.

Hünkann en büyük oğlunun tahtın doğal varisi sayıldığı "primogenituı" düzeni de benimsenmemiştir. Tahtı ele geçiren oğlun, tüm erkek kardeşlerini öldürmesine hak tanıyan "Fatih kanunnamesi", kardeşler arasındaki taht kavgalarıyla padişah olanının ötekileri hemen öldürmesini yasallaştırmış; egemen ailenin kendi içinde bulunması gereken hiyerarşiyi, tam bir anarşiye dönüştürmüştür.

* * *

Ne egemen sülalenin çıkarlarına, ne kamunun yararına denk düşen böyle bir tablonun hangi mantığa dayandığını anlamak zordur.

Padişah iradesinin, hiçbir kurum, kural ve ilkeyle çerçe-velenemeyeceği anlayışını pekiştirmeye dönük uygulamalar,

adeta Tanıı gücünü aşmaya çalışan bir delirme yüzünden "eşyanın tabiatı"yla sık sık çatıştığı için; bir yandan daha çok otoriter olmaya kalkan sultanların, öldürücülüğü yoğunlaşmış; bir yandan da "kim kimi öldürürse güçlü oduı" tepinmelerinin altı yüzyıl boyunca süren kronik anarşileri yaşanmıştır.

Yönetenin de yönetilenin de çıkarlarına uymayan böyle tuhaf bir denklemin objektif bir analizini yapmak zordur elbet.

* 4e *

Başka bir açıdan da kolaydır bu analiz...

Taht sahibi sınırsız iradesini kullanırken, aklına estiği gibi davranma özgürlüğüne sahiptir.

Bu özgürlüğün kullanımım, titiz bir "kâr-zaıar hesabının ıantabilitesi üstüne oturtmaya gerek görmemektedir.

Savaşların kaç paraya ve kaç kişiye mal olacağı, karşılığında ne getirip ne götüreceği gibi makıo ölçülerde bir değerlendirme yapma alışkanlığı yoktur.

Ayrıca kadroların oluşumunda, değerlilerle başarılıların öne çıkarak kadirlerinin bilinmesi gibi, kendiliğinden çalışması gereken olumlu bir eleme de yoktur...

En yararlı olan da idam edilebilir, en yararsız olan da...

Padişahın iradesi mutlaktır ve bu irade önünde kaliteyle kalitesiz eşittir.

* * 4e

Üstelik idam "umur-u adiyeden gündelik bir olay 'dır.

Ne suçlunun mahkemeden geçmesine gerek vardır, ne de boı ulu tıampetalı korkutucu infaz törenleri yapmaya...

Padişah, vezir-i azamin idamına karar verdiği zaman, gereğinde bir cellat yollanır konağına ve cellat vezir-i azami konağında boğduktan sonra sallana sallana geri döner. Aym cel-

Udin kısa bir şiire Hotıra vezir-i azam olduğu d» çok gnrulmıış-tür...

Bazen bir aççı, bir uşak, bir arabacı da atanabilir vezir i azamlığa...

Kahvede olııran mahalle muhtarının bazen sakayı bekçi, bekçiyi müuzziıı yapması, kızdığı bakkal çırağına da birkaç yanılır patlattıktan sonra babasının günlünü alması yit» bir yönetimdir saray yönelimi... Tıpkı bazeıı kahvede olduğu gibi, tekme tokat birbirlerine gitmeleri dahil...

Şu (arkla ki, padişalun çevresindeki kullar da, ktıidi bölgelerinde küçük birer padişahtırlar. İstediklerim asar, istediklerini keserler...

İşin ekonomik yönü ise epey karıcıktır. Rüşvet köklüce yerleşmiş, geleneksel bir kurumdur vc Kanuni'nin ölümünden itibaren “hazine daima zor dunımda'dır...

Otuzaltı padişahtan onuçunun devrilmiş olmasının da gösterdiği gibi, böyle nirengisiz ve yerçekimsiz kaolik bir boğuşma ortamında neden her şeyin -san toplamda- eriyip kay* bolduğunu vc köklü bir alt yapıyla köklU bir birikimin sağlanamadığım anlamak çok kolaydır.

Otoritenin sonsıu olan irade Özgürlüğüyle eşyanın tabiatı çatıştıkça, ortaya yüksek gerilimli bir belalar zincirinin kördüğümleri çıkmayacaktı da. gul bahçeleri mi çıkacaktı?...

Şimdi idam edilmiş vezir-i azamlar listesinin ortası nda bir parantez uçarak. Osmanlı hanedanı üyelerinin taht rekabeti yüzünden, birbirlerine uyguladıkları idam cezaları üstünde duralım azıcık da...

Bu konuyla ilgili bolumu, Prof. Dr. Ahmet Musıcu'nun "Osmanlı Devletinde Siyaseten Kati" adlı yapıtından alıyoruz.

"Fatih kanunnamesinin uygulanması:

... Fatih’in saltanatın intikali konusunda bir usul koyamaması, onun ölümü ile iki oğlu Beyazıt ve Cem arasında derhal bir saltanat kavgasına yol açmış, sonunda. Fatih’in sert siyasetini yumuşatacağına söz veren Beyazıt’ın kapıkulu ocağını ele geçirmesi ile onun lehine sonuçlanmış ve uzun maceralardan sonra Cem İtalya’da katledilmiştir. 1495.

• II. Beyazıt daha önce Gedik Ahmet Paşa’mn koruyuculuğu altında bulunan, Cem’in oğlu Oğuz Han’ı, Ahmet Paşa’yı bertaraf ettikten sonra

boğdurmuştu. 1482."

* * *

"Böylece saltanatta yalnız kalan II. Beyazıt, bir süre sonra ikinci oğlu Ahmet'i veliaht yapmak yolunda bazı adımlar atınca, en küçük oğlu Selim ayaklanmış ve kendisini saltanatta aynı derecede hak sahibi gördüğü için babasından 'şehzadelerden hiçbirisinin diğerine tercih ile veliaht yapmayacağına' dair söz almıştır.

Ancak bu sırada bazı olaylar yüzünden II. Beyazıt tahttan çekilmek isteyerek 'muaccelen Ahmet Han'ı getirün ve benim fermanımı yerine getirün. Mülkü sahibine virem, taht varisine teslim kılam' diyerek, ikinci oğluna tahtı teıketmek istemişse de, egemenlik anlayışı yüzünden bu emrinin hiçbir değeri kalmamış ve Selim, yeniçerilerin desteği ile tahtı eline geçirerek babasını, emekli maaşı tahsisle Dimetoka'ya yollamıştır. 1512."

* * *

"II. Beyazıt'ın büyük oğlunu değil de ikinci oğlunu tahta çıkartmak istemesi pıimogenitur kuralının yerleşmediğine alamettir.

II. Beyazıt, Selim'den kendisine karşı koymadıkça kardeşlerini öldürtmeyeceğine dair söz almıştır.

Selim, buna rağmen dedesinin kanunnamesini uygulamıştır. İlk önce, daha önce ölmüş bulunan kardeşleri Şehin-şah, Alemşah ve Mahmut'un oğullan olan Mehmet, Musa, Emin, Orhan ve Osman'ı boğduıttu.1513.

Sonra büyük ağabeyi Korkut'un saltanat isteği olup olmadığını kontrol etti. Bu isteğin varlığım anladıktan sonra onu da katlettirdi.

Ahmet'le yaptığı Yenişehir savaşım kazandıktan sonra, onu da yakalayıp boğdurttu. 1513.

Ahmet'in oğullarından Kasım, Kölemenlere, Murat ise Şah İsmail yanma kaçtılaı sa da, bir süre sonra Murat eceli ile öldü. Kasım ise I. Selim'in

Mısır'ı almasından sonra yakalanarak katledildi. Çok kuvvetli bir söylentiye göre I. Selim, babası II. Beyazıt'ı da öldürtmüştür."

* * *

"I. Süleyman tahta çıktığı zaman erkek kardeşi yoktu. O yüzden kanunname uygulanmadı.

... I. Süleyman 1522yılında Rodos'u fethettiği zaman orada Cem'in Hristiyan olan oğlu Murat ile onun oğlunu yakaladı ve katlettirdi.

... Saltanatın intikalinde bir usul olmaması, Kanuni'nin son zamanlarında iki kanlı olaya sebep vermiştir. Büyük oğlu Mustafa, tahtta gözü olduğu iddiasıyla boğdurul muştur. 1553.

Bu olaydan sonra, Kanuni'nin gene saltanatın intikali konusunda çekimser kalması, oğlu Beyazıt'ın isyanı sonucunu doğurmuştur. Uzun mücadelelerden sonra yenilen Beyazıt,

İran'a kaçmış ve orada, Kanuni'nin ricası üzerine oğulları ile birlikte boğdurulmuştur. 1561."

* * *

"... II. Selim öldüğü zaman büyük oğlu Murat sancakta bulunuyordu. İstanbul'da bulunan kardeşlerinden herhangi birisi yerine ona haber verilmiş ve hemen İstanbul'a gelen III. Murat, cülus eder etmez beş erkek kardeşini derhal katlettirmiş-tir. 1574.

Gene bu usule göre tahta çıkan III. Mehmet, Fatih kanunnamesini uygulayarak ondokuz erkek kardeşini birden katlettirmiştir. Bu hükümdar da, saltanatta gözü olduğu iddiası ile büyük oğlu Mahmut'u öldürtmüştü."

* * *

"... I. Ahmet tahta geçtiği zaman çocuk denecek bir yaştaydı. Henüz evlenip çocuğu olması mümkün değildi. Hayatta da bir tek erkek kardeşi vardı. I. Ahmet, kanun gereğince kardeşini öldürtmek istedi ise de devlet erkanı buna engel oldu.

... I. Ahmet’in genç yaşta ölümü, çocuklarının tahta çıkmasına imkan vermedi ve yerine kardeşi Mustafa geçti. Fakat bu hükümdar deli olduğundan üç ay sonra hal edilmiş ve yerine I. Ahmet’in büyük oğlu II. Osman geçirilmiştir. Bu hükümdarın altı kardeşi vardı. O, bir müddet bunların hayatına dokunmadı. Fakat Lehistan seferine çıkarken, içlerinden en büyüğü Mehmet’e saltanat kanununu uygulamak istedi."

* * *

"... II. Osman’ın idamından sonra tekrar padişah olan I. Mustafa’nın yerine, II. Osman’ın kardeşi IV. Murat geçmiştir. Bu hükümdar da ilk önce kardeşlerine dokunmamış, ancak tıpkı ağabeyi gibi, Revan seferi sırasında bunlardan Beyazıt ile Süleyman -1635- Bağdat seferi esnasında da Kasım -163&- boğ-durulmuştur, geriyeyalmz İbrahim kalmıştır..."

* * *

İdam edilmiş vezir-i azamlar yanında, Prof. Dr. AhmetMum-cu’nun "Osmanlı Devletinde Siyaseten Kati" adlı yapıtından yaptığımız bu alıntılar, Osmanlı padişahlarının, kendi aileleri içinde de idam uygulamasını ne kadar bol kullandıklarını gösteriyor...

Sonsuz bir irade özgürlüğüyle aşın bir can alıcılık gücü...

Ve bitmeyen bir anarşi içinde, küçük-büyük başkaldırı dizileriyle, durmadan padişah indirip padişah çıkarma senar-yolan...

* * *

Geçmişle övünme tutkusunda aşın koyulaşmanın bir sakıncası var. Ne kadar hızlı bir gelişimle, nerelerden nerelere geldiğimizi anlamayı zorlaştırıyor bazen.

Halimizden yakınıp durmayı modalaştıı sak bile, zamanla yozlaşıp çöküntüye uğramış bir toplum değiliz biz.

Mutlak bir şark monarşisinden cumhuriyete, oradan da demokrasiye geçme atılımlarını, çok da küçümsememek gerekir.

I. Murat’tan Tanzimata kadar olan dönemde, vazgeçtik sade basit bir kul olmayı, cellat kemendinin menziline girmeden ne vezir-i azam olabilirdiniz ne de şehzade...

Mars'ın tarihe bakışı Kıyaslama/,t tarih - Ekonomiye dayalı ha-iunçlarlu siyasete dayalı kazançlar - Vertr-ı azam Topal Recep Paşa'mn idamı - IV. Murat'ın boğdurduğu atfına vezir-i azam. Ta-buıuyussi Mehmet Paşa - Deli İbrahim "in idam ettirdiği ilk veur-ı azam Kemankeş Kara Mmtafa Paşa - İmam evinde kuyu ipiyle boğulan vrzır-i azam Salih Poşu

Marx, tarihin sürekli çıkar çatışmalarıyla sentezlerinden olu* şan ve durmadan değişen dinamik bir yaşam tablosu olduğuna inamr.

Ontın için de şöyle der:

- Geçmişte ne olmuşsa, başka türlü olamayacağı için öyle olmuştur.

Manc'ın bu yaklaşımı, tum dünyada yaşayanları bir tuk toplum olarak gördüğünde ve bu toplumun tarih içindeki «y-lemleriyle değişimini bin yıllık zaıııau dilimlerine bölerek in* eğindiğinde doğrudur.

Ama dünyadaki yaşayanları, diller, dinler, ırklar, şuurlar, bayraklar ayrımına göre incelersen, çok daha başka tablolar çıkar ortaya...

Vc o zaman 'geçmişte ne olmuşsa, başka tıriu olamayacağı için oyle olmuştur" diyemezsin.

lıısan aklıyla toplum aklımn, yine kendi öz çıkarları nn göre çok daha olumlu kullanımı mümkünken, bunun neden öyle kullanılamadığını göreceğin için, diyemezsin.

Bizi m Osmanlı tarihi bu açıdan hiç incelenmedi ve sürekli bir ovtınme özlemine maya yapıldı.

Sanki geçmişte çok daha iyiyken, gitgide kötüleşmişiz gibi.

İnanın tam tersidir. Çok genç bir toplum olduğumuz için, çok hızlı atılımlar göstermekteyiz. Aklın olumlu kullanımı dönemine de, yeni yeni giriyoruz.

* * *

Osmanlı padişahının sonsuz olan irade özgürlüğü akıl berraklığına gerek duymuyordu. Böyle olunca da belgelere ve matematiğe dayalı mantık ölçülerine göre değil, söylentilere göre en olmayacak kararlan alıp uygulamaya kalkıyor, sonunda da ortalık amaçsız bir mezbahaya dönüyordu...

Alman kararlardaki dayanak noktasının, hesaplanmış ki-taplanmış somut araştırılarla mantıksal bir tutarlılık değil de sadece söylentiler olması, hem birey, hem toplum karakterinin belkemiğini çarpıtıyordu.

Rakip siyasetçiler arasındaki divanece çürütme kampanyaları, ortalığı cehenneme çeviriyordu.

Kanuni, Hurrem Sultan’la Rüstem Paşa’nm ağzına bakarak oğlu Mustafa’yı idam ettiriyor, III. Mehmet oğlu Mahmut’u boğduruyor, I. Ahmet vezir-i azam Derviş Paşa’mn kendisini devirmek için saraya tünel kazdırdığı dedikodusu üstüne, başbakanını hemen öldürüyordu.

Son analizde, "üreterek kazanma" dinamosunu benimsemek yerine, "yöneterek kazanma” koşullanmasına zamk gibi yapışıldığı için oluyordu bütün bu abuk sabukluklar...

* * *

Düşünün ki imparatorluğun bir deniz ticaret filosu bile yoktu. "Kâı-zarar bilinci" de o yüzden bir türlü gelişmemişti.

Padişah, aklına estikçe savaş ilan ediyor, koskoca bir toplumu insan deposu olarak kullanıyor, böyle bir savaşta kaç kişinin öleceği ve karşılığında toplumun ne kazanacağı gibi bir hesabı akimdan bile geçirmiyordu.

Öyle ki insan deposunun kullanımındaki rahatlık, gitgide silah teknolojisinde atılımlar yapma gereğini dahi unutturmuştu saraya...

Bol bol insan ziyan ederek başan kazanma çabalan, sadece kahramanlık edebiyatının pompalanmasıyla sürdürülüyor ve bununla yetiniliyordu. '

Aklın yarattığı teknoloji, cesaretin çoğalttığı şehitlerle nereye kadar dengelenebiliıdi ki?..

Osmanlı yöneticileri bu tür bir düşünce berraklığına alışık değildiler. O yüzden de ne bir Bacon çıkabildi o dünyadan, ne bir Descartes. Bu boşluğun hepimizi saran sıkıntılarını da, kahramanlık övünmeleriyle pansumanlamak, temelde pek bir işimize yaramadı. Aynı kalıplaşmış laflan peşpeşe sıralayanların kolayca alkışlanmalarını sağlamaktan gayrı...

* * *

Biz yine gelelim onyedinci yü2yılın ilk yarısında, onbir yaşındayken tahta çıkan IV. Murat'ın, yiı misekizyaşında ölünceye kadar idam ettirdiği altı vezir-i azamdan beşincisi olan Topal Recep Paşa'ya...

Topal Recep Paşa, 1453'den sonra idam edilmiş vezir-i azamlaınn da ondokuzuncusuydu...

Kendisi Boşnaktı. Bostancıbaşılıktan, yani bir bakıma saray cellatlığından gelmeydi...

Yerine göz diktiği kişilere karşı, el altından yeniçeriyi ayaklandırmak gibi aşşağılık bir huyu vardı.

IV. Murat tahta çıkınca, sadaret kaymakamlığına, yani vezir-i azam vekilliğine Gürcü yahut Hadım Mehmet Paşa'yı atadığı zaman, deliye dönmüştü. Kendisi o sırada kaptan-ı derya idi.

Ve Mehmet Paşa'mn yerine geçmek istiyordu.

Yeniçerilerle sipahileri Gürcü'nün aleyhine "enflasyon

yapıyor" diye ayaklandırdı. "Enflasyon" sözcüğünü kullanmadı ama "sikkenin ayarını bozuyor" suçlamasını yaydı. ✓ Ve konağında boğdurulmasına neden oldu doksan yaşındaki vezir-i azam vekilinin. 1626.

Sonra da Gürcü Paşa'mn yerine çıkıp oturdu.

* * *

Topal Recep Paşa aslında vezir-i azam vekili değil, vezir-i azam olmak istiyordu.

Ne var ki, 1631’de vezir-i azamlığa ikinci kez yine Hafiz Ahmet Paşa getirildi. Topal Recep Paşa da yine deliye döndü.

Hemen yine el altından kapıkulunu ayaklandırdı. Kapıkulu tayfası o zamanın kabine toplantısını, yani ayak divanını bastı ve vezıı-ı azam Hafiz Ahmet Paşa’yı onyedi yerinden bıçaklayarak öldürdü. Tarih 10 Şubat 1632. IV. Murat henüz yirmi yaşındaydı.

Ve Topal Paşa, Hafiz Ahmet Paşa’mn yerine nihayet vezir-i azam oldu.

Üç ay sonra da IV. Murat, yeniçerilerle aşın sıkı fikı olduğu için kendisini boğdurttu. .

* * *

IV. Murat’ın idam ettirdiği vezir-i azamlardan altıncısı ve sonuncusu da Tabanıyassı Mehmet Paşa... Genel sıralamada ise padişah emriyle öldürülmüş vezir-i azamların yirminci-si...

Kökeni Arnavut.

Topal Recep Paşa’dan sonra getiriliyor vezir-i azamlı-

ğa...

Revan seferi onun zamanında başlıyor.

Revan seferinden dönüşte kendisi Diyarbakır'da kalıyor ama, yine de İran Şahı’nın Revan’ı geri almasını engelleyemiyor. Bu yüzden 1636 Şubatında azlediliyor. İstanbul’a gelince iki buçuk ay hapsediliyor.

Hapisten sonra yine önemli yerlere getiriliyor. Örneğin Silistire valiliğine atanıyor. Sonra da sadaret kaymakamlığına...

' * * *

Tabanıyassı Paşa, Silistire valisiyken Eflak ve Buğdan voyvodaları kendisini pek iplememişler.

Tabanıyassı Mehmet Paşa da valilikten sadaret kaymakamlığına atanınca, voyvodalardan öcünü alıyor. İkisini de azlettiriyor...

Voyvodalar, IV. Murat'ın büyük dostu Silahtar Mustafa Paşa'ya bol ölçüde armağan ve para göndererek kendisini tavlıyorlar. Voyvodalıkta kalmaları için, padişahtan ricada bulunmasını ve elinden geleni yapmasını istiyorlar.

Silahtar Paşa, voyvodaların azlinde kendisinin düşüncesini sormadığı için zaten kızgınmış Tabanıyassı Paşa'ya...

Hemen başlıyor kazanı kaynatmaya:

- Bu adam voyvodaları isyana itip devletin başına yeni dertler açmak istiyor...

IV. Murat bir de voyvodaları dinliyor. Ve kararım veriyor, Tabanıyassı Mehmet Paşa Yedikule zindanına atılacak, orada boğulacak. Yıl 1639.

Mehmet Paşa öldürüldüğünde elli yaşındaydı. Vezir-i azamlığı beş yıl, yani oldukça uzun sürmüştür.

Ne yapmalı ki vezir-i azamlığı yitirdikten üç yıl sonra, celladın kemendi yine de gelip bulmuştur kendisini...

* * *

İdam edilmiş yirmibiıinci vezir-i azam, Deli İbrahim'in vezir-i azami Kemankeş Kara Mustafa Paşa'dır...

llammor, Macar. Katip Çelebi Arnavut olduğunu soylu -

yor.

IV. Murat'ın Bağdat seferi sırasında fjotinlmiş vezir i azamhğa. Ve İV. Murat'ın son, onun ölümünden sonra yerine geçen kardeşi Deli İbrahim'in dc ilk vezir i azami olmuş.

Özelliği okumu ya2ma bilmemesi...

Ama çok iyi ok atarmış. Denizcilikten, maliye ve bayındırlık işlerinden dc anlarmış.

Deli İbrahim'in Önde gelen dostlarından Cinci Hoca ile Silahtar Yusuf Paşa, bir türlU çekemezlermiş Kemankeş Kara Mustafa Foça'yı ve diş bileyip dururlarmış kendisine... Tabii çürütnıecilik kampanyasını da faryap ederek... İkide bir Deli İbrahim'e gidip, "Kemankeş Kara MustaCa Paşa «izi devirmeyi düşünüyor” diyerek..,

Kemankeş Kara Mustafa Paşa, ardı arkası kesilmeyen bu tezvire t ile padişahın dengesizliklerinden otum, iki kez istilaya kalkışmıştır vezir-i azamlıktan...

Gelin gorun ki. Deli İbrahim her iki istifayı da reddetmiş, arıu sonunda söylentilerin etkisinde kalarak kendisini boğdurtmuştur. Ocak 1644.

Kemankeş Paşa'mn en üzüldüğü şey, okuma yazma bilmemekmiş.

'Ben vezir i azamlığa layık değilim: yeterli devlet adamı bulunamadığı için beni tayin ettiler. Zira sadaret makamının şartı okuryazar olmaktır. Padişah ile vezir-i azam arasında gizli kalması gereken nicc umur vardır ki, katibin onlara vakıf olmaması icap eder" dermiş.

Okuryazar olmadığı için, padişah hıızıınına düvel edilmez ve gizli olarak arzedilecek şeyleri başka birisine yazdırmak zorunda kaldığı için de pek “meyus' olurmuş.

IV. Murat’la Deli İbrahim arasına rastlayan Kemankeş

Paşa'nın vezir-i uzandığı beş yıl dört uy sürmüş. İdam edildiği zaman elli yaşında kadarmış.

*

Deli İbrahim'in bnğdurttuğu ikinci vezir-i azam Salih Paşa...

Kendisi Hersekli... Osmanlı tarihinde idam edilmiş vezir-i azamlannyirnıiikincisi...

1645'de vezir-i azam olmuş. Deli İbrahim'in tahta çıkmasından beş yıl soma..

Çok acayip bir nedenle, Davutpaşa'daki üfürükçü bir ıınanıın evinde, kuyu ipiyle boğularak idam edilmiş.

Sultan Deli İbrahim, İstanbul içi mİu buzen at, bazen araba. bazen de tahtırevan ile dolaşmaktan hoşlanırnuş.

Bu gezintiler sırasında en sinirlendi# şey, beklenmedik bir yenle karşısına çıkan ve yolunu kesen arabalarmış. Yani bugünkü deyimiyle trafifcin tıkanmasına pek kızarmış. O yüzden de İstanbul’a araba girmesini yasaklamış.

17 Eylül 16-17 gunu, kentte yine bir gezintiye çıkmış. Da-vutpaşa semtinde Çınaragaa yanında üfürükçü bir hocanın evinde nkunıp liflenmeye gidiyormuş.

Yolda lıir marabası çıkmış kurşısıııa.

Deli İbrahim tümden çılgına dünmüş.

Koyduğu yasağın uygulanmamasından vezir-i azam Salih Paşa'yı sorumlu tutmuş...

Şovmuş saymış Salih Paşa'ya...

Arkasından da vezir-i azami bulup hemen yanına getirmelerini emretmiş.

O saatlerde Salih Paşa, Babıali'de "ikindi divanı" yapmaktaymış.

* • •

Padişah’ın adamları koşa koşa BabIali'ye gelmişler ve Salih

Paşa’yı alarak, Deli İbrahim’in gittiği Davutpaşa’daki üfürükçü hocanın evine götürmüşler.

Deli İbrahim vezir-i azam Salih Paşa’yı görünce:

- Ben arabaları yasak etmişken, niçin benim tembihim tutulmaz, ben padişah değil miyim, tiz boğun, demiş.

Hoca’mn evinde ne cellat ne de idam kemendi olduğu için, imamın bahçesindeki kuyunun ipini alarak boğmuşlar vezir-i azam Salih Paşa’yı...

Vecihi tarihi ise Salih Paşa’mn idamını başka bir nedene bağlıyor.

Şeyhülislam Abdurrahim Efendi, bir ihbarda bulunmuş Deli İbrahim’in annesi Kösem Sultan’a...

Vezir-i azam Salih Paşa, Sultan İbrahim’i tahttan indirme hesaplan güdüyor, diye...

İdam karan bu ihbar üstüne verilmiş.

* * *

Acaba o tarihlerde başka yerlerde ne oluyordu?

1641’de Fransa’da Pascal hesap makinesini icat ediyordu.

1644’de İtalya’da Torriçelli barometreyi buluyordu.

Almanya’da Leibniz, "beden ile ruh arasındaki uyuma" yeni bir anlatım getiriyordu.

İspanya’da Tirso de Molina tiyatroda "Don Juan" tipini yaratıyordu... •

Ve Amerika’dan boyuna altın geliyordu Avrupa’ya...

Aikj *Mehmet'in boğdurttuğu altı vezir-i* naım - *Sofiı Mehmet Pa-şa’nin sarayda yediği sopa - Deli İbrahim'in triamı - İlk hüJçryı yapan Torhnnnı Ahmet Paşa'mn öldürülmeği - Veûr-i tınım tbşir Paja'nm kuyyılun -*

Mcnifmlu Kuru Mustafa Paşanın *boğdurulması - Cellattan kurtulamayan Kara İbrahim Paşa ile San Süleyman Paşa*

Konuya bu koz cuppadak balıklama girelim.

Deli İbrahim sckiı yıl iktidarda kaldıktan sonra 1648'de tıpkı buyuk ağabeyi Fİ. Osman gibi zorla tahttan indirilmiş ve öldürülmüştü.

- Yerine oğlu IV. Mehmet geçti.
  - 1405’te kardeşi İsû Çclebi’yi hamamda yakalatıp bofcdur-tabildiği için...
    - II. Mustafa...

Yerine oğlu IV. Mehmet geçti.

IV. Mehmet, ava çok tutkun olduğu için adı Avcı Mehmet’e çıkmıştı. Avcı Mehmet, otuzdokuzyıl iktidarda kalacak vc bu sürede, amcası IV. Murat'ın rekorunu egale ederek altı vezir-i azam idam ettirdikten sonra kendisi de babası Deli İbrahim gibi tahttan yine zorla indirilecekti.

Avcı’nın ilk idam ettirdiği vezir-i azam Sofu Mehmet Paşa'-dır.

Genci sıralamada idam edilmiş yirmiüçüncü vozir-i azanıdır.

Sofu Mehmet Paşa’mn sadareti, Osmanlı tarihinin sayfalarında kanla çizilmiş komik bir karikatüre benzer.

Şimdi «kanlı karikatürün üstüne azıcık eğilelim:

Deli İbrahim, hırslı bir samur vc amber düşkünüydü.

Bu düşkünlüğü yüzünden devletin önde gelenleriyle

ocak ağalarından samur ve amber vergisi almaya kalkınca, yeniçeri ayaklandı.

İbrahim tahttan indirildi ve iki yaşındaki kızı Beyhan Sultan’ı nikahladığı sonuncu vezir-i azami Hazerpare Ahmet Paşa da parça parça edildi...

Parça parça edildiği içindir ki kendisine ölümünden sonra "Hazerpare" adı takıldı.

* * *

Tam işte o sırada, yeniçeri ağalan henüz vezir-i azam Ahmet Paşa’yı yakalayıp parça parça etmeden önce, Sofu Mehmet Paşa’yı vezir-i azamlığa getirdiler.

Ancak kısa bir süre sonra parçalanıp "Hazerpare" olacak olan Ahmet Paşa, ayaklanmayı sezmiş ve bir yerlere saklanmıştı. O nedenle mühr-ü humayun kendisinden alınıp Sofu Mehmet Paşa’ya verilemedi.

Neyse ki sonunda, mührün ikinci bir eşinin "Hasodaba-şında" bulunduğu anımsandı ve o sayede Sofu Paşa’mn vezir-i azamlığı "mühr-ü humayun"suz kalmadı.

O arada Sultan İbrahim, kendi iradesine karşın vezir-i azamlığa getirilen Sofu Paşa’dan bir yerlerde gizlenmekte olan damadı ve vezir-i azami Ahmet Paşa’mn bağışlanmasını istemişti.

Sofu Paşa ricayı yeniçerilere iletti.

Yeniçeri ocağı ricayı kabul etmedi.

Bunun üstüne taze vezir-i azam Sofu Ahmet Paşa, ocağın kararını bildirmek için tekrar saraya döndüğünde kendisine sıkı bir dayak atıldı ve kafası gözü yanlmış olarak kapı dı-şan edildi.

Yediği dayağın acısıyla da vezir-i azamlıktan hemen istifa etti.

Ama yeniçeri ocağı kabul etmedi istifayı.

Deli İbrahim tahttan indirilip boğdıtrulurken de infazda hazır bulundu.

♦ * *

Sultan İbrahim’in yerine tahta çıkan oğlu IV. Mehmet, henüz yedi yaşındaydı.

Sofu Paşa bir yıl kadar ocak ağalarıyla birlikte dilediği gibi yönetti imparatorluğu. Bir yılın sonuna doğru, padişahın babaannesi Kösem Sultan’la, yeniçeri ağası Murat Ağa karşısına dikilmeye başladılar. Sofu Paşa’mn gelir-gider dengesini ayarlamaya çalışması, bazı kısıntılara neden olduğu için çevresindekileri kızdırmıştı.

Sonunda donanmamn Venediklilere yenilmesi bahane edilerek, Sofu Ahmet Paşa azledildi sadaretten. Tarih 19 Mayıs 1649.

Azli, bir haftalık bir hapis, onu da Malkara’ya sürgün izledi. Sıcağı sıcağına Sofu Paşa’mn yerine geçen eski yeniçeri ağası Murat Ağa ve yeni vezir-i

azam Kara Murat Paşa’mn ısrarıyla Malkara’da boğularak idam edildi. Öldürüldüğünde yaşı seksenin üstündeydi.

m m m

Avcı Mehmet’in boğdurttuğu ikinci vezir-i azam Torhoncu Ahmet Paşa’dır.

Genel sıralamada idam edilen yiımidördüncü vezir-i azam...

Arnavutluk’un Mat kasabasında doğmuş.

Bir yığın düşmanı varmış. Onlar çeşitli belalar açmışlar başına. Hatta hapse düşmesine bile neden olmuşlar.

Ama sevenleri de varmış.

O sevenlerin de yardımıyla 19 Haziran 1652’de vezir-i azara olmuş.

Devletin gelirleriyle giderlerini düzenleyerek ilk bütçeyi yapmaya çalışmış olan vezir-i azam, Torhoncu Ahmet Paşa’-dır.

Bu tür bir düzenleme saray çevresiyle IV. Mehmet’in annesi Turhan Sultan’ı kızdırdığından, 1653 yılının Maıtmda bir nevruz günü saraya davet edilmiş.

Davetgeldiğinde kendisi tersanede donanma işleriyle uğraşıyormuş.

Denizden kayıkla gitmiş “Hasbahçe"ye•••

Torhoncu’yu kızlaıağası karşılamış. Önce sadaret mührünü almış elinden. Sonra da kendisini bostancılara teslim ederek boğdurtmuş.

Torhoncu Ahmet Paşa’mn vezir-i azamlığı dokuz ay. İdam edildiğinde altmış yaşındaymış.

♦ * *

Avcı Mehmet’in idam ettirdiği üçüncü vezir-i azam İbşir Paşa...

İki yüzyıl süresince cellada verilen yirmibeşinci vezir-i azam.

Demek ortalama her sekiz yılda bir, bir vezir-i azam ölüme gönderilmiş.

İbşir Paşa Abaza ailesinden.

1654’de Halep valisiyken vezir-i azamlığa getiriliyor.

Zaman zaman bulunduğu yerden saraya karşı çıktığı için, vezir-i azamlığa atanmasını önce bir tuzak sanıp İstanbul’a gitmeyi aylarca geciktiriyor.

Derken IV. Mehmet’in hocası Reyhan Ağa geliyor Ha-lep’e. Yanında, padişahın İbşir Paşa’ya dokunmayacağına dair üstüne el basıp yemin ettiği Kuran var. Veriyor Kuran’ı vezir-i azama ve kendisini İstanbul’a getiriyor.
'

İbşir Paşa İstanbul’a gelir gelmez, önce büyük rakibi def-teniar Morali Mustafa'yı tutuklatıp sürgün etmiş. Mallarına da bir gii2ul iti koymuş. Ve sürgüne giderken yolda öldürtmüş kendisini.

Bu ilk icraat genel bir tedirginlik yaratmış.

Sofu Mehmet Paşa'mn idam edilmesinde pek etkili olan eski vezir-i azam Kara Murat Paşa, o tarihlerde sadaretten kap-tan-ı deryalığa kaydırılmış.

Ihşir Paşa, Kara Murat Paşa'yi da İstanbul'dan uzaklaştırmaya çalışıyor.

Kata Murat Paşa da hoş mu duracak?

O da sipahiyle yeniçeriyi vezir-i azam İbşir Paşa'ya karşı ayaklandırıyor.

Bunun Uâtüııe Avcı Mehmet, İbşir Paşa'ıın öldürül meşine ferman çıkarıyor.

İbşir Paşa da saraya davot edilerek orada boğdurulmuş-

tur.

İstanbul’a geldikten sonra iki ay sürmüş vezir- i 02amb-

Avcı Mehmet’in boynuna kement dolattığı dördüncü vezir-i azam. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa...

Fatih Mehmet’ten Avcı Mehmet’e kadar idam edilmiş vezir-i azami an n yirraiaJtıncısı...

Kendisi Merzifon’un Marince köyünde doğmuş.

Köprülü Mehmet Paşa'tun damadı, Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'mn da eniştesi...

Faul Ahmet Paşa'mn ölümünden sonra getiriliyor vezir-i azamlığa...

Kayınpederi ve kayınbiraderi gibi unlu bir vezir-i azam

olmak istediğinden, hiç neden yokken İkinci Viyana .seferini başlatıyor.

Savaşı da bir turlu kazanamıyor.

Kıç geldiği için ordusuyla Belgrad’a çekildiği sırada azledilerek olum cezasına çarptırılıyor.

« • ♦

Merzifonlu Kara M unla fa Paşa Viyana .seferine çıkarken, yerine kendi yetiştirmelerinden pek güvendiği Kara İbrahim Pû-şa’yı sadaret kaymakamı olarak bırakmış.

Merzifonlu’nun İstanbul'da iki de can düşmanı var. biri kızloroğası Yusuf Ağa, öteki sonradan vezir-i aram olan Sarı Süleyman Ağa...

Yusuf Aga ile San Süleyman Ağa, Kara İbrahim Paşa'ya gidip:

- Bak demişler, şu Merzifoniu'nun deftenni dürebilir-sen, seni onun yerine vezir-i azamyaptınnz.

Ve Merzifonlu Kura Muştala Paşa'mn, kendi yetiştirmesi olduğu için pek güvendiği ve yerine vekil olarak bıraktığı Kara İbrahim Paşa sayesinde, Avcı Mehmet'ten. Merzifon-lıı’nun olum fermanım koparmışlar.

Merzifonlu kaliteli bir vezir-i azammış aslında.

Yaşlı vezirlerden Budiıı valisi İbrahim Paşa'mn boynunu vurdurma emri vereceği günlerde, yaşlı İbrahim Paşa şöyle demiş:

- Bu adam beıüm düşmaıum olup bir an evve! beni öldürtmek istiyor. Lâkin biı ana kadar devletin ekmeğiyle yetiştiğim için padişahımızdan rica ederim ki, haşamızlık kabahatiyle vezir-i azami öldürmeyerek, bu işin hüsn-u suret bul ma-

Sim yine ona bıraksın, bundan gayrisi bu için tixt«><inden gelemez.

Merzifonlıı Kara Mustafa Paşa'mn vezir-i azamhfcı yedi buçıık yıl aiınl ıı.

Arkasında ikiyuzbin kişilik bir ordu varken, İstanbul’dan tek başma gelen bir cellada, hiç ses çıkarmadan boynunu uzattığı sırada elli yaşındaydı. Tarih 25 Aralık 1683.

Avcı Mehmet’in boğdurttugu vezir-i azamlar listeni »deki beşinci kişi, Kara tbrahim Paşa...

Genel sıralamada idam edilen yirmiyedinci vezir i azam...

Bayburt’un Hınzeverek köyünde doğmuş.

Kendisini yetiştiren, koruyan ve Avusturya seferine çıkarken de, en güvendiği kişi olduğu için yerine vekil bırakan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa’ya ne yapmıştı Kara İbrahim Paşa?

Merzifoıılu’yu padişaha gammazlayarak idamına neden olmuştu.

Merzifonlu’nun idamından sonra da kendisi vezi p-i aza m-lığa getirildi. 16 Aralık 1683.

Avusturya’ya açılan savaş devam ediyordu.

Kara tbrahim Paşa bir turlu cepheye gitmediği, çeşitli kulis entrikaları çevirdiği ve ayrıca da hastalıklı olduğu için. Aralık 1685'd e azledildi.

Azlinden sonra emekli olup Hacca gitmek istedi. Padişah isteğini kabul etti.

Yolda hem cakalı görünmek, hem de korunmasını sağlamak için asker toplamaya kalktı.

Düşmanları, aaker toplamamın "Padişaha karşı ayaklanmaya lıazırlaıııııuT olarak bildi nüler saraya...

Bunun üstüne önce tutuklanıp hapse atıldı. Üçbin keselik servetine de el konuldu. Arkasından Rodos'a sürgün edildi. Ve orada boğularak öldürüldü. Tarih 1687.

Vezir-i azamlığı iki yıl kadar sürdü. Öldürüldüğünde alt-mışsekiz yaşındaydı.

* * *

Avcı Mehmet'in idam ettirdiği altıncı vezir-i azam, Sarı Süleyman Paşa...

Merzifonlu Viyana seferindeyken, sadaret kaymakamı Kara İbrahim Paşa'yla kumpas kurup Merzifonlu'nun idamına neden olan eski San Süleyman Ağa...

Kara İbrahim Paşa'mn azlinden sonra getirildi vezir-i azamlığa, Aralık 1685.

Daha ilk ağızda Avustuıya ordularının başkomutanı Prens Eugene de Savoie'ya fena yenildi. Kendi ordusunda da askeri kızdınp isyan çıkmasına neden olunca, sancak-ı şerifi koltuğunun altına bohçalayıp önce Belgrad'a, oradan da İstanbul'a tüyerek saklanmaya başladı.

' 14 Ekim 1687'de yakalanarak boğduruldu.

Vezir-i azamlığı yedi ay sürdü. İdam edildiğinde altmış yaşlarındaydı.

Böylece idam edilmiş vezir-i azamların yirmisekizincisi olmak San Süleyman Paşa’ya rastladı...

* * *

Tarih kitaplarını karıştırırken sayfaların arasından çürük yumurta kokuları yükseliyormuş gibi olur. Bitip tükenmeyen siyaset kavgalarındaki çürütmeciliğin kokusudur o... Arıtılması zor bir koku olduğu için, kuşaktan kuşağa sinip gitmiştir.

ytun *Mrhmrt'ın kardeşi **II.** Suleymun'ut idam ettirdiği vezir -i tınım tsmuil Paşa - Cellat Kunt Boynun Ağa ile Halil Paşa'mn konulmaları - 11. Ahmet'in öldürttüğü vezir-i mam Amhan Alt Paşa - ’Arabna" lakabının nrdenıt* **- *II.*** *Mustafa'nın idam ettirdiği iki ueur-ı azam* - Verir-i *uzam Sürmeli Ali* Puştı *ile şeyhülislam Fey-zulluh Efendi araymduki didişme İdam edilen* o*tutikinci nezir-i azam Daltaban Mustafa Paşa*

İstanbul'un alınışından Gülhanc Hattı'yla başlayan Tanzimat dönemine kadar yirmidört padişah çıkmıştır tahta.

Bunlardan beş tanesi dışındn, ötekilerin hepsi, un az bir vezir-i azam idam ettirmişlerdir.

Deli İbrahim’in tahttan indirilmesinden sonrayerine padişah olan oğlu Avcı Mehmet, ot\i2dokuz yıllık iktidarı süresinde ulu vezir-i azam boğdurttu ama yazgısını değiştiremedi. O da babası gibi zorla indirildi tahttan.

Yerine kendisinden sadece uç ay kıçuk olan kardeşi II. Süleyman geçti...

Avcı Mehmet yedi yaşındayken tahta çıkmıştı. Kardeşi II. Süleyman, ağabeyinin iktidarı boyunca kapalı tutulduğu yerde, her gün, her gecc. her saat bir celladın gelmesini bekleyerek otuzdokuz yıl yaşadı ve iyice yıpranmış sinirleriyle kırkalu yaşında çıktı tahta... Tarih 1687.

II. Süleyman’ın dört yıllık iktidarı döneminde bir tek vezir-i azam idam edildi, İsmail Paşa...

Kendisi idam edilmiş vezir-i azamlannyirmidokuzuncu-sudur.

Ibiıı&il Paşa Ayaşhydı.

Avcı Mehmet'in tahttan indirilip, kardeşi II. Süleyman'ın tahta çıkarılması sırasında, ortalık yine iyice karışmıştı. Yeniçeri ayaklanmaları sürüp gidiyordu.

Vezir-i azam San Süleyman Paşa, Avusturya savaşınday-ken, kendi askerinin dc ayaklanması üzerine, İstanbul’a tüyüp saklanmaya çalıştığı yerde yakalanmış vc idam edilmişti.

San Süleyman Paşa’mn idamıyla birlikte, ocaklıyla anlaşan Sivayuş Paşa, kendisini vezir-i azam yaptırmış ancak ayuklanmalan lıenı bir tiiriü haslı ramamış, hem de bastırmaya çalışırken yeniçeriler sarayına saldırarak kendisini vurmuşlardı.

Sivayuş Paşa. Köpndü Mehmet Paşa'mn damadı. Fazıl Mustafa Paşa’mn da eniştesiydi.

isyancılar Uırofhulaıı sarayında öldürülünce de yerine Nişancı İsmail Faşa vezir-1 azam olmuşıu.

İsmail Paşa sıkı tuttu işi; sonunda da sancak-ı **şeriri** açarak isyanı bastırdı.

Ne var ki bu boşandan sonra burnu büyüdü.

Padişahın hocası Arapzade Abdulvehap Efendi’yle dostu darussaade ağasını nışvetçilikle suçladı.

Onlar da önde gelen kişilerle anlaşıp padişah 11. Süleyman’a çıkarak, vezir-i azam İsmail Paşa’yı azletmesi için kendisini ikna ettiler. Nisan 1689.

Azledilen İsmail Paşa, bir sure Kavala kalesinde hapsedildi. Oradan da Rodos'a gönderildi.

İsmail Paşa, Kopriilüzadelerin aleyhindeydi. Hepsinin paılişahlan uyuttuğunu ve açıktan servet sahibi olduğunu söylerdi.

Vezir-i azamlığı sırasında da, Köprülüzade Fazıl Mustafa Paşa’yı Çanakkale kumandanlığından kaldırıp Hanya’ya göndermişti.

Gelin görün ki, İsmail Paşa Rodos’ta sürgünken, Fazıl Mustafa Paşa vezir-i azam olmuştu.

Fazıl Mustafa Paşa’mn kızkaı deşi, Avcı Mehmet’in tahttan indirildiği dönemdeki kargaşada, sarayı basılarak öldürülen vezir-i azam Sivayuş Paşa’mn karısıydı.

Kendisi, henüz vezir-i azam olmuş bulunan ağabeyi Fazıl Mustafa Paşa’ya giderek dert yandı:

- Kocamın yağma edilen hâzinesinden beşyüz kese nakit ile mücevherlere de, yerine vezir-i azam olan Nişancı İsmail Paşa el koydu. Biliyorsun şimdi Rodos’ta. Bunlan ondan almanı isterim, dedi.

O sıralarda, İsmail Paşa’run vaktiyle öldürttüğü Arnavut Zeynelabidin Paşa’mn mirasçıları da, Zeynelabidin Paşa’mn haksız yere öldürüldüğünü iddia ederek, kısasa kısas istiyorlardı...

Fazıl Mustafa Paşa, Rodos’a sürülen İsmail Paşa hakkm-daki bütün bu yakınmaları büyükçe bir paket halinde Sultan II. Süleyman’a sundu.

Ve padişahtan, eski vezir-i azam İsmail Paşa’mn, Sivayuş Paşa’ya ait paralarla mücevherleri vermesini, vermediği takdirde de öldürülmesini emreden bir ferman alarak, kapıcı-başılardan Kara Bayram Ağa’yı bu fermanla Rodos’a gönderdi.

• • *

Kapıcıbaşı Rodos’a gelip, İsmail Paşa’mn karşısına dikilerek:

- Padişah senden miri mal ve yetimlerinin (Siyavuş Paşa çocuklarının) cevahirini ister, deyince...

İsmail Paşa:

- Altmışbir günlük vezaıetimin muhasebesini gördüm.

Ne bende miri malı var, ne dc cevohirc vaziyet ettim. Kız Hüseyin Afta ve yeniçeri ağası Haşan Aga ccvahiri beyaz ehrama sanlı mührüyle getirdiler, baktım vc yine mühürleyip ‘sahiplerine verin* deyu tembih ettim; onlardan sual edin;-mal varb-gım sorulursa, bir adet at takımını yuz kuruşa satıp ramazan harcını gordum, yanıtını vermiş.

Kapıcıbaşı:

Sadrazamlık ettiniz, bazı saklı paranızdan kırk kese kadar verin, müsterih olsunlar, demiş.

İsmail Paşa;

Vezir i azam değil, babası Koca Köprülü mezardan gölse. yine sozum sözdür; ne akçem var. nc miri yedim ve ne dc vermeye kadirim ve ne olsa da veririm, işte kelamullah emrine razıyım.

Kapıcıbaşı Kara Bayram, iaUtr isteme/, kail fermanını tx-mail Paşa’mn eline tutuşturmuş...

Fermam okuyan Isıuuil Paşa gülmüş:

Bunda padişahımızın sun'ı yok. Bu fermam Çelebicik yazmış. Allah emaneti şu mıshaf-ı şerif, büyük oğlu mu nd ur. götürüp ver ve beni şu dolapta Kabe'den getirdiğim zemzemle kefene sanp defneyle, demiş.

Sonra da Rodos'un ileri gelenlerini çağınp eşyasıyla ilgili bir tutanak yazdınp helallaşmış ve başını cellata uzatmış. 1690.

Cesedi Rodos'a gömülüp, başı İstanbul’a getirilmiş. Sanıldığı gibi serveti dc çıkmamış.

II. Süleyman dört yıllık iktidardan sonra 1691'rie ölünce, yeri-ue kardeşi U. Ahmet göçü.

O da bir vezir-i azam idam ettirdi, Arabacı Ali Paşa'yı... Arabacı Ali Paşa, genel sıralamada idam edilen otuzuncu vezir-i azam...

Ohri’dc doğmuş.

Hayata imamlıkla atılmış. Yavaş yavaş yükselmiş.

Merzifonlu'nıın Viyana kuşatmasındaki başarısızlığından sonra da lıûlâ sürüp giduıı Avusturya savaşlarımla, vb-zir-İ azam Kazıl Mustafa Paşa'mn şehit düşmesiyle, vezir-î azamlığa ittiriliyor.

Ama Arabacı Ali Paşa. Fazıl Mustafa Paşa gibi savaşa katılmaya yanaşmıyor. Hazırlık yaptığı bahanesiyle Edirne’de »yalanıp duruyor. Asıl uğraşısı, siyasal rakiplerini bir an ünce elemek... Du rakiplerden biri dc kızlarağası...

Ali Paşu kızlarağasım sürgüne göndermek için II. Ahmet'ten izinabyor.

Ama bir zibidilik yapıp, ağayı saraydan söküp çıkarmaya özel bir araba gonderiyor.

Gelenek dışı olan bıı tavır, ortalığı karıştırıyor, padişahı du kızdırıyor.

II. Ahmet, hemen azlediyor Arabacı Paşayı vc kızlarağa-sını alıp götürmek için gönderdiği arabaya kendisini bindirerek Rodos’a sürgün ediyor.

Ali Paşa’mn lakabının 'Arabacı'ya çıkması da buradan kaynaklanıyor. •

Eski vezir-i azam Rodos’ta da boş durmamış; yeniden vezir-i azam olmak için bazı dümenler çevirmiş. Bu da hemen Edirne’deki padişaha yansıtıldığından, bir *fitnc" çıkarması olasılığımı karçı, azlinden on ay sonra Rodos’ta boğularak idam ediliyor. Mayıs 1693.

• ♦ *

II. Ahmet de iktidarda dortyıl kalır. (1691-1695)

Yerine Avcı Mehmet'in oğlu II. Muştala geçer.

II. Mustafa iki vezir-i azam idam ettirmiştir.

Birincisi Surmeli Ali Paşa’dın İkincisi de Daltaban Mustafa Paşa.

Sürmeli Ali Paşa Dimetokalıydı.

II. Ahmet’in son döneminde vezir-i azam olmuştu. II. Ahmet’ten sonra, II. Mustafa tahta çıktığı zaman kendisi vezir-i azamdı.

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa’mn durup dururken Viya-na’yı kuşatarak başlattığı Avustuıya savaşları hâlâ sürüyordu.

Otuz yaşındaki II. Mustafa, sefere katılmak niyetindeydi. Vezir-i azam Sürmeli Ali Paşa kendisini engellemeye çalışıyordu.

Gerekçe olarak, Belgrad’a yeni gönderilmiş binbeşyüz yeniçerinin galeyan halinde olmasını ileri sürüyordu.

Anlaşıldığı kadarıyla da yeni padişahın, oralara kadar giderek ordudaki başıbozukluğu görmesini istemiyordu.

* * *

Derken bir söylenti dolaşmaya başladı.

Padişahın sefere çıkmasını engellemek için Belgrad’daki yeniçeri başkaldırısını vezir-i azamin bizzat kendisi düzenlemiş.

II. Mustafa kılık değiştirerek durumu incelemeye gitti.

Gördü ki vezir-i azam Sürmeli Ali Paşa, durumu kasıtlı olarak abartmakta... Pek sinirlendi, pek kızdı Sürmeli Paşa’ya...

II. Mustafa'nın ünlü bir'hocası vardı Feyzullah Efendi.

Sürmeli Ali Paşa, Feyzullah Efendi’nin şeyhülislamlığa getirilmesine karşı olduğu için, kendisiyle arası açıktı.

Feyzullah Efendi, II. Mustafa’nın Sürmeli Paşa’ya duyduğu öfkeyi firsat bildi. Vezir-i azamin rüşvetçiliğini de padişaha gammazlayarak, öfkesini büsbütün alevlendirdi.

1695 Nisanında Sürmeli Ali Paşa Hasoda köşküne çağrıldı. Elinden mührü alındı, mallarına el kondu ve Çeşme’ye sürüldü.

Ama II. Mustafa, Belgrad'daki yeniçeriyi Sürmeli Ali Pa-şa'nın bizzat kışkırtmış olmasını bir türlü affedemiyordu.

Sonunda "O sağ kaldıkça ateşi sönmez" diyerek Sürme-• li'yi, Çeşme'den Edirne'ye getirtti ve 29 Mayıs 1685günü boğ-durttu.

Sürmeli'nin vezir-i azamlığı bir yıl sürdü. Öldürüldüğünde elli yaşındaydı.

Genel sıralamada idam edilmiş vezir-i azamlann otuzbi-ıincisidir Sürmeli Ali Paşa...

* * *

II. Mustafa'nın idam ettirdiği öteki vezir-i azam, Daltaban Mustafa Paşa...

Daltaban Mustafa Paşa, padişahın hocası şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin uydusuydu. Vezir-i azamlığa da onun sayesinde getirildi.

Ve o zamana kadar saray protokolüne göre şeyhülislamlar vezir-i azamlann solunda yürürken, o tarihten sonra protokol değiştirildi ve vezir-i azamlar şeyhülislamların solunda yürümeye başladı.

Daltaban Mustafa Paşa, her ne kadar Feyzullah Efendi'nin kulu kölesi gibi davranmaya çalıştıysa da, yeterince yaranmayı başaramadı.

Kendisinin siyasal düşmanı olan reisü'l küttap Rami Mehmet Efendi, Daltaban Paşa'mn Feyzullah Efendi'ye karşı yeniçeri ocağım kışkırtmakta olduğu söylentilerini yaymaya başladı.

Daltaban Paşa'mn Kırım Hanı Devlet Giray'm başkaldırısını bastırmaktaki yavaşlığı da hakkındaki kuşkuları arttırdı.

Ve o da Hasoda köşküne davet edildi. Misafir odasına girer girmez elinden mührü alındı. Üç gün hapsedildi. 28 Ocak

1703 gününün akşamı da boğdurularak öldürüldü.

* * *

Vezir-i azam idamına ilk karar veren Fatih Sultan Mehmet, yedinci padişahtı. II. Mustafa ise yirmiikinci...

Fatih Sultan Mehmet'ten, Sultan II. Mustafa'ya kadar. idam edilmiş vezir-i azamlann sayısı, Daltaban Mustafa Paşa'mn da boğdurulmasıyla otuziki olmuştu...

Bundan sonraki dönemlerde de daha oniki vezir-i azam idam edilecekti.

Yahya Kemal'in taklıgı biraıL "Lulr. devri' - 111. Ahmrtbrş vrnr-i luıun idam cltinli - Çoriulu Ali Ptışu'nın Kus -Demirbaş

Şa/l'ın yarattığı sıkıntı - OÜrtii Yusuf Pafu'nın (nad. Vctir-i ttr/tm Horo İbrahim Paşn rskı hırkaytkp ve nmnthr hır tuıhnstçydı - İdamdan monru katilen vcıir-i aıum başlan

Uızim her türlü duygusallıkla koşullanmadan arınmış olarak, bilimsel bir objektiflikle Osmanlı tarihini yeni baştan yazmamız gerekiyor.

Ancak o zaman ne kadar btyyük aşamalardan geçtiğimiz ve aklın projektörleri önünde kendimize çeki düzen vermek için ne çabalar harcadığımız çıkacaktır ortoya...

Unutmamak gerekir ki uçsuz bucaksızlığıylu onbeş mil* yon kilometre kare diye övündüğümüz Osmanlı İmparatorluğunun nüfus toplamı, bugünkü Türkiye nüfusunun ancak yansı kadardı. Onıın da yüzde doksanyedisi okuma yazma bilmiyordu. Nl> matbuadan kimsenin lıaheri vardı, na okyanus-turdan. 11e de Amerika dahil, yeni keşfedilen yerlerden...

Ve ne sınırlar kesinkes belliydi, ne ülkenin her yerinde egemen olan tutarlı bir hukuk düzeni gerçekleşebilmişti, ne de toplumsal yapı gitgide güçlenen ekonomik bir iskelete sahipti.

Yönetimin kendi kadrosu içinde vc dışında kalıtımsal bir hastalık gibi kronik bir anarşi, kuşaklardan kuşaklara bulaşıp gidiyordu...

Ülkenin bir yerlerinde her an bir başkaldın ve başka bir yerinde mutlaka bir savaş vardı.

Bütün bu kaotik çalkantılann amaçladığı hedef neydi, o da kimse için tam belirgin değildi.

Bir toplum, sağlıklı bir tarih bilincine eriştikçe, lutıgi karanlıklardan çıkarak, hangi değişimlerden geçtiğini de çok dalla net algılamaya haşlıyor. Dalı» diri, dalıa mutlu ve daha umutlu yaşamanın tılsımı da sanırız ki burada saklı. Yoksa kimsenin bilmediği bir geçmişin özlemiyle, durmadan karamsarlık emip karamsarlık emzirmekte değil...

Oısekizinci yüzyılın başındaki III. Ahmet dönemini! "Ijile devri' adını Yahya Kemal taktı...

Lale devri, insanın dünyaya kahır çekmek için değil, hnş-ça vakit geçirmek için geldiğini anlamaya düuık ilk emeklemedir bizde...

İstanbul'un fethinden önce icat edilmiş olan matbaa, uç-yüz yıla yakın bir gecikmeyle dc olsa, nihayet o dönemde boy Eostermiştir İstanbul'da...

Yaşam biçimlerinde, Göksu sefalarından bahçe düzenlemelerine kadar giyimi kuşamı, şiiri, sevi sevdası, knna£t, köşkü, yalısıyla bir incelme görünür gibi olmuştur...

Nükteli, zevkli, lezzetli hafif bir zerafet.,.

Ne var ki minicik burnunu a2icık göstermeye çalışan bu birikimsel incelme, yüzyılların göbeğinden gelen kanlı katı hoyratlıkları kolayca arıtabilir miydi?

Nitekim Lale devrinin unlu padişahı III. Ahmet dc yirmi-yedi yıllık iktidarında beş vezir-i azam idam ettirdi.

m m m

III. Ahmet'in idam ettirdiği ilk vezir- i azam Çorlulu Ali Pa-şa'dır.

Lakabından da anlaşılacağı gibi kendisi Çorlulu...

Babasının berber olduğu sanılıyor.

Çorlulu’yu, kaptcıbaşı Kara Hayranı Ağa yetiştirmiş.

Kara Bayram Ağa, II. Süleyman'ın Girit’e sürdükten sonra idam ettirdiği vezir-i azanı İsmail Paşa’yı, oraya giderek kementle boğan ve başım kesip İstanbul'a getiren kişi...

Çorlulu Ali Paşa, Prut kahraiiimiii Baltam Mehmet Pa-şa’nın vezir-i azamlıktan ilk azli üstünü sadarete ataııtnış. $0 Mayı» 1706.

Vezir-i azanıken. 111. Ahmet'in on yaş büyüğü, devrik padişah 11. Mustafa’nın km Emine Sultanla evlenmiş.

Ali Paşa’mn izlediği dış politika yüzünden, başı belaya giriyor, hem dc başarılarının dorujundayken...

Kendisi önceleri, Ruslara kaı-şı İsveç'i tutmayı üneriyörmüş, Rusya'nın İstanbul'daki elçisi Tolstoy’un aşın armafcan-lan, galiba biraz gözlerini karaaştınyor.

Ve O »ıralarda İstanbul'a sığınmış olan İsveç kralı Demirbaş XII. Şarl’ın, ülkeden çıkanlnusı için harekete geçiyor.

Demirbaş Şarl, İstanbul'daki elçisi Kont Ponyatofeki'yi III. AluııtıL’u günüm«tıtrk, vtruı—i vuıı Çoılulu Ali Paşa'nm Ruslardan rüşvet aldığı İçin kendisini ülke dışına çıkarmak istediğini bildiriyor. Elçi oynca kralından gelen bu iddianın hangi kanıtlara dayandığım da padişaha açıklıyor.

III. Ahmet hemen azlediyor Çorlulu Ali Paşa'yi. 15 Haziran 1710. Ama hem malına mülküne dokunmuyor hem de kendisini Kefe eyaletine atıyor. Ne dc olsa yeğeninin kocası...

Ali Paşa eski vczir-l azam olduğu için, beşyüz atlı almış arkasına vc debdebeyle gitmek istemiş Kefe eyaletine...

Düşmanlan, topladığı beşyitf atlıyı bir başkaldın olarak bildiriyorlar padişaha...

111. Ahmet deliye donuyor.

Heınen Çorlulu Ali Paşa'yı Midilli kalesine hapsediyor, oradan kurtulabilmesi için ile ikibin kese altın vermesi şart koşuluyor.

Paşa parayı veremeyince. 27 Aralık l7ll’de Midilli kale sinde boğduruluyor, kafA.ni du kesilerek İstanbul'a getiriliyor

Çorlulu Ali Paşa, idam cdilnuş vezir i azamlor sıralama-Hinda oluzuçiıncu...

■ « ■

III. Ahmet’in idam ettirdiği ikinci verildi azam Gurcu Yusuf Poşa’dır...

Vezir-i H/amların Rusya'ya karşı izlemek istedikleri inişli çıkışlı politikalarla, padişaha sığınmış olan İsveç kınlı De-mirbaşXII. Şarl'ın durumu arasında sık sık ortaya çıkan çelişkiler, ve2ir-i azamlann lıagını ilenle Kokmayı sürdürmekte...

Yusuf Paşa da III Ahmet'le aynı nedenden anlaşmazlığa düştü.

Kemlisi Prutseferinde başarılarıyla ıın yapmıştı.

Edirne’ye donduğu zaman da, ikinci kezazledilen vezir-i azam Baltacı Melımct Paşa’mn yerine vezir-i azamüğa getirilmişti.

Tarihçilerin yazdığına gore iyi bir askerdi ama devlet işlerinden pek anladığı yoktu.

Rus Çan Bıiyük Petro’nun. Prut antlaşmasına uyacağına inanıyordu. Onun için de Rusya'ya açılan savaşın sürmesine karşıydı.

Oysa gelen haberler, Ruslann antlaşmaya aldırmayarak yeniden hazırlanmakta olduklannı gösteriyordu.

Duruma canı sıkılan padişah, vezir-i azami saraya davet edip kendiaine bağırmıştı:

- Moskof çan. İsveç kralının gitmesine mani olmamak şartıyla sulh yaptı diye-ıiice gündür beni iğfal eyledin, işte Moskof taburu İsveç'in yollarını bağlamış; bana sözün nedir?

Yusuf Paşa:

- İsveç kralının sozune itimat buyurman, maksadı yine araya fitne bırakmaktır; yoksa Çar'ın "nakz-i ahdetmek' ihtimali yoktur, demiş vc sefer hazırlığına gerek olmadığında ıs rar e Un işli.

Vezir-i azama gore 'azıcık bir şey için buyuk iş açılmak, devinle büyük zararı mucip* olacaktı.

111. Ahmet vezir i azamin görüşüne güvenmeyerek, durumu inceletmiş ve hemen Edirne'ye gidilerek orada hazırlık yapılmasını emretmişti.

Gürcü Yusuf Ptt3ai.su padişah» kargı direnmesini Kurduruyordu:

Padişahım zulümden, kaht ve galadan memleket lıarap oldu; paşalarda ve reayada kuvvet kudret kalmadı; kul taifesi 2uplurapltaıı çıkıp zabit sözü dinlemez oldu; bu kış vo kıyamette hareketiniz caiz değildir; yaz gelsin vaktiyle lıarcket edin...

III. Ahmet kulak asmıyordu Yusuf Paşa'mn söylediklerine.

Vezir-i azamin direnmesi inatlaşmaya dönüşünce de kendisini 31 Kasım 1712'de azletti ve hapsedilmesi için Hodos kalesine gönderdi. Onbeş gün geçince de kalede boğularak idam edildi. Kesilen başı, Edirne'den Vidos'a gitmiş olan padişahın otağı önüne koyuldu.

Vozir-i azamlığı bir yıl aurılü. İdam edildiğinde yaşı alt* mışa yakındı.

Azlinden sonra öldürülmesinde Damat Ali Paşa'mn etki* si olduğu belirtilir.

Fatih'ten bu yana idam edilmiş otuzdöıdüıicü vezir-i azamdır Gurcu Yusuf Paşa...

Lale devri padişahının idam ettirdiği beş vezir-i usamlık listede. uçuncu ad Hoca İbrahim Paşa...

Hoca İbrahim Paşa'mnyaşamı, serüven filmlerinin en çılgınına bile parmak ısırtacak nitelikte...

Kendisi Serezli.

Önce donanmada hocalık etmiş, sonra sarayda cellatlık... Derken Cezayir'e kaçıp çımacılığa başlamış...

Bir süre sonra tekrar gelmiş İstanbul'a...

Kayıkçılıkla, ufaktan ufaktan balıkçılığa girişmiş.

Bir gün III. Ahmet, kılık değiştirmiş dolaşırken, bir rastlantı, Hoca İbrahim'in kayığına binmiş.

Pek de hoşlanmış Hoca'nm konuşmasından.

- Sen demiş benim özel adamım olur musun?

Hoca:

- Emredersiniz sultanım, demiş, elbette olurum.

- Öyleyse dinle, gizlice Girit'e gideceksin, orada vali bulunan Kalaylıkoz Ahmet Paşa'ya, kendisini vezir-i azam tayin ettiğimi bildiren hatt-ı humayunumu vereceksin...

Yıl 1703.

Bizim Hoca İbrahim Ağa, tüccar kılığına girerek bir gemiye kereste yüklemiş ve doğru tutmuş Girit'inyolunu...

Ve Girit valisi Kalaylıkoz Paşa'yı aynı gemiyle İstanbul'a getirip Küçük Çekmece'ye çıkarmış.

Hoca’ya bu başarısına karşılık önce kalyon kaptanlığı, en sonunda da kaptan-ı deryalık veriliyor.

Arkasından da vezir-i azamlığa getiriliyor. 4 Nisan 1713.

* * *

III. Ahmet’in böyle serüvenci eski bir balıkçıyı vezir-i azam yapması çevresindekileri epey şaşırtmış.

Aralarında:

- Canım bu kadar da olur mu?., falan gibilerden fisıldaş-mışlar.

Eski hoca, cellat, çımacı, balıkçı, donanma komutanı ve nilıayet vezir-i azam Hoca İbrahim Paşa, aynı zamanda sevmediklerine suikast düzenlemeye mcrakhymış.

ünce padişahın damadı Silahtar Ali Paşa’yı. kendisine bağlı kayıkçılara öldürtmeye kalkışmış, işi denk getirememiş. M Paşa suikastı haber almış ve dikkatli davranır olmuş.

Bunun ustune bizim Hoca İbrahim Paşa, Damat AH Paşa’yı zehirlemek için bir ziyafet ayarlıyor.

Ziyafet» elçileriyle birlikte Demirbaş Şurl’l, Kının ilam Kaplan Ciray’ı, reis-ül küttap Abdülkerim Bey'i vc Damat Ali Paşa’yı davet ediyor.

Damat Ali Paşa, ne olur ne olmaz diye gitmemiş ziyafete.»

Ayrıca kuşkusunu padişaha da bir mektuplayazmış:

- Şu herifi gettmıp devleti kayınr deyu, vezir-i azam eyledin; devlet nabzından biltaber. Baıuı da, suna du kasdl mukarrer voyann bütün ayan ı devleti vc İsveç krabnı vc balyozlan ziyafet ve meşveret bahanesiyle Edirne’ye davet, beni ve İsveç kralını öldürecektir, beni «en oldur gitmem, diye yazmış.

Padişaha sığınmış olarak yaşayan Kral Demirbaş XII Şarl da vezir-i azamin davetine gitmiyor. Bir haatahk bulumu ediyor.

Padişah 111. Ahmet çağırmış taze verir-i azami;

- Düşman ahvali ne oldu, diye sormuş.

Vezir-i azam Hoca İbrahim Paşa da;

Yeniçeri ocağını kendime uydurdum, yeniçeri aftosıyla yckdıl vcyckcihct oldum, demiş.

Padişahda fena kuşkulanmış bu «özlerden. 'Yeniçeri ocağını kendime ııydurdum” ne demek yani?

Hemen aldırmış mühr-ü lıumayunıı Hoca Paşa’dan.

Ve bir cellat gönderilmiş eski balıkçı, kayıkçı ve kaptan vezir-i azama; Haseki Kara Mustafa...

Kara Mustafa boğmuş vezir-i azami. Kemendi boynuna geçirirken de şöyle demiş:

- Nimetkadir bilmeyen hain. Bir murdar kayıkçı iken seni bu surete getiren padişaha suikast eyledin kafir.

’ Sonra başına birkaç yumruk vurmuş ve kemendi çekmiş. Cesedini de Tunca kıyısına gömmüş. 27 Nisan 1713.

Sadareti yirmibir gün sürmüş.

Padişaha çok yakın olduğu için her işe karışan, vezir-i azamlan durmadan çürüten, azlettiren, hatta idam ettiren Damat Ali Paşa’dan kurtulmaya çalışırken, okkanın altına kendisi gitmişti Hoca’mn.... Hem de yirmibir günde...

Genel sıralamada idam edilmiş otuzbeşinci vezir-i azatlıdır Hoca İbrahim Paşa...

18. Yüzyıl İstanbul'u - III. Ahmet'in boğdurttuğu dördüncü vczir-i azam, Silahtar Süleyman Paşa - Demirbaş Şarl'tn çıkardığı yeni sorunlar - Patronu Halil uyuklatması - NevSehirli Damut İbrahim Paşa'mn idamı ve parçalanması - I. Mahmut'un öldürttüğü Kabakulak İbrahim Paşa - Osmanlı politikasındaki kaypak ve fft-neti kulisler

Onsckizinci yüzyılın boşlan... Daha dakik bir anlatımla 1712 yılı...

Acaba o tarihlerde İstanbul nasıldı?

Herhalde nufus uçyüzbin kadar ya vardı, ya yoktu.

Daracık toprak yollar, darsak toprak yolların araxıııda, kafesli küçümen ahşap evlerin kümelendiği sıkışık mahalleler vardı.

Geceleri yanaıı »okak lambaları yoktu. fnxanlanıı ortaklaşa bindi# taşıt araçlan yoktu. Mahallelerle içli dışlı olmuş mezarlıklarda selviler. alanım» boşluklarda çınarlar, mahalle aralarındaki genişçe koşcbaşlannda mermer çeşmeler vc boy boy camiler vardı.

Ay olmadı# zamanlar, göz gözü görmeyen zifir-i karanlık bir gccc çökerdi İstanbul'un üstüne...

Ayağı beyaz şalvarlı, beli kırmra kuşaklı, sırtı gömlek üstü cepkeıılı, başı kavuklu, sarıklı, külahlı, asık yuzlu, koca* man bıyıklı erkekler dolaşırdı gündüzleri ortalıkta...

Su sorununu da, ışık sorununu da, çöp sorununu da, lağım sorununu da, doğum sorununu da, hastalık sorununu da, herkes kendi kendine çözümlerdi.

Dokuz yıldan beri III. Ahmet padişahtı. Henüz daha iki vezir-i azam idam ettirmişti: Çorlulu Ali Paşa'yla Gürcü Yusuf Paşa'yı...

Ve Gürcü Yusuf Paşa'mn azledilip onbeş gün sonra çıkagelecek celladı -bilir bilmez- beklemek üzere Rodos kalesine gönderilmesinden sonra, yerine Silahtar Süleyman Paşa getirilmişti... Tarih 12 Kasım 1712.

Süleyman Paşa, beş ay ancak kalabilecekti sadarette. Ancak idamı bir hayli, daha doğrusu iki yıl kadar gecikecekti.

Kendisinden sonra vezir-i azam olan Hoca İbrahim Paşa, kendisinden önce idam edildiği için, idam edilmiş vezir-i azamlar sıralamasında Hoca İbrahim Paşa otuzbeşinciliği, Silahtar Süleyman Paşa ise otuzaltıncılığı alacaktı...

Bazen bir vezir-i azamin idamı, kendisinin yerine atanan vezir-i azamin idamından daha sonraya kalabiliyordu.

Vezir-i azam idamları peşpeşe geldiğinde, böyle bir sıra kaymasına şaşmamak gerekiyor. Hele vezir-i azamlıklann bir yıl, beş ay, yirmibir gün falan gibi bir hayli kısa sürmüş olduğu dönemlerde...

* * *

Gürcü Yusuf Paşa’mn yerine vezir-i azam olan Silahtar Süleyman Paşa, beş ayda neden azledilmiş ve iki yıl sonra da neden idam edilmişti?

III. Ahmet’in damadı ve pek yakın dostu Ali Paşa, o tarihlerde vezir-i azamlann atanmasında, azlinde ve idamında en büyük rolü oynuyordu.

Padişah, Damat Ali Paşa’mn iyice etkisi altındaydı. Onun tuttuğunu tutuyor, tutmadığını tutmuyordu.

Silahtar Süleyman Paşa’mn vezir-i azamlığını da yine Damat Ali Paşa önermişti. 12 Kasım 1712.

O günlerde, bir süredir Osmanlı İmparatorluğuna sığm-mış bulanan İsveç kıalı Demirbaş Şarl’ın ülkesine dönme sorunu çözümlenmek üzereydi.

Kralın yola çıkmak için istediği şeyler verilmişti kendisine.

Ama Demirbaş Şarl gitmekte yine ayak sürüyor, bir türlü yola çıkmıyordu.

Vezir-i azam Silahtar Süleyman Paşa kızmaya başlamıştı XII. Şarl’a.

Gidip durumu şeyhülislamla görüştü. Şayet kral gitmemekte inat ederse, devletin konuğu olarak bulunduğu sınırdı-şı bölgeden zorla ülkenin içine

alınacaktı. Bu konuda Kırım Ham Devlet Gııay’la, Bender seraskerine de emirler verildi.

Ve XII. Şarl yola çıkmamakta iyice inatlaşınca, sınırdan zorla alınarak Dimetoka’ya nakledildi.

Devletin konuğu sayılan bir kral hakkında uygulanan bu yakışıksız muamele, acı eleştirilere ve birtakım söylentilere neden oldu.

Silahtar Süleyman Paşa, Kınm Hanı ve şeyhülislam azledildiler.

Süleyman Paşa, vezir-i azamlıktan azledilince tümden de düşmedi gözden. Önce kaptan paşalığa getirildi.

Ancak vezir-i azamken, işkence yaparak sağladığı iddia edilen nakit servetinden, hâzineye seksen kese akçe para ödemesi istendi. Bu parayla sefer iaşesi sağlanacaktı.

Paşa seksen kese akçeyi tam ödeyemedi.

Ve kaptan paşalıktan da azlonulaı ak İstanköy adasına sürüldü.

Ama sürgüne gitmesiyle birlikte Girit’e vali atandı.

Bir yıl geçmeden de Rodos’a nakledildi. 4 Ekim 1714.

Rodos’a gelince, zorunlu olarak adada oturması emredildi.

Tara bir yıl gcçincc dc aradan...

Ekim 1715't* kailine ferman gönderilerek boğduruldu vb kusiltm başı İstanbul'a gönderildi.

Süleyman Paşa’tun ııcdcn idam edildiğine gelince...

Neden idam edildiğini kimse anlayamadı.

Kendisi 111. Ahmet'in idam ettirdiği dördüncü vezir-i azamdı. Genel sıralamada ise, daha önce dc belirttiğimiz gibi, **otuza! tıncı...**

Vc onun da idamında, vaktiyle kendisini vezir-i a zamlı-ğû önermiş Damat Ali Paşa'mn parmağı vardı.

III. Ahmet'in boğdurttuğu beşinci vezir-i azam, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'dır.

Ne var ki Nevşelıirli Dunrnt İbrahim Paşa’mn idam nedeni bir hayli değişik ve şaşırtıcıdır.

Oncu Növşuhirli'ıiiı <>zguçmişinH kısaca bir göz »Lalım.

Lakabından da anlaşıldığı gibi kendisi Nevşehirli...

Gençyaçta köyünden kalkıp, hem akrabalarıyla Komşu tilerini ziyaret etmek, hem dc bir iş bulmak için İstanbul'a gelmiş...

(Gorulüyor ki İstanbul'a göç, daha o zamanlardan başlamış. Hem de hep aynı nedenle...)

İbrahim’in İstanbul’daki akrabalarından eski saray mas-rafkatibi Mustafa Efendi arka çıkmış kendisine... Sarayın helvacı ocağına yazılırmış onu...

Saraya giriş o giriş...

ö nce katipl ikle rd e yüksel me...

Derken henüz şehzade olan III. Ahmet’in gozunc girme...

III. Ahınut padişah olunca, itibarının daha da artması...

Perde arkasında bir yığın didişme, çekişme, çürütme...

Damat Ali Paşa’mn kendisine gösterdiği yakınlık...

1716’da Avusturya savaşlarında Niş defterdarlığı...

İstanbul'dan Beigrad'a kadar zahirenin hazırlanması, köprülerin onanmı, ordu donatımının sağlanması ve Vidin'-denNiş'e nakledilecek toplarla cephanenin nakli içini yüklenme, başarıyla da gerçekleştirme...

Ordu Varadin’de yenilince, ordu temsilcisi olarak durumu padişaha anlatmak üzere Edirne'ye gelme...

Vc vezir-i azam vekilliğine atanma...

Damat Ali Paşa'mn şehit düşmesiyle ondort yaşında dul kalan vc kendisinden kırkdört yaş kuçuk olan padişahın kızı Fatma Sultan’la evlenme.,.

10 Mayıs 1718’de de vezir-i azamlığa çıkış,..

Nevşehirli Damat İbrahim Paşa’mn vezir-i azambgı tam onüç yıl surdu...

O yıllar, Osmanlı yaşamında yeni bir lezzetle inceliğin başladığı yıllardır.
'

Lale bahçeleri, Sariabad eğlenceleri, helva sohbetleri, ilk matbaa, ilk endüstri örnekleri...

Ancak 1730 yılının Eylülü geldiğinde...

Sabık İstanbul kadısı Zülali Haşan Efendi ile Ayasofya vaizi Ispirzode'nin el altından hazırladıkları ayaklanma...

Patrona Halil’in öncülüğünü ettiği ayaklanma...

Kime karşı ayaklanma?

Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya karşı ayaklanma...

Nevşehirli’nin damadı kaptan-ı derya Kaymak Mustafa Paşaya karşı ayaklanma..,-Kaymak Mustafa Paşa, Merzifnn-lu Kara Mustafa Paça’nın lorunu- Yine Nevşehirli'nin damalı kethüda Mehmet Paşa'ya karşı ayaklanma...

Kıvılcım, derken alev; alev derken, yangın olan Patrona Halil ayaklanması önünde ne yapacağını şaşırarak afallayıp kalan Padişah III. Ahmet...

Padişahın kızkaı deşi Hatice Sultan bir güzel akıllar öğretir ağabeyine:

-Tahtım kurtarmak istiyorsan, isyancıların kellesini istediklerini feda et... Hepsini öldürtüp cesetlerini ver onlara...

III. Ahmet, kızkaıdeşi Hatice Sultan'ın önerisini dinler, vezir-i azam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'mn, kaptan-ı derya Kaymak Mustafa Paşa'mn ve kethüda Mehmet Paşa'-nın öldürülmelerini emreder.

Üçü de boğularak cesetleri sarayın Alayköşkü tarafındaki duvardan isyancıların önüne atılır.

Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'mn cesedi bir arabayla Sultanahmet alanına taşınarak, orada parça parça edilmiştir.

* [1] *

Sabık Halep kadısı Şakir Bey, parayla adam tutup İbrahim Paşa'mn paramparça edilmiş cesedini gizlice toplatmaya çalışmış. Bulunabilen parçalar geceleyin Şehzadebaşı'ndaki İbrahim Paşa sebili yamna gömülmüş...

Cesedin öteki parçaları ise damadının parçalarıyla birlikte Süleymaniye'de Kirazlımescit sokağında kızına ait konağın bahçesine gömülmüş...

Vezir-i azam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, boğulup parçalandığında yetmiş yaşındaymış.

Kendisi 1453'den sonra idam edilmiş vezir-i azamlann otuzyedincisi...

III. Ahmet, tahtını kurtarmak için hem damadı, hem vezir-i azami olan İbrahim Paşa ile yakınlarını boğdurtmuştu ama yine de devrilmekten kurtulamamıştı.

III. Ahmet, yirmiyedi yıllık hir saltanattan sunro tahttan indirilince, yerine I. Mahmul padişah oldu. 1730.

I. Mahmut yinnidöri yıllık iktidarı süresince, sadccc bir vezir-i azami boğdurttu, Kabakulak İbrahim Paşa'yı...

Kabakulak tbrahim Paşa’mn da yaşam öyküsü yine bir serüven filmi gibidir...

Kendisi Şebin Karahisarı'ndan bir köylünün oğlu...

İş bulmak için gelmiş İstanbul'a...

Saraya yanaşmış...

Köprülüzadc Fazıl Mustafa Paşa gibi kişilerin ‘getir-go-tur' işlerinde bulunmuş...

Bir basamak, bir basamak daha derken...

Mısır’daki bir başkaldırıyı bastırmış...

O yüzden Patrona Halil ayaklanmasının da listesinden geleceği duşunulmuş.

Darussaade ağası Beşir Aga, arka çıkmış kendisine ve yetkilerinin arttırılmasını öncımişl. Mahmut’a...

Boylere once kapıcılar kethüdahğı, arkasından vezirlik ve Halep valiliği, arkasından da vezir i azamlık... Tarih 22 Ocak 1731.

• * *

Kabakulak İbrahim Paşa, uzayıp giden Patrona Halil ayaklanmasının dalgalanmalarını iyicc bastırır.

Sıra gelir kızdıklarıyla kırıldıklarından öç olmaya...

Hınç duyduklarına karşı bir sürgün kampanyası boşlatır ki sormayın...

Vaktiyle kendisinin elinden lulnıuş olan defterdar Damat Mehmet Paşa’ıun oğlu İzzet Ali Bey’i bile azlettirip sur dürür.

Onunla da yetinmez...

Kendisine vezir-i azamlık kapısını açan darüssaodc ağası Hacı Beşir Ağa'yı da sürdürmek için padişahtan izin alır.

Ağa’yı sürgüne götürecek bir çektiriyi de Saraybumu’n-da hazırlatır.

Kabakulak tbrahim Paça, Beşir Ağayı sürdürmek için padişahtan izin aldığını kayınpederi Mehmet Ağa'ya söylemiş. ‘Durum boyîc böyle, aman kimse duymasın" demiş. Kayınpeder, kimsenin duymaması gereken haberi, doğru Beşir Ağa’ya uçurtmuş.

Beşir Ağa'nın etekleri tutuşmuş.

Haydi hemen valdc sultana...

Ayaklara kapanma...

Aman ne olur padişah efendimizden affetmeleri için, şefaat ihsan buyurun...

Valdc sultan padişaha gidip Beşir Ağa için şefaat eder. Padişah Beşir Ağa’yı affeder.

Buna karşılık vezir-i azam Kabakulak İbıuiüıu Paşu’yı azleder.

Azletmekle dc yetinmez.

Kabakulak Paşa'mn, Beşir Ağa’yı sürgüne göndermek için Saraybumu’nda hazırlattığı çektiriye kendisini bindir-

tir...

Haydi Ağnboz muhafızlığıyla İstanbul’un dışına...

• ♦ »

Kabakulak Paşa, Nisan 1732'de Ağnboz muhafızlığından Bosna valiliğine atanır...

Bosna halkı 'datbir, feryat iki* der Kabakulak İbrahim Paşa'dan...

Saraya durmadan şikayet yağar...

Kabakulak Paşa Bosna’dan da alınır, Temmuz 1732’de Girit’te Resmo kasabasında zorunlu oturmaya gönderilir.

On yıl oturur bu kasabada...

1743 yılı başlarında bilinmeyen bir nedenle boğularak idam edilir. Başı kesilir, padişah I. Mahmut’a gösterilmek için İstanbul’a götürülür.

* * *

Azlinden onbir yıl sonra da olsa, boğdurulmuş olduğu için, idam edilmiş vezir-i azamlar sıralamasında otuzsekizinci sırayı almıştır Kabakulak İbrahim Paşa...

Kendisine yardım etmiş olanları alaşağı edeyim derken, pek güvendiği kayınpederi tarafından ihbar edilerek...

Dikkat ediyor musunuz bilmem, Osmanlıdaki politika kulisleriyle tezgahlarında da, düzgün ve soylu tavırlara rastlanmıyor hani pek...

Mertlik, kişilerin bu konudaki iddialarına kıyasla, uygu- ‘ lanması bir hayli zor bir nitelik galiba...

Unutulmuş Osmanlı padişahları - III. Osman’ın üç yıllık iklidarı - Müezzinlikten vezir-i azamlığa yükselen Bıyıklı Ali Paşa'mn idamı - III. Mustafa’nın boğdurttuğu iki vezir-i azam - Bahri Mustafa Paşa neden idam edildi? - Yağlıkçızade Emin Mehmet Paşa’mn pısırıklığı - Edirne’ye gizlice gönderilen cellat - İdam edilecek yeni vezir-i c.izamlara doğru

Osmanlı padişahlarının bir çoğu ne kadar da çabuk unutulmuş. Oysa yaşarlarken toplumun belleğinden bu kadar hızlı silinecekleri, herhalde ne kendilerinin aklına geliyordu, ne de başkalarının...

Bunda, kentlerimizdeki tarihsel birikimleri yeterince amtsallaştıamamış olmamızın da payı vardır sanırız...

Hoş, kendi ailelerimizin içinde dahi büyükbabalarımızdan daha öncekilerin adım kaçımız biliriz ki?..

Geçmişi, iki sözcüklü "şanlı tarih" sloganının parantezleri arasında komprimeleştirmek, her kuşağın işine daha çok gelmiş nedense...

Durmuş oturmuş, kurumlaşmış ve örgütlenmiş bir toplum düzeyine yaklaştıkça, tarih bilincimiz de daha keskinleşecek ve hangi dönemlerden geçtiğimizin merakı, ortak kültürümüzün havuzlarım daha derinleştirecektir.

* * *

Altı yüzyıl boyunca tahta çıkmış otuzaltı padişahtan artık iyice unutulmuş olanlar, unutulmamışların en az üç katı...

Bunlardan biri de III. Osman...

O da ağabeyi I. Mahmut gibi, II. Mustafa’nın oğlu...

Ellialtı yaşında çıkmış tahta. Üç yıl kalmış iktidarda ve ellidokuzunda ölmüş. (1754-1757)

Ama o da ağabeyi I. Mahmut, amcası III. Ahmet, babası

II. Mustafa, dedesi Avcı Mehmet gibi idam edilmiş vezir-i azamlar listesine kendince yeni bir katkı daha yapmaktan geri kalmamış.

• * *

III. Osman’ın boğdurttuğu vezir-i azam Silahtar Bıyıklı Ali Paşa.

Ali Paşa yoksul bir İstanbul ailesinin çocuğu...

Tarihlerin yazdığına göre eli yüzü düzgün, boyu posu çekimli, sesi de pek güzelmiş.

Önceleri Büyük Ayasofya evkafı katibi Mehmet Efendi’-nin dikkatini çekmiş "tenesüb-ü endamı”.

Derken sarayda kiler odasına alınmış ve dönemin ünlü politikacılarından darüssaade ağası Hacı Beşir Ağa’ya müezzin olmuş.

Hacı Beşir Ağa ölmeden önce padişah I. Mahmut’tan rica etmiş:

- Zat-ı şahaneleri bizim Ali’ye lütfeder de müezzin başı-lık ihsan buyururlarsa, gözüm arkada gitmeyeceğim...

Ali, müezzin başılıkla hasodaya alınmış ve oradan da yükselerek silahtar olmuş.

I. Mahmut’un ölümünden sonra kardeşi III. Osman tahta çıkınca, eski müezzin ve yeni silahtar, Ali Paşa’mn da şansı açılmış.

Öyle ki vezir-i azamlar bir yana, Silahtar Ali Paşa bir yana...

O ne derse onun dediği oluyor. Vezir-i azamlar pörsü-müş kocakarı memesi gibi kalmışlar yanında...

III. Osman bir ara vezir-i azam yapmayı düşünmüş, güzel endamlı, güzel sesli Silahtar Ali Paşa’yı...

Gelin gürün ki Silahlar Ali Paşa'mn henüz sakalı bile yokmuş.

O yüzden sadece vezir olmuş vc kendisine bol gelirli Aydın muhassallıgı verilmiş.

Ayncû yolunu bulması için Muhslnzadc sarayı da Ali Paşa'ya döşettirilmiş.

Vc sonunda vezir-i azamlığa getirilmiş Silahtar Ali Paşa, Tarih 24 Ağustos 1765.

• • *9*

Bıyıklı Ali Paşa'mn sudaruti ıltınışiiç gün »Ürüyor.

Enderun balkından bazılarının bizzat padişahtan duyduklarına göre. Bıyıklı Ati Paşa'ıım aşırı yalan söylemesi, aşırı haraç vc aşın rüşvet alması birden kızdırıvcrmiş 111. Osman'ı...

Hiç beklenmedik bir anda azledilerek, saraydaki ona kapının sahanlığına hapsedilmiş ve hemen boğdurulmuş. Tarih 25 Eki m 1755.

Bıyıklı Ali Paşa’mn idamından iki saat sonra, padişah III. Osman böyle bir karan vermekte acele ettiğine pek pişman olmuş ve üzülmüş, üzülmüş,.,

Genel sıralamada Silahtar Bıyıklı Ali Paşa, idam edilmiş otuzdokuzuncıı vezir-i azam...

III. Osman'ın yerine çıkan III. Mustafa, onyedi yıl kaldı iktidarda. (1757-1774) '

İdam sıralamasında kırkıncıyla kırkbirinci vezir -i azam-lan o bofcdurttu.

Aslı aranırsa nc 111. Muştala akılda kalmış padişahlardandır, nc dc idam ettirdiği vezir-i azamlardan Bahri Mustafa Paşa ile Yafchkçızadc Emin Mehmet Paşa...

Aynı yıllarda yaşamış olan Montesquieu’yü, Jean-Jacqu-es Rousseau’yu, Voltaire’i, padişah III. Mustafa’dan da daha iyi ve daha ayrıntılı tanıyoruz, vezir-i azam Bahri Mustafa Paşa ile Yağlıkçızade Mehmet Emin Paşa’dan da...

* * *

III. Mustafa’nın kızıp boğdurttuğu vezir-i azam Bahri Mustafa Paşa, ilk kez I. Mahmut zamanında vezir-i azam oluyor. 1 Temmuz 1752.

Mahmut ölüp de yerine kardeşi III. Osman geçince Bahri Mustafa Paşa’yı azlediyor.

Ama sonra ikinci kez tekrar getiriyor vezir-i azamlığa...

Ve aradan on ay geçmeden yine azlediyor.

Söz aramızda, bizim padişahların önemli bir bölümü, iyice kararsız kişiler... Kimi neden azlettiklerini, arkasından yine aynı yere neden getirdiklerini ve tekraı* neden azlettiklerini pek bilmiyorlar...

Bir o söylentinin etkisinde kalıyorlar, bir bu söylentinin...

Saray kulislerindeki söylentiler ise hiç mi hiç bitmiyor...

Böylece vezir-i azamlar da, rakipleriyle durmadan tahterevalli oynuyorlar.

Anlaşıldığı kadarıyla Bahri Mustafa Paşa da, tahterevallinin müşterilerinden... İniyor çıkıyor, çıkıyor iniyor...

★ * *

III. Mustafa, altı yıldır padişah...

Ve bizim eski vezir-i azam Bahri Mustafa Paşa, üçüncü kez vezir-i azamlığa atanıyor. Tarih 1 Kasım 1763.

30 Mart 1765'de de üçüncü kez azlediliyor. Azledilmekle de kalmıyor, sarayda Topkapı bölümüne hapsedilerek iki gün sorguya çekiliyor. Sonıa da Midilli'ye sürülüyor. Meğer kendisi son vezir-i azamlığında aşırı para yürütmüş.

Kıbrıs'tan toplanan vergi her zaman vezir-i azamlara ait. Ne var ki Bahri Mustafa Paşa, gelirini artırmak için Kıbrıs vergilerine zam yapmış ve orada ayaklanmalara neden olmuş.

İstanbul'dan da, daha başka vilayetlerden de zorla epey para kaldırmış.

* * *

III. Mustafa, vezir-i,azamin marifetlerini duyunca bir soruşturma açtırmış hakkında...

Bakmış ki söylenenler doğru... .

Bahri Mustafa Paşa'yı çağınp nazikçe uyarmış kendisini.

Bizim paşa hepsini inkâr etmiş.

Bunun üstüne de önce azledilmiş. Ve Midilli'ye sürülmüş.

Bahri Mustafa Paşa İstanbul’dan Midilli’ye doğru yola çıkınca, hakkmdaki birikmiş şikayetler de ayyuka çıkmış.

ili. Mustafa çok üzülmüş bu şikayetlerden...

Eski vezir-i azami Midilli’ye götürmeye memur edilen Kelleci Osman Ağa’ya gizlice bir bostancı yollanmış.

Bostancı, padişahın Bahri Mustafa Paşa hakkındaki idam fermanım getirip vermiş Kelleci Osman Ağa’ya...

Nisan 1765’de Bahri Mustafa Paşa Midilli’de boğulmuş, başı kesilmiş ve kesik başı İstanbul’a gönderilmiş.

* * *m*

Tarihçilerin, vezir-i azam Bahri Mustafa Paşa’mn idamıyla ilgili değişik bir yorumları daha var.

III. Osman, padişahlığında kendisinden sonra tahta çıkacak olan amcası III. Ahmet’in büyük oğlu Şehzade Mehmet’i, yani yeğenini öldürtmeye kalkar...

(Avcı Mehmet’ten sonra sırayla iki kardeşi daha tahta çıktı. Sonra da iki oğlu, II. Mustafa ile III. Ahmet. Ve sıra II. Mustafa'nın iki oğluna geldi. I. Mahmut’la III. Osman’a. Ve sonra da III. Ahmet’in oğlıı III. Mustafa’ya.)

O sırada vezir-i azamlığının ikinci turunu koşan Bahri Mustafa Paşa, padişahın kararım onaylar.

Şehzade Mehmet zehirletilir.

Padişah III. Mustafa, zehirle öldürülmüş olan Şehzade Mehmet’in küçük kardeşidir.

Bahri Mustafa Paşa’yı idam ettirerek, belki de kardeşinin öcünü aldığı ihtimalini benimsemiştir bazıları.

Şu nedenle de olsa, bu nedenle de olsa, Bahri Mustafa Paşa, üçyüzon yıl içinde idam edilmiş vezir-i azamlann kırkıncısı olmuştur.

* * ♦

III. Mustafa'nın idam ettirdiği ikinci vezir-i azam, Yağlıkçıza-de Emin Mehmet Paşa’dır.

Kendisi Osmanlılann ilk Hindistan elçisi zengin yağ tacirlerinden Hacı Yusuf Ağa’nın oğluydu.

Babasıyla birlikte Hindistan’a gidip oralarda altı yıl kaldığı için, gençliğindeki lakabı Hindi Emin Efendi’ydi.

Tarihçiler güçlü bir kalemi ve iyi bir anlatımı olduğunu söylüyorlar.

III. Mustafa kendisini sevip önce vezirliğe kadar yükseltmiş, 20 Ekim 1768’de de vezir-i azam yapmış.

Ne var ki vezir-i azami Yağlıkçızade Emin Mehmet Pa-şa’nın, askerlikle uzaktan yakından bir ilişkisi yok. Rus savaşında ordu bu yüzden başkomutansız kalmış.

Bunabir.de zahire darlığı eklenmiş.

Bizim taze vezir-i azam Yağlıkçızade Paça da, nc yapacağım şaşınp cephede hastalanmış, yataklara düşmüş

te Ağu#üw 1769’da padişah kendisini azlediyor. Malına mülküne el konmuyor ama, Dimetoka kasabasında zorunlu olarak ulıırinaya gönderiliyor.

Ancak zahire yokluğunu bahane ederek ccpbcdcn kaçan axknrlnrle savaşa dayanamayan gönüllüler, butun sorumluluğu vezir-i uzunun üalüıu yüklediklerinden, bu yakınmalara inanan 111. Muştala, kapıcıb&şılurdan Şirinzadu Halil Ağa'yı, bir idam fermanıyla gizbcc Edirne'ye gönderiyor.

Yağlıkçızade Emin Mehmet Paşa, sürgüne giuıuk için cepheden Edirne'ye geldiğinde, boğularak idam ediliyor vc Saray »ricasındaki Piyade kışlası

mezarlığına gömülüyor.

Sadareti un ay surmuş

Genel «ıralamada idam edilmiş vezir-i azamlann kırkbi-rincisi kendisi...

* ft •

O sıralarda dışarlarda yepyeni rüzgarlar esiyordu. Amerika bağımsızlığım kazanmaya, Fransa da görkemli bir devrim yaparak monarşiyi devirmeye hazırlanıyordu.

Bizde ise 111. Mustafa’dan sonra tahta çıkacak olan üç padişah daha tek tek birer vezir i azam boğdurarak, idam edilmiş vezir-i azamlann kırkdört kişilik listesini nihayet tamamlayacaklardı.

Sonuncu yazı - Boğulup kesilmiş kavuklu vezir-i azam başlan -I. Abdülhamit’in idam ettirdiği 42. vezir-i azam Halil Hamil Paşa - III. Selim dönemi ve vezir-i azam Şerif Haşan Paşa’mn kurşunlanması - II. Mahmut’un "Yunan isyanı dolayısıyla devlet aleyhinde faaliyet"gerekçesiyle idam ettirdiği Ali Paşa - Bir küçücük soru

Son bir ay, bazen günde yedi sekiz saati bulan yoğun çalışmalarla geçti.

Gece gözümü kapadığım zamanlar, henüz doğmamış padişahların boğduracağı, henüz doğmamış vezir-i azamlann idam sıralamasını görüyordum.

Veyanmyamalak uykumda, onaltıncı yüzyıldan onyedin-ci yüzyılda olacaklan, onyedinci yüzyıldan onsekizinci yüzyılda olacaklan izlemek; tatsız kehanetlerin karabasanıyla kendi öz takviminin dışına fırlamış olan beynimi mıncıklıyordu.

Sanki vezir-i azamlar, kağıdın üstünde sıra kendilerine geldikçe idam ediliyorlardı.

O satırı yazmasam yaşamları sürüp gidecekti.

Ama o satın yazmak zorunda kalıyordum.

Cellat kemendi bir vezir-i azamin boynuna daha dolanıyordu.

Galiba okuyup yazdıklaıımdan aşın ölçüde etkilenmiştim.

Neyse, geldik sonuna kitabın...

* * *

Osmanlı hanedanında ilk önceleri, en büyük şehzadenin veliaht sayılmasını gerektiren bir kural yoktu.

Fatih kanunnamesi de bu kuralsızlığı iyice pekiştirmişti.

Şehzadelerden hangisi tahtı cic geçirip ötekileri tepelerse, yahut ötekileri tepeleyip tahtı ele geçirirse, o yasa] olarak padişah sayılabiliyordu.

Kanlı kargaşalaıla binbir saray entrika.sına nnduıı olan bu kuralsızhk, 1. Ahmet'in tahta çıkmasıyla birlikte, yavaş yavaş *Senioraf düzenine dönüşmeye başladı.

Şehzadeler yaş sırasıyla peşpeşu padişah oluyorlar ve ondan sonra sıra, ilk padişah olmuş en büy ilk şelızadatıin çocuklarına gobyordu.

Onun içinlll. Mustafa'dan sonra sıra, kardeşi I. AbduHıa-mit'e gelmişti. <1774 1789) İkisi de Lale devri padişahı 111. Ahmet'in çocuklarıydı.

♦ ♦ •

I. Abdülhamıt, ortaçağ batakbgından bir türlü çıkamayan Os**manlI** devletine bir çeki düzen vermek istiyordu...

Çeki düzen vermek istiyordu ama, kimse alışkanlıklarından vazgeçmek istemiyordu. Onun için değişiklik dc istemiyordu.

1. Abdülharait, uğraşa savaşa, sıkıla zorluna köklü bir değişim gerektiğine yürekten inanmış reformcu iki vezir i azam bulabildi kendine.

Biri KaravezirSeyyid Mehmet Paşa, öteki Ispartalı Halil HamitPaşa...

Zaten Seyyit Mehmet Paşa olurken de, kendisini ziyarete gelen padişaha, vezir-i a/am olarak Halil Hamit Paşa'yı önermişti.

O yıllar Rusların Osmanlıyı iyice sıkıştırdığı yıllardı. Kırım elden çıkmıştı...

Kimse Ruslarla yeni bir savaşa girmekten yana değildi.

Aynalıkavak Antlaşmasıyla barışın sağlanmasına çalışılıyordu.

Ama nc olur ne olmaz diye, yine dc tetikte duruluyordu.

Ispartalı Halil Hamit Paşa'mn vezir-i azamlığı tam o sıkıntılı günlere rastlamıştır. Tarih 31 Aralık 1782.

* 2 *

Çok köklü bir geçmişe sahip olan saray entrikaları, reformcu vezir-i azam Halil Hamit Paşa hakkında da bela kazanlarını kaynatmaya başlamıştı.

Kaptan-ı derya Cezayirli Gazi Haşan Paşa, vezir-i azami padişahın gözünden düşürmek için elinden geleni ardına koymuyor, hışımlı bir çürütmecilik kampanyası sürdürüyordu.

I. Abdülhamit, Cezayirli Haşan Paşa'mn etkisiyle, vezir-i azam Halil Hamit Paşa hakkında kararsızlıklara yuvarlanmıştı.

Bu kararsızlıklar da Halil Hamit Paşa'mn elini kolunu bağlıyordu.

* * *

Böyle bir ruhsal cendere içinde, vezir-i azam Ispartalı Halil Hamit Paşa hırslı bir eyleme geçti. Kararsızlıktan bir türlü kurtulamayan padişahı tahttan indirecek, genç ve dinamik bir şehzade olduğuna inandığı veliaht Selim'i hükümdar yapacaktı.

Vezir-i azam, şeyhülislam Dürrizade Seyyid Ataullah Efendi ile yeniçeri ağası Yahya Ağa'yı elde ederek onlarla anlaşmıştı.

Ancak, gizli gizli sürdürülen I. Abdülhamit'i devirme komplosunu, kaptan-ı deıya Cezayirli Haşan Paşa öğrendi ve padişahın kızkardeşi Esma Sultan aracılığıyla durumu kendisine bildirdi.

I. Abdülhamit derhal azletti vezir-i azam Halil Hamit Pa-şa'yı. Tarih 31 Mart 1785.

Kendisi önce Gelibolu'ya, sonra da Tekirdağ'a gönderildi.

Derken bir ferman daha geldi Halil Hamit Paşa'ya.

Cidde ve Habeş valiliğine atanmıştı. Hazırlıklarını yapması için Bozcaada'ya gitmesi emı olunuyordu.

Eski vezir-i azam, Bozcaada'da hazırlık yaparken bir ferman daha geldi.

Valilikten azledilmiş ve zorunlu olarak İstanköy adasında oturmaya memur edilmişti.

I. Abdülhamit'in, başlangıçta pek sevip güvendiği Ispaı-talı Halil Hamit Paşa'ya karşı gazabı bir türlü yatışmıyordu.

Padişah son bir ferman daha çıkardı.

Halil Hamit Paşa idam edilecekti.

Bu sonuncu gizli ferman Kara Kethüdazade Ali Bey'e gönderildi. Fermanı alan Kara Kethüdazade Ali Bey, Halil Hamit Paşa henüz Bozcaada'dayken, kendisini orada boğarak idam etti ve kestiği başını İstanbul'a getirdi. Tarih 27 Nisan 1788.

Ve genel sıralamada Halil Hamit Paşa, idam edilen kıık-ikinci vezir-i azam oldu.

Aradan bir yıl geçmeden Ruslar Hotin'i, Yaş'ı, Özi'yi ele geçirdiler. I. Abdülhamit bu yenilgi haberlerinin üzüntüsüne dayanamayarak kahnndan öldü. 1789.

* * *

III. Selim, I. Abdülhamit’in ağabeyi III. Mustafa’nın oğluydu. Amcasından sonra o çıktı tahta.(1789-1807)

İktidarının ikinci yılında o da bir vezir-i azam öldürttü. Rusçuklu Şerif Haşan Paşa’yı...

Rusçuklu Şerif Haşan Paşa, III. Mustafa döneminde da-

ha tüysüz bir delikanlıyken Rusçuk’ta “Ayanlık" iddiasıyla ortalığı ayağa kaldırıp idama mahkum olmuştu. Ve Azrail’e şaşırtma vererek tüymüştü. .

Yanına sığındığı eski Kırım Hanı Giray Han, o zamanki padişah III. Mustafa’dan kendisinin afbnı rica etmiş ve Ha-san’m etliye sütlüye karışmaması koşuluyla, hem cezası kaldırılmış, hem de Rusçuk’ta oturmasına izin verilmişti.

Ne var ki o tarihlerde henüz paşa olmayan bizim Şerif Haşan Ağa, ne yapıp yaptı Rusçuk ayanlığını yine zorla ele geçirdi.

Kendisine yine ağır bir ceza verilecekken de, bir kez daha tüydü.

* * »

1768 Rus savaşı sürüyordu.

Babıali, Şerif Haşan Ağa’yı yakalayıp cezalandırmak yerine, kendisinden bu savaşlarda yararlanmiayı yeğledi.

Savaşın sonuna doğru da Rusçuk ayam Şerif Haşan Ağa, ordu karargahına çağırılarak Rusçuk’ta pek çok asker varken Yergöğü kalesinin niçin alınmadığı konusunda sıkı bir sorguya çekildi.

Bizim, bilek gücüyle Rusçuk ayanlığma kurulmuş olan Şerif Haşan Ağa, bu kez de o bölgenin seraskeri Dağıstanlı Ali Paşa’mn yerine serasker olmak istiyordu.

Sorgulamasında şöyle dedi:

- Rusçuk’ta çok asker var ama, askerin arası serasker Dağıstanlı Ali Paşa’yla iyi değil. O yüzden kaleyi alamadık.

Bu iddia üstüne Dağıstanlı Ali Paşa seraskerlikten azledildi. İlle velakin yerine de, yaşı küçük olduğu için, Şerif Haşan Ağa serasker yapılamadı.

Vezir İsmail Paşa atandı Rusçuk seraskerliğine...

Şerif Haşan Ağa, topuklarına baka baka geri döndü.

Ağabeyi Mehmet Ağa ise ordu karargahına giderek pazarlığa başladı komutanlarla:

- Biraderim Rusçuk ayam Şerif Haşan Ağa'ya hem seraskerlik, hem vezirlik verirlerse, Yergoğu kalesinin zaptım ta-ahhütederiz...

Vezir i azam Muhsinzade Mehmet Paşa, öneriyi kabul etti vc Şerif Haşan Ağa'ya hem seraskerlik, hem vezirlik verdi. (8 Eylül 1773. III. Mustafa iktidarının son yılı.)

• • •

Şerif Hosan Paşa, sözünü tutup YeıgöğÜ kalesini geri olamadığı için seraskerlikten azledildi.

Kaynarca Antlaşmasından soma da Özi muhafızlığına . atandı ama gitmekte ayak sürüdüğü için vezirlikten de azledildi.

ünce Gümülcine, sonra Rusçuk, sonra da Selanik’te zorunlu olarak oturmaya memur edildi.

Bizim Şerif Hosan Paşa, allem etti kollem etti, vezir Silahtar Çelik Mustafa Paşa’mn ricasıyla vezirliğini geri aldı. Vi-din’c de muhafız oldu.

m m m

O sırada vezir-i azam vc serdar-ı okrem Cezayirli Gazi Haşan Paşa Şumnu'da oldu.

Bizim Şerif Haşan Paşa Şumnu ordugahına pek yakındı. Ordukomutanlanmn koranylo Şumnu’ya davet edildi ve kendisine serdar-ı ekrem vekilliği verildi.

III. Selim bir yıllık padişahtı. Vezir-i azamlık boştu.

Şeyhülislam Hamidizade’nin önerisiyle yeni vezir-i azami saptamak için Rumeli’deki vezirler arasında kura çekildi.

Kime çıktı kura biliyor musunuz?

Bizim Şerif Haşan Paşa’ya... 16 Nisan 1790.

* *m* *

Şerif Haşan Paşa’mn on ay on gün sürmüş olan vezir-i azamlı-ğı sırasında ordu, Rus cephesinde bozguna uğradı. Kili, İsmail, Tolçı, İsakçı ve tüm öteki kaleler kaybedildi.

Şerif Haşan Paşa bozgundan Kaptan Paşa ile Tatar Hanını sorumlu tutuyor ve suçun onlarda olduğunu bildiriyordu padişahlll. Selim’e...

Kaptan Paşa ile Tatar Hanı ise vezir-i azamin suçlamalarım reddettiler. Asıl suçun kendisinde olduğunu söylediler.

Sonunda bozgunun sorumluluğu vezir-i azam Şerif Haşan Paşa’mn üstünde kaldı...

O sırada düşmanları da Şerif Haşan Paşa’mn, padişaha başkaldırmaya hazırlandığını yayıyorlardı.

III. Selim, tatsız bir olayın çıkmaması için vezir-i azam Şerif Haşan Paşa’mn azline ve idamına karar verdi.

* * *

Ancak, arkasında büyük bir ordu gücü bulunduğu için, önce vezir-i azamin gönlü alınarak kendisi uyutulmak istendi.

Şerif Haşan Paşa’ya övgülü bir hattı humayun gönderildi.

Ve 13 Şubat 1791’de de elinden mührü humayun alınıverdi.

Arkasından başka bir hattı humayun ile Belgrad’ı teslim almaya memur edildiği bildirildi.

Bu da yine ikinci bir uyutmacaydı.

Şerif Haşan Paşa’mn her türlü kuşkusu dağıldıktan sonra, önce ordugahtan çıkanlarak Şumnu ayanının konağı yanındaki bir eve götürüldü.

Orada uyurken de kurşunla vurularak öldürüldü.

Başı kesilip İstanbul’a gönderildi.

»

* * *

Tarihçilerin yazdığına göre, Şerif Haşan Paşa’mn gençliğinde ayan olma iddiasıyla birkaç kez başkaldırdığı ve idama mahkum edildiği biliniyordu.

Padişaha gönderdiği yazılarda da pervasız ve hatta saygısız bir dil kullanıyordu.

Bu yüzden düşmanlarının, "yeni bir başkaldırıya hazırlandığı" iddialarıyla açtıkları çürütme kampanyası etkili oldu. •

Genel sıralamada idam edilmiş kıküçüncü vezir-i azam olan Şerif Haşan Paşa’mn katlinde bir yenilik göze çarpıyor. Kendisi iple boğulma yerine kurşunla öldürülüyor.

Bilmeyiz bu kadarı bir çağdaşlaşma hamlesi sayılabilir

mi?

* * *m*

Geldik idam edilmiş kırkdördüncü ve sonuncu vezir-i azam olan Benderli Ali Paşa'ya...

Yıl 1821. II. Mahmut padişahlığının onüçüncü yılında... Benderli Ali Paşa, dokuz günlük vezir-i azam... Padişahın gözdesi ünlü Halet Efendi, vezir-i azam Benderli Ali Paşa'mn, o sırada Mora'da başkaldıran Yunanlı asilerle saman altından ilişkilerde bulunduğunu söylüyor II. Mahmut'a...

Ne... Yunan casusu bir vezir-i azam ha?

Fatih'in emriyle ilk idam edilen vezir-i azam Candarlı

Halil Paşa'mn Bizans casusluğuyla suçlanması gibi, son idam edilmiş vezir-i azam olan Benderli Ali Paşa da Yunan casusluğuyla suçlanıyordu.

II. Mahmut, "Yunan isyanı dolayısıyla devlet aleyhinde faaliyet" suçlamasıyla dokuz günlük vezir-i azam Benderli Ali Paşa'mn hemen azline karar veriyor. Bir ay geçince de idam ettiriyor kendisini. Tarih 1821.

Bir yıl sonra ünlü Halet Efendi de idam edilecektir. Hem de aşağı yukarı kendisinin uydurduğu ve Benderli Ali Paşa'mn idamına neden olan suçlamanın bir benzeriyle:

"O zamana kadar devlet aleyhinde faaliyette bulunduğu yeni anlaşıldığından..."

* * *

1453'den 1821'e kadar üçyüzaltmışsekiz yılda idam edilmiş kırkdöıt vezir-i azamin acıklı ve kanlı anılarını, tarihin kalın toz yığınları altından şöyle azıcık silkeleyerek çıkarmaya çalıştık...

Makinenin tıkırdayıp durduğu günler boyunca çevremde, boğulmuş, kesilmiş kavuklu vezir-i azam başlarıyla, onların yaşam serüvenlerini bir fermanla bitirivermiş padişahların gölgeleri dolaşıp durdu.

Şehzadeler, şeyhülislamlar, yeniçeri ağalan, hasodabaşı-lar, bostancılarve saraylann kuytularında durmadan birbirlerinin kuyularını kazmış olanlann tümü de kitap raflanndan uzanmış, el sallıyor gibiydiler.

Kaç yüzyıldan beri uyuyup duıduklan mezarlarından, sağ oldukları günlere doğru yapmaya çalıştığımız bu ortak yolculuk artık hiçbirinin yanıt veremeyeceği küçücük bir soruyla yeniden geçmişe karışıyor:

- Değer miydi?

Öldürülmüş Şehzadeler v Devrilmiş Padişahlar

İntanhul yuıındu kıyı yollun - 'Kendi kendini Uıni'deyimi - Tarih, sürekli bir soluk alıp ermedir - Osmanlı Devirli kurulurken içlenen ilk ıtiyasui cinayet - Onmun O mi ulucun Dündar Bey'i niçin *öldürdü* ? *400 çadırlı aşiret - Rivayete dnynnnn hır kuruluş ta*

rihi - Krtuğnıl (îaıı'nin çaficlajı olunDuntc - ikinci tiyusul cinayeti kim iflvdi?

Yû2 İstanbul'unun kıyı yollarındaki nhümlı kaldırımlarda, birbirlerine sokularak kendinden geçmiş yürüyen genç kızlar la delikanlıların sadece bakışlarından değil, adımlarından da buğu buğu aşk tiiter.

İlk adımda bir duraklar gibi olurlar. Sonra bir yarım adım... Sonra iki adım daluı...

Öyle usul usul neler konuşurlar ki?..

Bizler, sizler, onlar, yani hepimiz, oyaşlarda ve daha sonraları neler konuşmuşsak, aynı şeyleri konudurlar.

Birbirlerine kendilerini anlatmaya çalışırlar, özeliklerini, üzüntülerini, duygularını, huylarım...

Sanki insan kendini tanıyabilirmiş gibi...

Oysa nasıl doğumdan öncesiyle ölümden sonrası, kopkoyu ve kaskatı bir bilinmezse, beşikle mezar arasındaki garip varlığımızı da sandığımız kadar bilme olanağımız yoktur.

Hayatımız dahi bir sırdır kendimize.

Bir video kamerası dünyaya geldiğimiz saniyeden son nefesimize değin, her anımızı, uykularımız, öfkelerimiz, sevişmelerimiz, tuvaletlerimiz, coşkularımız, küskünlüklerimiz, kaçamaklarımız ve aşınmalarımızla filme çekse ve bizim de bu fil-

ini baştan »onu izlenin olanağımız butunsa, kendimize çok şa şacak ve kundinıizi iihhiI lıiç tanımadığımızı daha iyi anlayacaktık.

Ve durmadan küçük çıjjhklar atacaktık:

- Ay, ben bebekken böyle mi yapmışım?..

-Ay, ben böyle mi uyuynrınugum?..

- Ay, ben böyle mi girmişim zifafa?..

- Ay, ben böyle mi kaybetmişim o cüzdanı?..

Kaldı ki, bir günde kalbimizin kaç kez attığını, gözlerimizi kaç kez kapatıp açlığımızı, kaç kez yutkunduğumuzu da bilmeyiz; başka röntgenler arasında hangisinin bize ait olduğunu da...

Hele düşlerimizde neler gordutumuzu hiç mi hiç bilme

yiz.

Kıyı yollumun rıhtınılı kaldınmlunnıla Laj)t«-/«* ngklnnn mutluluk müjdelerini paylaşmaya çalışanlar, kendilerini birbirlerine antatadursunlar...

Kendimizi tanıdığımızı sansak da, sandığımız kadar asla tanımayız kendimizi...

Hazreti txa'dan 450, Hazreli Muhammet’ten de 1000’i aşkın yıl öncc yaşamış olan Sokratea’in aklım taktırdığı bir »öz vardı:

"ünothi S^ûuîûn”, 'Kendini bil, kendi kendini tam.*

O dönemlerde Delfi'deki Apollon tapınağının ön yüzüne,

koskocaman harflerle kazılarak y: «.ı. niş olan bir sozmuş bu...

Sokrates kendi felsefesine ışı.' yapmış bu deyimi; *’Unot-*

hiSeauton.""Kendini bil, kendi kendini tam*...

• • «

Kişi ki kendim sandığı kadar bir turlu bilemez: ya yaşadığı toplumu, ya hele onun tarihini, bilse bilse acaba ne kadar bilebilir?

Bu bir okuyup öğrenmek ve sandığa çamaşır yerleştirir gibi öğrendiklerini kafaya yerleştirdikten sonra, başkaların» da anlatmaya çalışmak sorunu değildir.

Bu, toplum ve onıın tarihiyle birlikle sürekli soluk ulıp verme sorunudur. Beyinsel dinamolar ancak böylesitazc oksijenlerle güçlenip giden canlı soluklanmalar sayesinde don-muşhıklu kalıplaşmaya karşı çıkabilirler.

Şimdi yavaş yavaş esas konumuza gelelim.

Osmanh tarihinde ilk siyasal cinayet neden ve nasıl işlendi?

Söylenti odurki, Floransa'da Dante’ıin doğup çocuklu* ğunu yaşadığı 1270’li yıllanla, bizim de Söğüt ve Domaniç yörelerimizde Oğuz Türklerinden geldiği söylenen dört yüz ça-dirlik, yani yaklaşık üç bin nüfuslu bir aşiret yaşıyordu.

Bu aşiret Kayı aşiretiydi. Başındaki bey de F.rtuğnıl Bey’di.

Ertuğrul Bey doksan üç yadında öldü. Tarih 1281, yahut 1288.

Ertuğrul Bey Ölünce aşiretin içinde iktidar kavgası başladı.

Ertuğrul Bey'in oğlu Osman Bey ile Ertuğrul Bey’in kardeşi Dündar Bey birbirlerine girdiler.

Bu olaydan 225 yıl kadar sonra, Fatih'le 11. Beyazıt ve oğlu Yavuz Selim zamanında yaşamış olan Neşri, Osmanlı Dev-leti’ıin kuruluşunu hiçbir

kaynak göstermeden- anlattığı ünlü yapıtı *Cihaımüma'*da, Osman Bey'lo amcası Dündar Bey'in iktidar kavgalarını şöyle ozetliyor

Ertuğrul Bey doksan üç yaşında ahrete intikal edip Söğüt'te defunettiler, göçer evler (aşiretler) bazı Osman'ı ve bazı Ertuğrul karındaşı Osman'ın a/n mini Dündar'ı. Bey kılnıak istediler. Amma kendü kabilesi Osman'a vecih go-rilp, el altından haber gönderip söyleştiler. Dundur dahi halk ortasına gelieek. hlakm Osman'a meyi ve itikadın görecek 'beylik'ten vazgeçip, ol dahi Osman Uazı'yc biat etti... '*

1817'de doğmuş olan Hayrullah Efendi Abdülhak ilamid'in baliHM- ix* aynı olayın, sonunda siyasal bir cinayctc nasıl dö nllştUgünü şöyle aldatmada:

"...Dündar Bey, Osman Bty'in ruhiliğini bir türlü huzme-demeyerek münasip bir fırsat bekliyordu; hatta rivayete Bore Bilecik ve Yarhisar Rum Beyleri'nm Osman Gaziyi öldürmek İçin tertip ettikleri tuzaktan Dündar Bey'in de haberi varmış. Osman Bey bu hadiseyi bastırdıktan sonra 1298'de amcasını öldürmüştür..."

Neşri'nin *Cihannüma'*sına gore ise Osman Bey. amcası Dündar Bay'i bizzat kendi eliyle ve okta oldurmuş. Söylentilere bakılırsa Dündür Bey o sırada doksan yadındaymış.

1616'da yani Sultanahmet Camii'nu adım vermiş olan I. Ahmet döneminde, Bostanzade Yahya Efendi'nin yazmış olduğu *Tarih-i saf* ta Osman Gazi şoyie anlatılmakta (Necdet Saka-oğlu'nun günümüz Türkçesinu yapmış olduğu aktarmayla):

"Adalet ülkesinin ocağı OsmanlIların kurucusudur. Son derece dürüst, dinine tutkun, yiğit ve. adalctsevetrli. Halkına pek düşkündü. Uzun boylu, ak benizli, kumral kaşlıydı.

Babasının sağlığında ve kendisi yiğitlik çağandayken bir kişinin evine konuk olur. Duvarda asılı kitabı sorar:

- *Yüce Allah* 'ın *kelamıdır*

cevabını alınca, Kuran'ı Kerim'e saygısından, sabaha dek elbağlayıp ayakta durmuştur.

Hile ve aldatmacadan tamamen arınmış olup hayatında, devlet kasasından bir şey almamıştır. Kendi koyunların-dan elde ettiği ürünlerle geçinirdi. Şimdi bile Bursa dolaylarında mevcut olan beylik koyunlar, padişahımıza atasından miras yoluyla ulaşmış helal mallardır..."

m * *

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu 1299 yahut 1300 yıllarını çok eski zamanlara aitmiş gibi görmeyelim.

Her gün önünden geçtiğimiz Ayasofya o tarihlerde kaç yaşındaydı biliyor musunuz?

Nerdeyse800yaşında...

Delfi tapmağının üstündeki *"kendi kendini tanı"* sözünün yaşı ise 1800 idi...

Bizim tarihimiz sanıldığı gibi çok eski değil, tam tersine çok yeni bir tarihtir. Genç bir tarihtir. Geçmişi doğurmuş olmaktan çok, geleceklere gebe bir tarihtir. Ve *'Yazılı tarihimiz"* olaylardan çok sonra yazılmıştır.

Onun için de İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllan hakkında şöyle diyor:

"OsmanlIların ilk aşiret devirleri hatta beylik kurdukları zamanların tarihi pek karışık olup, eldeki malumatın mühim bir kısmı sonradan yazılmış eserlere dayanmaktadır..."

Prof. Paul Wittek ise *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu* ad-hyapıtında Osmanlı Devleti'ıiin Kayı aşiretinden geldiği iddiasını tümden reddediyor. •

Bu iddianın ilk kez II. Murat döneminde ortaya atılıp ondan sonra benimsendiğini vc hiçbir belgeye dayanmadığını iddia ediyor.

Tarihçi Daniçmend de aynı kanıda...

Köprülü ile Uzunçarşıh aynı kumda değiller.

Orhan dnneminde hasılan ilk sikkenin altında, Uzunçar-şıh’mn öğrencilerinden tarihçi Fahriye Arık, minicik bir "V" damgası görmüş. Bu "V* damgası Kayı aşiretinin simgesiymiş.

Osmanlı Devleti‘nin Oğuz Türklerine bağlı Koyı aşiretinden geldiğinin tek somut belgesi de bu...

• • •

Bize ait yönetim vc iktidar tarihlerinin neden çok kanlı vc çöküntülerle dolu olduğu epey incelenmiştir.

Prof. Dr. Ahmet Mumcu'nıın belirttiğine gore:

*“Tıpkı Moğollarda olduğu gibi Tiirklerde de saltanatın intikalinde hiç du belirli bir kum! yoktur. Bir saltanat usulu-nıın bulunmaması, kurulan Türk devletlerinin kısa zamanda parçalanmasına sebep oluyordu. Bu anlayış Türk-**Ulam** devletlerine de aynen geçmiş ve devlet, hükümdar ailesinin ortak malı sayılmıştır. (Ûlüş sistemi.) Osmanlı Devletinin murisi saydığımız Anadolu Selçuklularında da durum boyleydi. Bu devlette saltanatın intikali konusunda belirli bir usul yoktu. Bu yüzden veliaht tayini diğer kardeşlerin taht üzerinde **hak** iddia etmesine engel olmaz, böylece şehzadeler arasında sık sık taht kavgaları çıkardı."*

Osmanlı Devleti’nde ilk siyasal cinayetin, devletin kurucusu Osman Bey tarafından kendi iktidarına göz diken amcası Dündar Bey’e karşı işlendiğini gördük...

Peki ikinci siyasal cinayet ne zaman işlendi?

İkinci siyasal cinayet birincisinden 62 yıl kadar sonra I. Murat tarafından işlendi. Üçüncüsü de onun tarafından... Dördüncüsü de...

İki kardeşini de, kendine başkaldıran oğlunu da ilk öldürmüş padişah odur. Rivayet edilir ki, bir de merhum ağabeyi Süleyman Paşa’mn oğlu Melik Nasır’ı öldürmüş...

* * *

İstanbul’un alınmasına daha altmış-yetmiş yıl vardı. Yaz İstanbul’unun kıyı yollarındaki nhtımlı kaldırımlarda delikanlılarla genç kızların sevda buğularıyla mutluluğu adım adım yüreklerinde duymalarına ise altı yüz yıldan daha fazla...

Ancak bu kadar zaman dahi gerçek bir kentleşmeye yine de tam yetmeyecekti galiba...

Murku Pvlo'nurı çağ duy t olun Osman Can - Yazar Rıuıtıchello, **i'ö-***ğüt* **w** *Domaniç’le yaşasaydı - Belgaiz anlutımlur dizisi - Ertuğrul Guıi'nin annesinin mezarını 1892'de kim yaptırdı* - Kardeşlerini öldürten ilk padişah Şehzade Halil* **w** *Şehzade İbrahim -I Murat, oğlu Saca Hey'ı neden güjiennı çıkarttıktan sonra astırdı* - Savaş alanında boğulan şehiudc* ■ *Siyasal hırsların bitmez (lramlun - Yiğitlikler yaratınlıkla dengelenmettt*

1974'te Bangkok'ta dolaşırken, silindir şapkab, basuba'fcak boylu, kırışık mıratlı. Frenk giyimli birkaç insan heykeliyle karşılaşmıştım.

- Bunlar da nesi, diye sormuştum.

- Marko Polo’nun heykelleri; buralara geldiği zaman yapılmış, demişlerdi.

Marko Polo’nun karadan yaptığı Uzakdoğu gezisi, tam bi zim Osmanlı İmparatorluğu’mın kuruluş yıllarına rastlar. 1271 1295 arasıdır.

Nc var ki, Marko Polo’nun anılarını o dönemin büyük İtalyan yazan Kustichello, gezginin ağzından ne kadar düzgün, düzenli ve çekici olarak kaleme almışsa; bizim Osmanlı Devleti'nin kuruluşuyla ilgili anlatımlar da o kadar düzensiz, çelişkili, karmakanşık ve çoğunlukla da sonradan geliştirilmiş yakıştırmalarla doludur...

Oyleki, sonunda kimse işin içinden çıkamamış vc II. Murat’la Fatih Mehmet dönemlerinde, devletin kuruluşuyla ilgi* li resmi bir şablon, tüm Osmanlı tarihçileri tarafından benim* senmiştir.

Bugün de okullarda anlatılan şablon o şablondur.

Oğuz Türklerinin bir kolu olan Söğüt yöresine yerleştirilen dört yüz çadırlı Kayı aşireti ile onun doksan üç yaşında ölen beyi Ertuğrul Gazi ve onun yerine geçen oğlu Osman Gazi... Devletin kuruluşuyla ilgili resmi şablon budur.

Tarihler ise pek belli değildir.

Ertuğrul Gazi ya 1281'de ölmüştür, ya 1288'de.

Osman Gazi ne zaman doğmuştur?

1258'de doğmuştur. Prof. İsmail Hakkı Uzunçaı şılı bu tarihin yanma şu cümleyi eklemekten alamamıştır kendisini: "Bu kaydın ne dereceye kadar doğru olduğu bilinemez."

Ya peki Ertuğrul Gazi'nin anasıyla babası kimdir?

Prof. İsmail Hakkı Uzunçaı şılı şöyle yazıyor:

"Osmanlı hanedanına ait meçhul noktalardan birini de Ertuğrul Bey'in babası ve nesebi meselesi teşkil etmektedir; elimizde en eski vakayinameler bulunmadığı için uzun yıllardan beri yapılan tetkikler henüz müspet bir netice vermemiştir; bununla beraber Ertuğrul Bey'in babasının şimdiye kadar tarihlerimizin kaydettikleri gibi Süley-manşah olduğu şüpheli olup yeni araştırmalar neticesinde bunun Gündüzalp olması ihtimal dahilinde görülüyor. Mahalli ananeye göre Ertuğrul'un validesi de Hayme Ana'dır."

Ve daha hazini Ertuğrul Bey'in annesi olduğu varsayılan Hayme Ana'nın Domaniç bucağının Çarşamba Köyü'ndeki mezarını 1892 yılına kadar hiçbir Osmanlı İmparatoru yaptırmamış. O tarihte II. Abdülhamit yaptırmış türbesini.

* * * *

Osmanlı devletinin kurulduğu 13. yüzyılın ikinci yansı, o kadar da eski bir yüz yıl değil. Rönesansın tomurcuklandığı bir dönem. Kentlerin geliştiği, sanatçıların şahlandığı, ticaret filolarının güçlenmeye başladığı bir dönem...

Biz ise o dönemin bize ait bölümünü hem çok eski bir dönemmiş gibi sunuyoruz; hem sonradan geliştirdiğimiz, hoşumuza giden imajlarla sunuyoruz; hem de o çağın gerçek benliğiyle herhangi bir karşılaştırma yapmaya önem vermeden sunuyoruz...

Tarih, kitleleri "düşüncelden koparmaya dönük bir propaganda aracı niyetine kullanıldığı zaman, "çağdaş uygarlık düzeyini yakalama çabalan" kanadı kesilmiş kel tavuk gibi, boyuna pır pır eder ve bir türlü uçamaz.

Tarihimizi tüm ayrıntılarıyla kare kare yeniden incelemek ve hiçbir yakıştırmayla çarpıtmaya tenezzül etmeden; ekonominin pek matematiksiz, siyasal kavgaların ise pek acımasız olduğu geçmişimizi, toplumun ortak bilincinde, abartmalarla süslü eski bir Acem masalı gibi değil, bilimsel ciddiyete dayalı bir “gerçekler aynası" olarak yeniden boyutlandıı-mak gerekiyor.

* 4c [3]

Ertuğrul Gazi ölünce yerine oğlu Osman Gazi geçti ve kendisine el altından tuzak hazırlayan amcası Dündar Bey’i öldürerek iktidannı pekiştirdi.

Osman Gazi 1324’te öldü.

Yerine büyük oğlu Orhan Gazi geçti.

Orhan Gazi herhangi siyasal bir cinayet işlemedi. Ve otuz altı yıl iktidarda kaldıktan sonra 1360’ta öldü.

Yerine büyük oğlu mu, küçük oğlu mu olduğu pek bilinemeyen I. Murat geçti.

I. Murat, biri Halil öteki İbrahim, iki kardeşini öldürdü ve oğlu Savcı Bey’in gözlerini kızgın demirle kör ettikten sonra kendisini idam ettirdi.

I. Murat’ın iki kardeşini neden ve nasıl öldürdüğü konusunu Osmanlı tarihçileri gözaıdı etmişlerdir.

Günümüz tarihçileri dahi Osmanlı Devleti’nin kuruluşu sırasındaki bu ilk kardeş öldürme olayı üstünde "sus” işareti yapar gibi birkaç küçük fısıltıyla durmuşlardır.

Önce *Ana Britannica’ya* bir bakalım. Bu konuda o ne demiş?

Şöyle demiş:

”... Babasının (Orhan Gazi’nin) ölümünden sonra Bur-sa’ya çağırılarak tahta çıkarıldı. Ahilerin girişimiyle yeniden Eretna Beyliği’ne bağlanan Ankara’yı geri aldıktan (1361) sonra, taht mücadelesine girişen iki kardeşini Eskişehir’de yakalayarak öldürttü. Bu olay Osmanlı tarihinde taht için kardeş öldürme olayının ilk örneğiydi..."

* * *

Osmanlı tarihindeki "Siyaseten Kati” konusunu ilk kez derli toplu işlemiş olan Prof. Dr. Ahmet Mumcu da, I. Murat’ın iki kardeşini öldürmesi hakkında şunları yazıyor:

"...hayatta kalan en büyük oğlu Murat, Orhan Bey ölünce hükümdar seçilmiştir. Fakat AJıilerin (Anadolu’daki Türk kökenli esnaf ve zanaatçı örgütü) yaptığı bu seçime Murat ’ın kardeşleri olan Halil ve İbrahim ’in itiraz ettikleri ve ağabeylerine başkaldırdıkları, bu yüzden I. Murat’ın bu kardeşlerini bertaraf ettiğini en son araştırmalar bize gösteriyor. Bununla beraber Halil'in, I. Murat’tan büyük olduğu söylentisi de vardır.

...Mamafih her iki ihtimal de, başlangıçta devlette saltanatın intikali konusunda belirli bir usul meydana gelmediğini bize açıkça gösteriyor..."

m m m

Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı ise *Osmanlı Tarihi* yapıtının ilk cildindeki karmaşık bir dipnotunda, şair Ahmedi’nin bir beytine dayanarak şöyle bir cümle yazmış:

"Ahmedi’nin:

Oldular yağı (düşman) ana kardeşleri

Kamunun bitti elinde işleri

kaydından, Murat'ın birkaç kardeşi ile uğraşarak, onları

elde edip öldürdüğü, anlaşılıyor ki, bunların İbrahim ile

Halil olması icap ediyor."

* * *

Yine aynı dipnotlardan öğreniyoruz ki, Orhan Gazi hem Yar-hisar Rum Beyi'nin kızı Holofira ile, hem Bizans kara kuvvetleri komutam Kantakuzen'in kızı Teodora ile hem de Bizans İmparatoru III. Andıonikos'un kızı Asporçe ile evlenmiş.

I. Murat, sonradan Nilüfer Hatun adım alan Holofira'-dan doğmuş. Halil'in ise annesi Teodora, İbrahim'inki de Asporçe imiş.

Nedense bütün bu ayrıntılar, karınca duasına benzeyen minicik harfli dipnotların içlerine saklanmış.

Ve hep cengaverlikler, saldırılar, fetihler, zaptlar, askeri başarılar ön plana çıkarılmış.

* *m m*

Bir düşünün ki I. Murat dönemi, İtalya'da Boccacio dönemine rastlar. Askeri başarılar göğüs kabartır. Ama Boccacio gibi yazarlar yetiştirmiş olmak da tüm insanlığın gönülsel ve beyinsel yaratıcılığım kabartır.

I. Murat'ın iktidar kavgası yüzünden kardeşlerini ilk öldüren Osmanlı sultanı olması, bu kadar sessiz sedasız mı ge-çiştirilmeliydi? '

IıiKHtıdaki iktidar ihtirasının uçurumlarıyla doruklarım gösteren düzinelerle roman, piyes, şiir yazılmalı ve yeryüzü tideki sinema klasikleri arasına da aynı konuyu işleyen birkaç başyapıt armağan edilmeliydi...

Devlet, kurmak, evrennd bir Kanata merdiven kurmanın platformu olmadığı zaman, nc kadar görkemli olursa olsun, sonunda yino her şey suyunu bir

turlu okıtamadığın çeşmeye donıışuyor. Ve kultur darboğazım ne yapsan aşamıyorsun.

Yabancı tarihçilerin yazdığına göre Orlıaıı Gazi en çok Şehzade Halil'i severmiş. Hatta öldükten sonra yerine onun geçmesini istermiş.

Bu sevgiyi kanıtlayan birde ilginç olay var.

Yıl 1356... Şelızade Halil kayıkla IzıniL Korfe/.i'nde gezerken. Foça'daki Ceneviz korsanlan tarafindan tutsak ediliyor ve Foça'ya götürülüyor.

Orhan Gazi ile dostluğu bir hayli güçlü olan Bizara İmparatoru Yııannis. Şehzade Halil'i kurtarmayı üstlenmiş. Bozcaada, Limni ve Midilli'deki donanmalarım toparlayarak Foça'ya gitmiş. Foça Beyi'ne doksan yahut yuz bin altın fidye vermiş. Yansı Orhan Gazi'dcn, yansı kendi cebinden. Şehzade Halil'i kurtarıp, (ince İstanbul'a, oradan da İzmit'e getirip babasına teslim etmiş. Tarih l359Mart'ı.

Aynı yıl yapılan bir anlaşmayla da hem Orhan Gazi'nin Rumeli'ye yerleşmesini kabul etmiş, hem de on yaşındaki kızını Şehzade Halil ile evlendirmeye karar vermiş.

Orhan Gûzi ile Prenses Asporçe'ni» oğlu olan Şehzade İbrahim hakkında ise pek bir bilgi yok.

I. Murat'ın Şehzade Halil'den daha mı buyuk, yoksa daha mı kuçuk olduğunu dahi bilmiyoruz. Sadece kendisinin iki kardeşini, yani iki şehzadeyi olduron ilk padişah olduğunu biliyoruz.

• • •

Osmanlı Devleti'nin üçüncü padişahı olan Muıat Hüdavendi-gâr, iki kardeşini öldürtmüş ilk Osmanlı sultanı olduğu kadar, aynı zamanda oğlunu da öldürtmüş ilk sultandır.

Oğlu Savcı Bey'i neden öldürttüğüne gelince...

I. Murat, Bulgar Kralı Simon'un kızkaı deşi Maıya ile evlenmişti önce. Maıya, Müslüman olduktan sonra adını Gülçi-çek Hatun koydular. Büyük

evlat Yıldırım Beyazıt'ı o Gülçi-çek Hatun doğurdu.

Ancak Muıat, bir Bulgar prensesiyle daha evlenmişti. Onun da adı Tamaıa idi.

Tamara da üç oğlan, bir kız doğurdu: Savcı, Yakup, İbrahim, Nefise...

Hüdavendigâr'ın önce gözlerini kızgın demirle kör edip sonra da öldürttüğü oğlu, ikinci karısı Tamaıa'dan oğlu Savcı Bey'di.

• * *

Muıat, yakın dostu Bizans İmparatoru V. Yuannis ile Anadolu'da başkaldıran bazı beyleri ezip susturma seferine çıkmıştı.

Bizans İmparatoru'na büyük oğlu Andıonikos vekalet ediyordu. ‘

Şehzade Savcı Bey de Edirne'de güçlü bir durumdaydı.

Andı onikos ile Savcı Bey, babaları hazır yokken, her ikisini de devirip yerlerine geçmek için aralarında anlaştılar.

I. Murat zıpkın gibi Rumeli'ye geçti. İstanbul yakınlarında her iki asi delikanlının da güçlerini dağıttı. Andronikos ile Savcı Bey, Dimetoka'ya kaçtılar. Ama yakalandılar orada. Tarih 1385.

Murat önce Savcı Bey'in kızgın demirle gözlerini kör ettirdi.

Hırsım alamadı, öldürttü.

Dostu Bizans Imparatonı'na da baskı yaptı:

- Sen dc oğlunu cezalandır, diye, imparator, isteksiz isteksiz oğlunun gözlerini sirkeyle yaktırdı.

Nc var ki, Andronikos'un sadece bir gözü kör oldu. Savcı Bey gibi tümden kor olup sonra da akılmadı. Ve tek gözüyle de olsa görmeyi sürdürdü. Kısa bir sûra için imparator bile oldu.

Osmanlı tarihindeki beşinci siyasal cinayeti Yıldırım Beyazıt işleyecek v» I. Koaova Savaşı'nda, babası şehit olup da yerine kendisi geçince, kardeşi Şehzade Yakup’u daha savaş »ürerken bogdurtacaktı.

Ancak bütün bu siyasal cinayetler yine dc, 14. yüzyıhn başında kurulmuş olan Osmanlı devletinin 15. yüzyıla, padişahı tutsak edilmiş, şehzadeleri dovuşe tutuşmuş vc her yanı parçalanmış bir felaket meşalesi gibi girmesini onleyemeye* çekti.

"Bir gürültü bir gürültü" - Tarih "söylentileri mi dayanır? - Ozan çıkar da, yazar çıkmazsa... - Savaş alanında boğulan Şehzade Ya-kup Bey -15 saat süren Ankara Savaşı - İlk devrilen padişahın Yıldırım - Şehzadeler birbirlerini nasıl öldürdü? - İkinci kez kurulan Osmanlı Devleti - Osmanlı dönemleri ve çağdaşlık sorunu

Eski bir dostumun anlatmayı pek sevdiği bir öykü vardı.

Bir Arnavut genci, kaçak olarak New York’a giden bir şilebe binmiş. Gemi Amerika’ya yaklaşırken, yolda yakalanmış delikanlı. İkinci kaptan kendisini İstanbul’a geri getirmek için kıçaltına hapsetmiş.

Şilep New York limanında kaldığı sürece, zavallı Arnavut çocuğu kapalı tutulduğu yan karanlık bölümde gece gündüz sadece doklardaki vinçlerle gemilerdeki vinçlerin seslerini dinlemiş.

Sonra da, değil Amerika’yı, gökyüzünü bile göremeden ters geri doğru İstanbul’a...

Amerika’ya gittiğini bilen arkadaşlan, boyuna sorarlarmış kendisine:

- Ee anlat bakalım neler gördün New York’ta?..

Arnavut genci de başım hafif yana eğer, kaşlarını kaldırıp alt dudağını sarkıtarak:

- Vallahi ne diyeyim bilmem ki, bir gürültü, bir gürültü... dermiş.

* * *

Ne zaman kendi tarihimizle ilgili bir konuyu kurcalasam, hep bu öykü geliyor aklıma...

Süzülmüş, net, objektif, açık ve aydınlık anlatımlar yeri-

ne, akşam pazarı yaygarasına benzer, bol bol övme ve Övün* melerle nağralaıιan, karmakarışık gürültüler çıkıyor karşıma...

Bir toplumun geçmişi, sadece yöneticilerinin bahadırlığıyla, savaş ve saldırılardan ibaret değildir ki...

Aynı ortamın insanları, geçmişteki belirli zaman dilimleri içinde nasıl yaşamışlardı? Oku) anılan, ilk aşklan, geçim uğraşları, haftalık tatilleri, utaşım ve iletişim düzenleri nasıl bir bütünleşmenin yörüngesindeydİ?

Bir toplumun geçmişte çizdiği bu tür perspekülvler elbet sonradan hayal edilerek yazılamaz. O dönemler yaşandığı sıradaki *"yazı âşıkları"* tarafından yazılır. Mektup olarak yazılır, anı olarak yazılır, gözlem olarak yazılır, inceleme olarak yazılır...

Vc sonra da bunların hepsi harmanlanarak yüzlerce tarihçi tarafından, değişik yorumlarla, tekrar tekrar ballı börekti olarak yazılır...

Örneğin, aall Napolyon lıakkmda kırk bin cilde yakın kitap yazıldığı söylenir...

Ya iu<ki Roma uygarlığı üstüne yazılmış olanlar; ya Kutsal Roma-Gcrmcn İmparatorluğu üstüne yazılmış olanlar, ya Fransız Devrimi Ustuneyazılmış olanlar...

Bizim Osmanlı tarihine donuk anlatımlarla analizlerin, konulara belgesel açıklıklar getirmekten çok, övünme malzemeni yapılamayacak olayları külleyip kapatma eğilimleri var...

Tabii birde bizim geçmişimizde, çok iyi ozanlar var ama, düzyazı aşıklan yok...

Örneğin, İstanbul ustiıne ilk tarihael kitap 1204'te, *1. Haçlı seferleriyle ilgili olarak o seferin komutanlarından GeolTroi de Villehardoıιin

tarafından yazıldı. Adı da *İstanbul'un Zaptı'* ydı.

O kitabın yazılışından neredeyse yüz yıl sonra, 1300’de kuruldu Osmanlı Devleti. Ve o devleti kurmuş olan Osman Gazi ile II. Murat arasındaki yüz yirmi - yüz otuz yıl arasında da tarihsel hiçbir şey yazılmadı. Bu yüzden devletin nasıl kurulduğunun anlatılmasına ancak yüz kırk yıl sonra başlanabildi; o da söylentilere dayanılarak ve övgülerle salçalanarak...

Bir toplumun geçmişinden, yeterince *"yazı âşığı"*nın çıkmamış olmasının getirdiği acı bir kısırlıktır bu...

* * *

1389’da Birinci Kosova Savaşı’nda Sultan Murat Hüdavendi-gâr, Milos Kabiloviç adındaki bir Sırplı asker tarafından şehit edildi.

Sultan Murat’ın öldüğü zaman kaç yaşında olduğunu dahi bilmiyoruz. Bu konuda Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı şöyle diyor:

"Sultan I. Murat bir kayda göre elli dört yaşında ve diğer nakillere göre de 65 ve 68 yaşlarından iken şehit edilmiştir. "

Sultan Murat’ın tam dünyadan ayrılmak üzere olduğu sırada...

Savaş alanında kılıç sallayan Beyazıt babasının yamna çağrıldı ve rivayete göre babasının da isteğiyle hükümdarlık I. Beyazıt’a verildi...

Ve yine savaş alanında dövüşmekte olan bir başka şehzade daha çağrıldı babasının yanına. O da I. Beyazıt’ın küçük kardeşi Yakup Bey’di.

O sahneyi Prof. Uaunçarşılı şöyle anlatıyor:

"Beyazıt, babasının yamna davet edildiği zaman, diğer şehzade Yakup Çelebi, bozulmuş olan düşmanı takip etmekte olup, babasının yaralanarak ölümünden haberi yoktu.

Kendisine, 'Baban çağırıyor' *diye haber gönderdiler ve gc-tir gelmez saltanat iddiasına kalkmasın diye devlet erkânının kararıyla boğduruldu ve onun cesedi de babasının tabutuyla beraber Bursa’ya gönderilerek onun*

yanma defnedildi. Yakup Bey şehit edildiği zaman otuz yaşında bulunu-ytınlu; mağduren vefaıı orduda ıstırap uyandırdı."

Ve hir (İh dipnotu:

*"Sultan Beyazıt, hükümdar ilan editincc biraderi Yakup Bey'in. Savcı Bey vakası gibi muhalefete kalkmasından endişe eden devlet erkânının kararıyla babasının olu olarak yattığı çadırın içine alınarak omdu boğulmuştur. **

* * ♦

Yıldırım Beyazıt'ın iktidarı 1389'daki I. Kosova Savoşı'ndan 1402'd «ki Ankara Savaşı'ini kadar on Üç yıl sürdü.

Vc bir savaş alanında yenilip tutsak edilerek tahtından indirilmiş ilk ve tek Osmanlı padişahı olma talihsizliği ona rastladı.

1402'de Yıldınm'lû Timur arasındaki Ankara Savaşı hakkında, birbirini tutmayan yüzlerce senaryo yazılmıştır.

Örneğin Timur'un ordusunda, üstlerine yerleştirilmiş kulelerden piyadelere okla, ateşlenmiş yağlı paçavra atılan *"otu**2** bir, yahut otuz iki yahut elli savaş fili"* varmış.

Söylentilere göre, Yıldınm'ın ordusunda ise sadece iki fil varmış.

Savaşın kaderini bu filler saptamış.

Aynca Yıldırım yeterince ciddiye almamış Timur'un gü cıınıı, falan filan.

Ancak, I. Beyazıt'ın savaşta m (.sak diişüp devrilmesi, yüzyıl surmuş ve sadece dort padişah tanımış olan Osmanlı Devleti'ni tam bir anarşi içine sürükleyerek fiilen sona erdirmiştir.

Yıldınm'm oğullan arasındaki kavga ve bölünmelerle on bir yıllık bir iktidar boşluğundan sonra 1413'te Çelebi Mehmet'in iktidara egemen olması, aslında devletin ikinci kez bir daha kurulmasıdır. Onun için de Çelebi Mehmet, *"padişah"* olarak değil, *"çelebi"* olarak anılır.

* * *

Biliyor musunuz Ankara Savaşı ne kadar sürmüştür?

On döıt- on beş saat...

Tutsak düşen Yıldınm'a Timur'un nasıl davrandığı da bin bir tane masalın uydurulmasına neden olmuş.

Kimi, çok itibar etti, diyor; kimi, sırtına basıp atma binmek için kendisini binek taşı gibi kullandı, diyor; kimi, demir kafes içinde halka sergiledi, diyor; kimi de Yıldınm'ın gözleri önünde pek tutkun olduğu son karısı Sırp Prensesi Oliveıa'yı çırılçıplak soyup oynattı, diyor.

Kesin olan Yıldınm'ın tutsaklıkta bir yıl ancak yaşayıp kırk iki yaşında öldüğüdür.

* * *

Timur, Yıldmm'ın cenazesini babasıyla birlikte tutsak aldığı Musa Çelebi'ye vererek Çelebi'yi de özgür bırakmış.

Musa Çelebi, Yıldırım'ın cenazesini Bursa'ya getirip orada defnetmiştir.

Ankara Savaşı sırasında Yıldırım Beyazıt'ın hayatta altı oğlu vardı: Süleyman, Mustafa, Musa, İsa, Mehmet ve Kasım...

I. Beyazıt üç kadın, almıştı. Germiyanoğlu Süleyman Bey'in kızı Devlet Hatun'u, Bulgar Prensi Konstantin'in kızı Olga'yı ve Kosova Savaşı'nda ölen Sırp Kralı Lazaı 'm kızı Oli-vera'yı...

O nedenle oğullarından hangisinin hangi anneden olduğunu kesinkes saptamak kolay değil.

Mehmet Çelebi'nin Devlet Hatun'dan olduğu söylenir, ama Olga'dan olduğunu söyleyenler de vardır.

Bu ayrıntılar nedense açık seçik bir türlü konmaz oltaya... Geçmişteki olaylar kendi gerçeklerinden soyutlanırsa, bir toplumun çağdaş uygarlık

düzeyine varması sanki daha kolaylaşılmış gibi...

* * *

Ankara Savaşı'nda Yıldırım'm beş oğlu da savaşa katılmıştı. Kasım çok küçük olduğu için Bursa'da kalmıştı.

Savaş yenilgiyle sonuçlanınca Süleyman Çelebi ile Mehmet Çelebi askerleriyle birlikte, tarihçi Danişmend'in deyimiyle *"savuştular"*.

İsa, Musa ve Mustafa Çelebilere gelince...

Yine söylentiler çeşitlidir.

İsa île Musa, Tipıur'a tutsak düşmüş, Mustafa da kaybolmuştur.

Bir başka söylentiye göre de Mustafa ya İsa yahut da Musa ile birlikte tutsak düşmüştür.

İlerde Mustafa Çelebi tekrar siyaset sahnesine çıkacak, ancak kendisine *"gerçek Mustafa'nın savaşta kaybolduğu"* iddiasıyla *"Düzmece Mustafa"* adı takılacaktır.

♦ * *

İkinci Osmanlı Devleti yeniden kuruluncaya kadar geçen on bir yıl içinde Yıldırım'ın oğulları, birbirlerini öldürüp durdular.

Savaştan yenilgiyi görerek kaçan şehzadelerin en büyüğü Süleyman Çelebi, önce Bursa'ya geldi. Bir iddiaya göre saray hâzinesine dc elkoyduktan sonra, ailesiyle birlikte Edirne'ye gidip orada padişahlığım ilan etti.

■

Isa Çelebi önce Balıkesir taraflarında gizlendi. Sonra da Timur'un güz yummağıyla Bursa'yı işgal etti.

Ve padişahlığını ilan etmeye hazırlandı.

Timur, Yıldınm'ın naaşım, özgür bıraktığı Musa Çelebi ile Bursa'ya göndermişti.

Musa Çelebi, Bursa'da iktidar olmaya çalışan kardeşi İsa ile hemen kapıştı vc önce İsa'yı kaçırdı.

Ama soma İsa Çelebi, tekrar ele geçirdi Bursa'yı...

Musa Çelebi de Kütahya'daki dayısı Gurmiyanoglu'rıun yanma sığındı.

Mehmet Çelebi Amasya'ya yerleşmişti. O da padişahlığını orada ilan etmeye çalışıyordu. .

Bir ara, Bursa'da padişah olmaya uğraşan ağabeyi İsa Çelebi'ye: •

- Gel Anadolu'yu aramızda bölüşelim, dedi.

Isa Çelebi:

- Olmaz, dedi, ben ağabeyim, saltanat benim hakkım.

Bu kez de Mehmet Çelebi ile İsa Çelebi dövüştüler.

1sq Çelebi, Bizans'a kaçmak zorunda kaldı. Bizans İmparatoru da İsa'yı Edirne'de padişahlık eden Süleyman Çelebi'ye verdi.

Süleyman Çelebi, öldürmedi Isa'yı. Ne yaptı biliyor musunuz?

Tekrar Bursa'ya, Mehmet Çelebi'nin üstüne gönderdi.

Ama Mehmet Çelebi onu Eskişehir'de hamam âlemi yaparken yakalayıverdi.

Ve boğdurttu.

Cesedini Bursa'ya getirip babası Yıldırım'ın yanına gömdüler.

BukezEdiı ne'de padişahlık eden Süleyman Çelebi, Bursa'ya bizzat yürüdü ve aldı Bursa'yı. Mehmet Çelebi de Amasya'ya kaçtı.

• * *

Musa, dayısının yanında kuzu kuzu oturuyordu.

Bozguna uğramış olan Mehmet Çelebi, ağabeyi padişah stajyeri Süleyman’a karşı, kardeşi Musa ile anlaşıverdi.

Ve Musa Çelebi Edirne’ye doğru yola çıkarak, büyük ağabeyi Süleyman’la dövüşe sıvandı.

* * *

Süleyman Çelebi Edirne’de hamam sefası yaparken geldi haber:

-MusaEdirne’ye dayandı, diye.

Süleyman iyice kafayı bulmuştu. Kardeşi Musa Çelebi’nin Edirne’ye dayanmasına boşveriyordu.

Yeniçeri ağası ise yalvar yakar oluyordu:

- Etmeyin, eylemeyin durum kötü sultanım...

Süleyman’ın laf dinleyecek hali yoktu ki... Üstelik hamamda kafasını dızdızlayıp keyfini kaçıran yeniçeri ağasına da fena öfkelenmişti. O öfkeyle ağanın sakalım, bıyığım kestirdi.

Sen misin ağanın sakalını, bıyığım kesen... Onuru kırılan yeniçeri ağası, soluğu Musa Çelebi’ninyanında aldı.

Süleyman ayılınca aklı başına geldi ama, iş işten geçmişti. Musa girmişti Edirne’ye. Hemen İstanbul’a kaçmak için yola çıktı ama, yolda yakalandı.

Ve Musa Çelebi de, ağabeyi Süleyman Çelebi’yi boğdurt-

tu.

Cesedini doğru Bursa’da babası Yıldıım’m yanına gömdüler.

Tıpkı kardeşleri İsa Çelebi gibi...

• 4 •

Kala kala ortada Musa Çelebi ile Mehmet Çelebi kaldı.

Sonunda Mehmet Çelebi, kendisine durmadan kafa tutan Musa Çelebi'yi yendi ve Musa Çelebi de kaçarken bir su arkına düşüp boğuldu.

Onun da cesedini Bursa'da babası Yıldınm'ın yanma gömdüler.

Tıpkı kardeşleri İsa Çelebi'yle, Süleyman Çelebi gibi...

* * *

I. Beyazıt'm altı oğlundan artık sadece üçü vardı hayatta... İktidarı ele geçiren Mehmet Çelebi. Tarih 1413.

Küçük olduğu için Ankara Savaşı'na katılmayan ve daha sonra Süleyman Çelebi'yle Bursa'dan Edirne'ye giderken Bizans İmparatoru'na rehin verilen Kasım Çelebi... (Kasım Çelebi, apayn bir roman olayıdır. İstanbul'da kalmış ve Bizanslı olmuştur o.)

İlerde *"Düzmece Mustafa"* diye ortaya çıkacak olan Mustafa Çelebi...

Çelebi Mehmet'le kurulan ikinci Osmanlı Devlcü'ndc, Çolc-bi'den sonra tahta çıkan oğlu II. Murat, ilk siyasal cinayeti küçük kardeşi Mustafa'yı boğdurtarak işlemiştir. Öteki kardeşlerine ise dokunmamış, sadece kızgın demiri» gözlerini çıkarıp kör etmekle yetinmiştir.

• • •

Osmanlı İmparatoıluğu'nu altı yiiz yıllık bir bütün İmlinde görmek hoşumuza gitse bile, bu bütünlük, yüz - yüz elli yılda bir, kanlı anarşi dalgalarıyla iktidar boşluklarına uğramıştır. Çok şehzade öldürülmüş, çok padişah devrilmiştir. Egemenlikte mutlak bir tekel sağlamak amacıyla işlenmiş olan siyasal cinayetler, otoriteyi keskinleştireceğine devleti - birbirine eklenen sigaralar gibi- hiç bitmeyen ayaklanmaların kızgın lirim içine çekmiştir.

Ve zaten çok yeni bir kuruluş olan Osmanlı İmparatorluğu, genişledikçe genişlemiş, sonra da küçüldükçe küçülmüş, aına hiçbir zaman çağını gerçekten yakalayacak guçlıı, birikimli ve sürekli bir kalkınma içine girememiştir. Bugunku zorlanmalarımızın çok dibinde ta başından beri değişik OsmanlI dönemlerinden hiçbirinin, çağıyla tam olarak bir turlu bütünleşememiş olması yatar.

Her ailenin bildiği miras kavgası - Şehzadelerin paylaşamadığı iktidar - İsa ile Musa'yı öldüren Mehmet Çelebi - Timur'un oğlunun çektiği protesto - I. Mehmet domuz avlarken hayatından oldu - Bizans'a emanet edilen iki şehzade - "Düzmece"olmayan Mustafa'nın idamı - II. Murat'ın boğdurttuğu kardeşi küçük Mustafa -Dokuz yaşındaki Şehzade Mahmut'la Yusuf un kör edilen gözleri -Tevfık Fikret'ten mısralar

Anneannemin üçü kendisinden büyük, üçü de kendisinden küçük altı tane kız kardeşi vardı.

Yeşiltulumba'daki Rufai Dergâhı'mn şeyhi olan babası Kırkanahtarh Mustafa Efendi, kızlarını evlendirirken her birine düğün armağanı olarak ya bir yazlık köşk, ya özel bir akar, ya sekiz-on odalık bir konak parası vermişti.

Çocukken dedemin Göztepe'deki kendine ait köşkünden kalkar, büyük teyzelerimin Çamlıca'daki, İçerenköy'de-ki, Bostancı'daki köşklerine, bazen günübirliğine, bazen gece yatısına konukluğa giderdik.

Büyük dedem Kırkanahtarh Mustafa Efendi'nin kızlarına çeyiz olarak armağan ettiği köşklerle akarların, sonradan ne tür miras kavgalarıyla kırgınlık ve küskünlüklere yol açtığını uzaktan gözucuyla izledim.

Kardeşler arasında birbirlerinin cenazelerine gitmemeye yemin edenler çıktı.

Haklarının yendiğini iddia eden kardeş çocuklarından bazıları, birbirlerine beddua edip durdular.

Ve köşklerden bazıları da, onca dargınlığa neden olduktan sonra, vâris bulunmadığından, küçük yaşta oralara gelip oralarda ihtiyarlamış olan

evlatlıklara kaldı.

Eski bir ailenin, doğduğu yerlerde oturmayı torunlarıyla

paylaşarak sürdüren bir evladı olarak, 'miras Ar^abı'ınn kuşaktan kuşağa ailelerin teini msiİ oyduğunu çok iyi bilirim.

Hoş, bunu bilmeyen pek kimse de yoktur ya...

Onun için Osmanlı'da 'iktidar mirası'nı ele geçirmek, yahut da onu kaybetmemek hıncıyla ağabeylerin kardeşlerini, kardeşlerin ağabeylerini neden oldurup durdukları, anlaşılmaz bir "muamma" değil...

Üstelik şehzadelerden hangisinin padişah olacağına dair belirli bir sistem de benimsenip pekiştirilmemişse...

♦ ♦ ♦

1402 Ankara Savııçı'nda Yıl din m Beyazıt'ın Timur'a tutsak düşmesiyle oğullan arasında çıkan ölüm firtması, oıı bir yıl su* reyle tam bir anarşi cehcnncmi yarattı.

Nihayet 1413'te yirmi beş yaşındaki Mehmet Çelebi, tek başına çıkıp oturabildi tahta...

1

* *

2

* *

3

* *

4

* *

1405’te kardeşi İsû Çclebi’yi hamamda yakalatıp bofcdur-tabildiği için...

Ve 1413’te Musa Çelebi’yiyok edebildiği için...

(O arada Musa da, Süleyman Çclebi’yi yakalayıp boğ-durtmuştu. 1410.)

Miras kavgası dediğin de Osmanlı şehzadelerinin dikeyinde oldu mu, böyle oluyor işte...

• I •

I. Mehmet sekiz yıl ancak kalabildi iktidarda ve otuz yaşında öldü. 1421.

iki kardeşini de oldurmuş olduğu için Timur’un oğlu Şah-ruh, kendisini protesto etmiş ver

-Neden kardeşlerinle birlikte yönetmedin ülkeyi de onları oldurttuı, diye hesap sormaya kalkmıştı.

I. Mehmet Şahruh'a verdifr yanıtta şöyle diyordu:

'Osmanlı ataları başlangıçtan ben tecrilbe ile her şeyi çözümlemişlerdir. İki padişah bir memlekette barınamaz.

Hele etraftaki düşmanlar fırsat bekleyip duruyorsa..."

» » «

Yıldınm’la birlikte Ankara Savaşı'nd a Timur’a tutsak duşup ancak Timur’un ölmesinden sonra Semerkant'lan ayrılan ve hakkım aramaya gelen Mustafa Çelebi de boyleduşunuyordu herhalde...

Gerçi Sermerkant'tan bir hayli geç geıi donen Mıstaia Çelebi’ye Osmanlı tarihçileri "Düzmece Mustafa" adını taktılar ama, o Mustafa "düzme" falan değil, Yıldın m Beyazıt'ın özbeöz oğluydu.

1. Mehmet, ölümünden nç yıl tmce, yani otuz yakındayken karşısına çıkıveren kardeşi Mustafa Çelebi'ylu de kapıştı. Hatla onu yendi de... Ama yakalayıp (ildüreısudi...

Vaktiylu kuudisi, Musa Çelebi’ye karşı nasıl Bizans İmparatoru Manuel’in diplomatik dostlusundan yararlanmışsa. Muştala Çelebi dc aynı Manucl'in dostluğunu sağlamış vc kardeşi 1. Mehmet'in pençesinden kurtulmuştu. Şu şartla ki,

I. Mehmet sağ kaldığı sıiı ece Limni adasının dışına çıkamayacaktı.

1421’de l. Mehmet öldü. Arkasında üç tane oğul bırakmıştı. On sekizyaşındaki Murat, nn üçyaçındaki Mustafa, dokuz yaşındaki Mahmul...

Nasıl Murat llüdavendigâr, Kosova Savaşındayken beklenmedik bir aıida yaralı bir Sırp askeri tarafından hançerlenerek ol m iı.k ve Yıldırım beklenmedik bir anda tutsak düşüp daha kırk iki yaşındayken beklenmedik »ıkıntılar içiıtlu son nefesini vermişse, I. Mehmet de hiç beklenmedik bir kaza sonucunda ayrıldı dünyadan.

Prof. Uzunçaı şılı şöyle anlatıyor ölümünü:

"Çelebi Mehmet bir gün atla av yaparken, ormanda kaçmakta olan bir domuza karşı mızrak attığı sırada nüzül isabet etmesiyle, baygın bir halde attan düştü; adamları hemen saraya getirdiler, zaten avlandığı yer Edirne’ye yakındı. Edirne civarında ve en uzak yerden hazık tabipler davet ettiler. Askerler paa^ahı görmek istediler. Hayatta bulunduğunu göstermek üzere dışarı (divan) çıkardılar, asker ve halk kendisini hayatta görüp sevindiler. Ertesi günü nüzül üsteliğinden sesi kesildi ve dili tutuldu ve akşama doğru vefat etti."

• * *

Sonrada bakın neler olmuş. Yine Prof. Uzunçarşılı’nın dipnotlarından:

"Edirne sarayında vefat eden Sultan Mehmet’in cesedi kırk gün sarayda saklandı ve ölümünü dört kişiden başka kimse bilmiyordu. Bunlar her gün saraya girip çıkıyorlardı. Tedavi için etraftan ilaçlar getiriliyor diye

ortalığın şüphesini uyandırmak istemiyorlardı. Hekimler ölünün karnını açarak bağırsak, ak ve kara ciğerlerini çıkarıp cesedin içersini kamilen yıkadılar ve cesetten çıkardıkları maddeleri ölünün bulunduğu odayı kazarak gömdüler ve sonra cesede itrıyat sürdüler ve kefenlediler ve hayatta imiş gibi yatağa yatırdılar. Bu işlerin kaffesi iki vezir ile saray gılmanları tarafından yapılıyordu ve bu çocuklar hiç dışarı çıkmayıp kimse ilegörüşmezlerdi."

Tıpkı korku filmlerinde olduğu gibi...

Bütün bu önlemlerin nedeni yeni hükümdar gelinceye

kadar, Bizans İmparatoru'nun elindeki Çelebi Mustafa'nın ortaya çıkıp saltanatta hak iddia etmemesiydi.

* * *

Sultan II. Murat kırk gün sonunda sancak beyi olduğu Amasya'dan Bursa'ya geldi ve babasının ölümüyle birlikte, kendisinin de padişahlığı ilan edildi... Henüz on sekiz yaşındaydı.

I. Mehmet, kendisi kardeşlerini nasıl öldürmüşse, büyük oğlu Murat'ın da iki küçük erkek kardeşini öyle öldüreceğini biliyordu. Bunun için de ölmeden önce önlem almak istemiş ve Bizans İmparatoru'nun iki küçük oğluna sahip çıkarak, onları yamna almaşım vasiyet etmişti. (Uzunçarşılı ve Dukas.)

* * *

II. Murat tahta çıkınca Bizans elçileri geldiler. I. Mehmet'in vasiyeti gereği, iki küçük kardeşini Bizans'a götürmek istiyorlardı.

Ve istek kabul edilmezse, Mustafa Çelebi'yi serbest bırakacaklarım söylüyorlardı.

İstek kabul edilmedi. Bizans, Mustafa Çelebi'yi serbest bıraktı. O da Edirne'de hükümdarlığını ilan etti.

II. Murat tahta çıkışının yılında, amcası Mustafa Çelebi’yle dövüşe tutuştu...

Karmaşık entrikalardan sonra Çelebi Mustafa yakalandı ve Edirne’deki hisar burcuna asıldı.

Bazı tarihçilere göre ise Mustafa asılmamış, ok kirişiyle boğularak öldürülmüştür. Tarih 1422.

* * *m*

II. Murat’ın küçük kardeşi on üç yaşındaki şehzade Mustafa

ise Hamideli Sancak Beyi'yken rtgaheyinin padişah olduğunu öğrenince ödü koptu. Öldürülmemek için Karamannglu'nun yanına kaçtı.

Ve Bizans İmparatoru'nıın d» sağladığı yardımlarla, sonunda taht kavgasına girişti.

Vç yine karmaşık entrikalar sonucu İznik’te yakalandı, bir incir ağacının dibinde boğularak Bursa'da babası I. Mehmet’in yamna gomuldu. 1423.

1300'dc Osmanlı Dcvlcti'ni kuran Osman Gazi'den, 1451'de Fatih II. Mehmet'in kesin tahta çıkışına kadar, iktidar kavgası yüzünden öldürülmüş yakın akraba vc şehzadelerin listesi şöyle:

Osman Gazi, amcası Dündar Bcy’i öldürdü.

Oğlu Orhan Gazi, kardeşlerine dokunmadı.

Onun oğlu I. Murat, kardeşleri şehzade Halil İle Şehzade İbrahim'i ve oğlu Savcı Bcy'le belki du yeğeni Melik Nasır'ı oldurdu.

Onun oğlu 1. Mehmet, iki kardeşini öldürdü. Şehzade Isa Çelebi ile Şehzade Masa Çelebi'yi...

Onun oğlu I). Murat, amcası Mustafa Çelebi Ue kardeşi Küçük Mustafa Çelebi'yi öldürdü ve küçük kardeşi Mahmut’la Yusuf un gözlerini dağlattı.

Buraya kadar olan lisLede, saltanat üstündeki egemenlik iddialarından kaynaklanan kavga vc savaşlar ağır basıyor.

Şelızade Yakup'un dışındaki şehzadeler de, olanak bulsalar, kendilerini oldurmuş olan kardeşlerini, hatta babalarını pekâlâ öldürebilirlerdi. Nitekim I. Mehmet'in öldürttüğü Musa Çelebi dc, daha öncc kardeşi Süleyman Çelebi'yi öldür-mıiştii.

Şehzadelerin, hiçbir hareket yapmasalar dahi, salt şehzade olarak doğmuş oldukları için öldürülmeleri dönemi Fatih U. Mehmet’le başlar. Vezir-i azamlann gerektiğinde idam edilmeleri donemi dc...

• • *

Tefrik Fikret, *Tarih-ı Kadim* de şöyle haykırır

Kahramanlık... Exaxı kan, valışet;

Kes, kopar, kır, jûirekli ez, yak, yık;

Ne 'Aman* bil, nc "Ah" işit, nc Yazık";

Geçtiğin yer ölüm, elem dolsun;

Ne ekinden eser, ne ot, ne yosun;

Sonsun evler, surunsun aileler;

Kalmasın hırpalanmadık bir yer;

11er ocak benzesin mezar taşına;

Damlar insin yetimler başına...

Bu nc vicdangudaz şema (Vicdan eriten kötülük), nc

ar...

Yere geçsatvetinle (gücün kudretinle) ey sunlar...

Herhalde çok da haksız değildi Fikret...

Nc yapmalı ki, küçücük ailelerdeki miras kavgalan dahi insanlan posperişan ederken; koskoca bir saltanat mirasının kanlı dövüşleri, elbette leğende yüzdürülen kâğıttan kayıkla-nn masumiyetimle olmayacaktı...

Osmanlı tarihi yahut İstanbul trafiği - II. Murat neden üç kez çıktı tahta? - Felç olan padişah hemen mi ölür? - Fatih'in boğdurttuğu emzikteki şehzade - "Kardeş öldürme yasası" üstündeki tartışma - Yıldırım'ın Ortodoks olan oğlu - Babası bilinmeyen Şehzade Orhan - Osmanlı ne tam Hristiyan düşmanı ne de tam Müslüman dostuydu - Karanlık ve kopukluklarla dolu bir tarih

Bizim Osmanlı tarihi içinde dolaşmaya kalkmak, tıpkı İstanbul trafiği içinde dolaşmaya benziyor.

Genellikle çok kötü ve bulanık olan anlatımlarda, ille de üstün görünme telaşının zikzaklan, sonunda hiçbir yere tam varamayan bir kargaşaya dönüşüyor.

Osmanlı'yı sevabı ve günahıyla, kendi özellikleri ve nitelikleri içinde objektif olarak ele alma titizliğini, herıen hemen kimse pek göstermemiş.

Ya Osmanlı'ya yaranma, ya OsmanlI'yla övünme tutkusu ağır basmış.

Hani öyle ki nerdeyse Osmanlı sultanlan yenilmez, Os- ■ manii sultanlan Hristiyanlarla evlenmez, Osmanlı sultanlan kimi öldürürse mutlaka haklı öldürür gibi saçma sapan birtakım tabular yaratılmış.

Ve sonunda kimsenin derinliklerine bakmayı göze alamadığı, karanlık boşluk ve uçurumlarla dolu garip bir tarih çıkmış ortaya...

Öyle bir tarih ki, atıası babası belli olmayan, yani kimliği saptanamamış şehzadeler bile var içinde...

Koskoca bir tarih, bu kadar özensiz, yüzeysel ve abartmayla şişinme davullarının gümbürtüsünden ibaret olarak mı yazılmalıydı?

* * *

Örneğin Fatih’in babası II. Murat’a ne kadar gevşek ve suyuna tirit bir yaklaşımla bakılıyor.

İktidarım pekiştirmek için, hem amcası Mustafa Çelebi’yi, hem kardeşi küçük Mustafa Çelebi’yi öldürten ve öldürmediği en küçük kardeşinin de gözlerini kör eden bu sultan neden kendi iradesiyle tahtından vazgeçti? Hem de kırk iki yaşındayken...

Yanıt şu:

- Canı öyle istedi.

Peki, ikinci kez neden vekrar padişah oldu?

Çünkü oğlu Mehmet kurüktü ve Edirne üstüne bir Haçlı Seferi düzenlenmişti...

Ya bir yıl bile geçmeden yine neden bıraktı tahtı? Padişahlıktan hoşlanmadığı için bıraktı diyelim.

Öyleyse üçüncü kez niye padişah oldu?

Bir tuhaflık yok mu bütün bu tahttan inip çıkmalarda?.. Prof. İsmail Hakkı Uzunçaışılı, II. Murat’ın üçüncü padişahlığını bakın nasıl anlatıyor:

"Alman tertibat üzerine Sultan Mehmet bir av eğlencesi yapmak üzere şehirden dışarı çıkarılacak ve Sultan Murat gizlice getirilip hükümdar ilan olunacaktı. Bunun neticesinde Sultan Murat gelerek hükümdar olmuş ve Sultan Mehmet deyine eski sancağı olan Manisa’ya gönderilmiştir. ”

* * *

Besbelli ki II. Murat ile oğlu II. Mehmet arasında bir iktidar rekabeti olmuş.

Bunu İsmail Hami Danişmend ile Uzunçarşılı da azıcık ima ediyorlar ama, daha ötesini kurcalamıyor ve sorunun aydınlanmasını zamana bırakıyorlar.

U. Murat’ın, ölümünden iki buçuk yıl önce bir vasiyet hazırlamış olması da garip.

Bu vasiyette Bursa’daki türbesine defnedilmesi m vc yanına da lıiç kimsenin gömülmemesini istemiş...

Üç kez tahta çıkan, sonunda da yanına kimsenin gömul-momesini isteyen bir Osmanlı sultanı..

R izdeki lıaınasi propaganda koşullanmasına, sanat yara* Lıcıhklan ağır basmış olsa, kimbilir nc başyapıtlar çıkardı II. Murat'ın gizli kalmış *üz* yaşamından...

• • •

il. Murat, tıpkt babası Mehmet Çelebi gibi, inme inerek üldü. O sırada kırkdnkuz yaşındaydı. Toplam otuz yıl kalmıştı iktidarda. Oğlu II. Mehmet, Manisa'dan Edirne’ye gelinceye kadar, ölümü on altı gün gizlendi. Tarih 1451.

Çelebi MelımtsL’üm sonra ölümü gizlenen ikinci padişahla II. Murat. Ve Bursa’ya gömülen son padişah da o olacaktı.

Akla burada bir başka soru daha takılıyor. Mehmet Çele-bi’ylc oglıı II. Murat inme iner inmez gerçektan hemen ölmüşler miydi?

Yoksa felçli bir padişahın padişahlık edemeyeceğini düşünenler, onlara belgesi olmayan bir kolaylık mı göstermişlerdi?

Kimbilir?

• • •

Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, II. Mehmet'in üçüncü kez padişah oluşunu da şöyle anlatıyor

"II. Mehmet, 18 Şubat 1451 'dc Edime ’dc üçüncü defa hükümdar olduğu zatnanyaşı on dokuzla yirmi arasında idi.

Sultan Murat öldüğü zaman Mehmet'ten başka tsfendi-yar Bey’in torum/ olan hareminden -Ilatıce Sultan- henüz sut emen Ahmet adında bir çocuğu olmuştu...

... Acclc Edirne’ye gelen yeni hükümdar teamül mucibince bu çocuk boğuldu... ’

IJzunçarçıh gibi ciddi bir bilim adamı bile, II. Mehmet’in emzikteki kardeşini hemen öldürtmeğini, *u»amul mucibince’ türünden bir kaydırmayla hafifletmeye çalışıyor...

Hangi teamül mucibince?

Fatih, o unlu yasasını bu olaydan yirmi yedi yıl sonra kaleme alacaktı ve emzikteki kardeşi Ahmet'i ol dürterek de'te-amül’ü kendi başlatıyordu.

İsmail Hami Danişmend ise aynı olayı şöyle anlatıyor

",Küçücük Ahmet, ikinci Murat'ın henüz kundakta bulun dugıı rn>ayct edilen en küçük oğludur. Fatih, Manisa’dan Edirne’ye gelir gelmez, müstakbel bir saltanat müddeısı saydığı bu kuçuk kardeşini boğdurtup tabutunu babasının cenazesiyle berttiler Bursa’ya göndermiştir. Osmanlı tarihindeki anıca, evlat ve kardeş katilliği ananesine ait ı>akalar için Osman (Jazi, I. Murat, Savcı Bey, l. Beyazıt olaylarına bakınız. Fatih devrinden itibaren bu siyasi idamlar, kanuni bir mahiyet almış ve şehzadelerin saltanat muharebelerine mani olmak için* **Kanunname i Al i** Osman *'a şöyle bir madde konulmuştur:*

’Ve her kimesneye evladumdan saltanak müyesser ola. karındaşların nizam-ı âlem içün katlitmek münasıbdür; ek-srr-i ulema tecviz etmiştür; onunla amil olalar’. "

Fatih’in ilk örneğini de vererek koyduğu ünlü kardeş öldürme maddesi bu işte...

* * *

Ali Himmet Berki, böyle bir yasa olmadığım iddia ediyor.

Ve şöyle diyor:

"Fatih ayarında büyük ve Müslüman bir hükümdar 'günahsız masumların’ öldürülmesini düşünemez bile..."

Prof. Dr. Ahmet Mumcu da, Berki’ye şu yanıtı veriyor:

"Değerli bir hukukçu olan yazarın ciddi olarak böyle bir mütalaa ileri sürmesi gariptir, çünkü Fatih, kardeşi Ahmet’i katlettirdiği gibi, bundan sonra onun bu hususta koyduğu kesin kurala dayanarak, tahta çıkan Osmanlı hükümdarları, kardeşlerini katlettirmişlerdir. Sayın Berki’-nin bu tarihi gerçeği gözönüne almadan, ciddi olarak ileri sürdüğü iddiasını tabii ki kabul etmek imkansızdır."

* * *

II. Mehmet on dokuz yaşında üçüncü kez Edirne’de tahta çıkınca, hemen emzikteki kardeşi Ahmet’i boğdurtarak, onun da cenazesini, babası II. Murat’ın cenazesiyle birlikte Bursa’ya gönderdi.

Bu tamam, bunu biliyoruz.

Ancak yine aynı II. Mehmet, Karaman seferine çıkmadan önce Bizans’la bir anlaşma yapmıştı.

Bu anlaşmada, Bizans’ın elinde bulunan Osmanlı hanedanına mensup Şehzade Orhan’ın salıveril memesi için Çorlulu çevresini Bizans’a terk ediyor ve daha önceki padişahlar gibi o da Bizans’a yılda üç yüz bin akçe ödemeyi kabul ediyordu.

Kimdi bu Şehzade Orhan?

Babası kimdi, anan kimdi, hangi padişahın oğlu yahut torunuydu?

Bunu bilmiyoruz işte...

♦ ♦ ♦

Yüdınm’m yenilip tutsak düğmesinden sonra, Süleyman Çelebi, Edirne'de saltanat kurmaya giderken, Bıırsa’ya uğrayıp en küçük kardeşi Kasım'la Fatma'yı yamna almış vc kendilerini Bizans İmparatoru Manuol’o rehin olarak bırakmıştı. Bu olay ınalum...

Ancak tarihçi Dukas ile Halkondil’c göreyse Yıldınm'ın oğullarından bir şeh2ade daha »iğinmiş Bizans'a... Onun da adı Yusuf muş. Orhan değil.

O Yusuf u da kimsenin bildiği yok.

Ve Bizans'ın elindeki şehzadelerden biri, ya Kasım, ya Yusuf. Ortodoks dinini kabul etmiş, vaftiz babalığım da İmparator Manuel yapmış.

Yıldınm’ın Ortodoks olan bu şehzadesi ölünce dc Prodro-mas manastınnın kapısının iç tarafına gömülmüş...

Bunlar saklanacak değil, en kıçuk ayrıntısına kadar açı* £a çıkonlacak çok önemU olaylar...

« ♦ •

Fatih’in serbest bırakılmaması için haraç ödemeyi kabul ettiği Şehzade Orhan, nasıl duşmuş Bizans'ın eline?

O da bilinmiyor.

Kritovulos. Şehzade Orhan'ın Çelebi Mehmet'in oğlu olduğu kanısında... Yani Fatih'in amcası olduğu kanısında...

Osmanlı tarihçilerinde ise bu konuda da çıt yok.

Ve dikkat udilirse. hep Bizans'la olan ilişkilerin aynnUla-nnda çıt yok...

Oysa en üstünde durulacak büyük insancıl serüvenler, dramlar, asıl bu ilişkilerde saklı... Hem dc butun dünyanın ilgisini çekecek evrensel boyutlarda...

Bunları Müslümanlıkla Hrisliyanlıgın dövüşü ve rekabeti olarak gr>nıek yanlıştır. Tarihin içinde kendilisinden gerçekleşmiş, evrensel nitelikte, insancıl oluşumlardır bunlar.

Ayıica sanatsal yaratıcılıklara da yeni ufuklar açacak özellikte, çarpıcı, gizemli, okyanus dipleri bakirliğinde duygu yüklü titreşimleri vardır çoğunun

m m m

Osmanlı tarihinde birçok karanlık nokta, boşluk ve kopukluk olduğu kesin...

Tarihi salt bir propaganda aracı olarak kullanma derdine düştün de, olayları kendi gerçeklerinden koparıp o propagandaya göre ayarlamaya kalkan mı, insanlık jürisi önündeki beyinsel itibarını açırdırmaya banlıyorsun...

Osmanh'mn zaman zaman kimlerle anlaşıp kimlerle dövüştüğü ortada... Hristiyanlar kadar Müslümanlarla da savaşmış, Müslümanlarla anlaştığı kadar Hristiyunlarla da anlaşmış, kendine özgü, garip ve geometrisiz bir egemenliktir Osmanlılık. ..

İbretle bakılacak yönleri, imrenerek bakılacak yönlerinden daha çoktur.

Otuz altı padişahtan her biri dönemindeki ılke haritaaıu çizmeye kalkın...

Kimse kolay kolay böyle bir işin listesinden gelemez...

Hangi sınır ne zaman belirlendi, hangi sınır ne zaman değiştirildi; sanıldığı kadar berrak değildir...

Ve önüne gelen kendi keyfine ve tabulaştınlmış şablonlara gore bir şeyler yakıştırıp gitmiştir Osmanlı tarihine...

Yazıyı seven biri olarak Türkiye'de iki şeye çok üzülürüm.

Biri, mahkeme tutanaklarının o kadar kötü yazılmasına...

İki, tarihsel olayların da mahkeme tutanakları kadar özensiz ve bulanık yazılmasına...

Gerek adaletinde, gerek tarihinde yazılı anlatımlarını, anıtsal bir aydınlığa kavuşturamamış toplumların uygarlık çiçekleri, her zaman kavruk kalıyor.

Kadın haklan ve öldürülmüş şehzade anneleri - Hatice Sultan'ın Bursa'daki gizlenmiş türbesi - Fatih'in ölümü - "Magna Carta" ve "Kardeş öldürme yasası" - Linç edilen ilk vezir-i azam - II. Beyazıt'la Cem kavgası -

Cem’inöldürülençocuklanyla torunlan - Zorla indirilen ikinci padişah, II. Beyazıt

Cumhuriyetten buyana *"Kadın kaklan"* konusunda çeşitli örgütler kurulmuş, önemli atılımlar gerçekleştirilmiş, ateşli demeçler verilmiş, alevli söylevler söylenmiş; makaleler, kitaplar yazılmış, filmler ve televizyon dizileri yapılmıştır.

Nedense kimsenin aklına padişah kansı olduğu için çocukları öldürülmüş bahtsız ve acılı anneleri arada sırada anmak ve mezarlarına bir buket gül koymak gelmemiştir.

Kadın haklan savunusu, yaşamakta olan kadınlann haklan yanında, tarihsel bir katmerlenmeyle geçmişten rüzgârla-nıp gelen *"tüm kadınlığın haklarfm* da kapsamalı ve daha geniş boyutlu bir eylem olmalıdır aslında...

O zaman çok daha köklü, çok daha volkanlı, çok daha -yan çizilmeyecek- bir somutluk kazanır.

* « *

Örneğin Bursa’da eski Kükürtlü Kaplıcası’nın yanında, kimsenin pek ilgilenmediği bir türbe vardır.

Hatice Sultan Türbesi...

Candaroğlu İsfendiyar Bey’in güzelliği dillere destan torunu Hatice Sultan... II. Murat’a Şehzade Ahmet’i doğurmuş olan Hatice Sultan... Ve üvey oğlu Fatih tahta çıktığı gün, henüz memedeki şehzadesi öldürülmüş olan Hatice Sultan...

Kocası Sultan II. Murat’ın cenazesiyle birlikte küçücük oğlunun cenazesini de Bursa’ya yolcu eden Hatice Sultan...

Kadın hakları da, annelik duygulan da, her türlü siyasal yorumun dışında, kendine özgü bir ağırlığa sahiptir. Onun için tarihteki olaylara sadece *"egemenlikler"* açısından değil, bu açılardan da bakmak bir uygarlık *"altometre"s\dh* Hangi düzeye kadar yükselinmiş olunduğunu gösterir.

Ayrıca Hatice Sultan'ın türbesi, bir ölçüde esrarengiz bir türbedir de... Ne kapısında, ne içinde, ne herhangi bir köşesinde, orada kimlerin yattığım gösteren bir *"kitabe"* vardır.

Ve Hatice Sultan'ın türbesini paylaşan kabirlerin de kimlere ait olduğu tam bilinmemektedir.

* 1 *

Osmanlı tarihinin askeri başarılar açısından doruktaki özeti, Fatih Sultan II. Mehmet'in İstanbul'u almış olması...

Dünyanın en güzel kentini bize armağan ettiği için kendisine şükran borcumuz var.

Fatih, çok aşamalı bir beyinsellikle Osmanlı İmparatorluğumu Doğu Roma İmparatorluğu'na dönüştürmek istemiş, o yönde çok üst düzey politikalar izlemiş ama değişik dünyaların toplumsal koşullan, böyle bir sentezin gerçekleşmesine olanak vermemiştir. Aynca böyle bir sentezin özlemi, derinlerden birikerek büyüyen toplumsal tepkilere yol açmış, kendisinden sonra tahta çıkan oğlu II. Beyazıt'a, *'Veli"* lakabının takılmasına neden olmuştur...

Otuz yıl iktidarda kaldıktan sonra, kırk dokuz yaşında dünyadan ayrılan Fatih'in zehirlenerek öldürüldüğü iddiaları boşuna çıkmamıştır ortaya... Bizans'ı yıkmak yerine, onun başına geçme aranışı, besbelli ki pek hazmedilememiştir çevresinde...

Sultan Mehmet'in çağdaşı olan Aşık Paşazade, Fatih'in ölümünü imalı bir dille şöyle anlatıyor:

"Vefatına sebep ayağunda zahmet vardı. Tabıbler Macundan aciz oldular. Ahir tabibler cem oldular. İttifak ittüler. Ayağından kan aldular. Zahmet ziyade oldu. Şarab-ı fariğ verdüler. Allah rahmetine vardı."

Hekimler nasıl bir ilaç vermişlerse, Fatih o ilacı içer içmez ölmüş. Hem de yine Aşık Paşazade'nin deyimiyle *"ciğeri doğranarak..* ."Yani acılardan kıvranarak... Tarih 1481.

Ve Aşık Paşazade, Fatih’in ağzından sorar:

- Neyçün bana kıydı tabibler?

Bilerek mi kıydılar, bilmeyerek mi? Bu soru da sonsuza dek yanıtsız kalacak...

* * *

Fatih, *Kanunname-i Al-i Osman* adlı temel yasayla, o yasanın içindeki ünlü *"kardeş katli"* maddesini, otuz yıllık iktidarının son yıllarında ve son vezir-i azami Karamani Mehmet Paşa zamanında kaleme aldırdı.

Metni hazırlayan da Nişancı Leyszade Mulıammed-İb-ni-Mustafa Paşa’dır.

Hukuk açısından savunulacak hiçbir yam yoktur o maddenin.

Kaldı ki, Osmanlı hanedanının içini tam bir mezbahaya çevirmiş, iktidar kavgalarının yarattığı anarşiyi önleyememiştir.

"Ve *her kimesneye evladımdan saltanat müyesser ola, karındaşların nizam-ı âlem için katletmek münasiptir..."*

Fatih, eski bir Moğol geleneğine sadık kalarak, *"Her kardeşin saltanat üstündeki hakkı eşittir"* ilkesinden hareket etmiş,

'Kim geçerse ötekileri »I dürü verip egemenliği tekelinde

tutsun' demeye getirmiş.

Ve *"Kim ki kardeşlerin en büyüğüdür, saltanat ona müyesser olur'* diyememiş.

B<ı madde için Prof. Dr. Ahmet Mumcuşöyleyazıyor

"*... Fatih gene de, taht değişikliklerinde anarşiyi tam anlamı ile önleyememişti. Bu durumda yeniçerilerin* t« *ulemanın desteğini alan şehzade, padişah oluyordu. Doğu memleketlerinde herkesin kuvvetli ve otoriteli kimselere itaat etmesi geleneği ve. İstanbul’a gelip hazîneyi ele*

geçirenin ulema ile yencçerıyı elde etmesi ile kudret kazanması, onun hükümdar olmasını gerektiriyor sonra da ‘egemenliğin bölünmezliğini' temin vc nizam-t âlem için de kardeşlerini öldürüyordu."

Burada üzücü olan nedir biUr inisiniz?

Kişi hak ve özgürlükleri daha 1215'te, yani Osmanlı Dev-leti’nin kurulmasından seksen beş yıl önce İngiltere’de *"Mag-na Carta Libertatum"*yasasıyla güvence altına alınmıştı.

O temel yasada şöyle deniyordu:

Madde 39. *Hiçbir özgür kişi, kendi denklerinin hukuken geçerli bir hukmu ya da ülke yasalarının gerektirdiği durumlar dışmda tutuklanamaz, hapse atıla/naz, mallarından ve yasal haklarından yoksun bırakılamaz, sürgüne gonderilemezya da hiçbir biçimde zarara uğratılamaz; biz* (kral olarak) *ona saldırmayacağımız gibi, kimseyi de. üzerine saldırtmayacağız.*

Ve II. Sultan Mehmet, *"Magna Carta"*dan 262 yıl sonra, 1477-1480 aratcında, padişah cilan şehzadenin kardeşlerini öldürebileceği ilkesini getiriyordu.

Getiriyordu da ne oluyordu?

Prof. Ahmet Mumcu’nu» dediği gibi:

"*Fatih’in saltanatın intikali konutunda bir usul koyamaması. onun ulumu ile iki oğlu Reyaut ve Cem arasında derhal bir saltanat kavgasına yol açıyordu*..."

II. Beyazıt, Fatih’in sen siyasetim yumuşatacağına söz vererek. Kapıkulu ocağını ele geçiriyordu.

Fatih'in »on vezir-i azaıu Kara mani Mahmut Paşa, Fatih’in ölümüyle 11. Beyazıt’tan yana ayaklanan yeniçeriler tarafından Cem'i tuttuğu için linç ediliyordu.

O Karamani Mühmel. Paşa ki. »idece Fatih’in tınlıı yasasım onaylamakla kalmamış, I, Beyazıt'ın Kosovu Ravaşı’nda hükümdar olur otmaz kardeşi

Yakup Bcy’i boğdurmasını da pek yerinde görmüştü...

Talihin ve tarihin garip bir cilvesi, I. BuyazıL'ın kardeş cinayetini çok doğru bulmuş olan bir vezir-i azami, bu kez deyi ne kardeş kavgası yuzıınden 11. Beyazıt’ın yandaşlan parçalayarak öldürüyordu. Böylece, yeniçerinin linç ederuk öldürdüğü ilk vezir-i azam da Kaı-amaui Mehmet Paşa oluyordu.

II. Beyazıt’la kendisinden on bir yaş küçük olan kardeşi Cem arasındaki iktidar kavgası, tam bir anarşi ortamı içinde başladı.

II. Beyazıt otuzdort. Cem Sultan dayirmi uçyaşındaydı.

Fatih ülüncu, Karaınani Mehmet Paşa, Amasya Valisi olan Bcyazıt’a haber göndermişti.

Ama el altından Konya valisi olan Ccm’c dc, ağabeyinden daha oncc gelivermesi için haber göndermişti.

BeyazıL'ı tutan yeniçeriler, Cem'e uçurulan haberi ogren-diler ve hem Karamani’yi parçaladılar hem de birçok konağı yağmaladılar.

Sonunda II. Beyazıt hükümdar oldu oma Cem’le kavga bitmedi.

Ve hem acıklı, hem de rezilane bir öykü başladı.

* ♦ *

Cem, Rodos şövalyelerine sığındı.

Şövalyeler bir yandan II. Beyazıt’la pazarlığa giriştiler, bir yandan da Osmanlı sultanının Rodos’u kuşatmasından korktuklarından Cem’i Fransa’ya götürdüler.

II. Beyazıt, şövalyelere yılda kırk beş bin altın vermeyi kabul ederken, Fransa Kralı’yla da, ödeyeceği harcın hesabını yapmaya başladı.

Şövalyeler, Cem’i bazen tekrar Rodos’a getiriyor, bazen tekrar Fransa’ya götürüyorlardı.

Bu hazin tutsaklık sırasında Cem ayrıca bir baronun kızına da âşık oldu... O sırada Mısır’daki annesiyle kansı da kendisini kurtarmak için yine Rodos şövalyelerine boyuna para veriyorlardı.

* * *

Cem’in oradan oraya tutsak olarak dolaştırılması yedi yıl sürdü.

Sonunda Fransa Kralı ve şövalyeler, Papa VIII. Inno-cent’la anlaştılar. Cem, Papa’ya teslim edildi.

II. Beyazıt’ın yılda ödediği kırk bin altından artık Papa da pay alıyordu.

II. Beyazıt, kardeşinden kesinkes kurtulmak azmindey-di. Cem’in öldürülmesi karşılığı üç yüz bin altın ödeyeceğini bildirdi.

Bunu öğrenen Fransa Kralı VIII. Charles, İtalya seferi sırasında Cem’i o tarihteki Papa Alexandre Borgia’dan aldı.

Ve tam o günlerde Cem, yüzü gözü şişerek öldü. Tarih 22 Şubat 1495.

Söylentilere göre Papa Alexandre Boıgia, Cem’i zehirledikten sonra teslim etmişti Fransa Kralı VIII. Charles’a... Cem öldüğünde otuz dört yaşındaydı.

Cesedi öldükten dört yıl sonra 1499’da II. Beyazıt’ın isteğiyle Napoli’den Bursa’ya getirilmiş ve daha önce ölmüş olan ağabeyi Mustafa’nın yanına gömülmüştür.

* * *

Cem’in çocukları ne oldu?

O çocukların da Öyküleri sade acıklı değil, Osmanlı tarihi için ayıplı öykülerdir.

Fatih Sultan Mehmet -belki çok garip görünecek ama-sağlığında Beyazıt’la, Cem’in birer oğlunu yani kendi öz torunlarından ikisini yanında rehin tutuyordu.

Beyazıt yahut Cem, kazara Fatih’e baş kaldırırsa, Fatih de onların oğullarım, yani kendi öz torunlarım öldürecekti...

Bize İstanbul’u armağan eden Sultan II. Mehmet’in, kendi çocukları arasında kurduğu iktidar denklemi böyleydi.

* * *

Beyazıt’m oğlunun adı Korkut, Cem’in oğlunun adı da Oğuz Han’dı.

II. Beyazıt tahta çıktıktan sonra, Edirne’de bir ziyafet vermiş ve ziyafete Fatih’in eski vezir-i azamlanndan Gedik Ahmet Paşa’yı da davet etmişti.

^ Gedik Ahmet Paşa, Cem yanlısıydı ve Cem’in oğlu Oğuz Han’ı bir süre koruyup kollamıştı.

II. Beyazıt, ziyafet sırasında Gedik Ahmet Paşa’ya

"ölüm" işareti olan kara kaftan armağan etti ve yemeğin sonunda da kendisini cellatlara boğdurttu.

Sonra da İstanbul muhafızı İskender Paşa’ya şu fermam gönderdi:

"Kulum İskender! Biti sana vasıl olduğu gibi bilesin ki Gedik’itepeledim; gerekdirkisen de Cem’in oğluna mecal vermeyüp boğdırasın ki gayet mühimdir..."

İskender Paşa boğdurttu Cem’in oğlu Oğuz Han’ı. Tarih 1483. Yani Cem’in ölümünden on iki yıl önce...

* * *

Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı’nın yazdığına göre:

"Cem ’in diğer oğlu Murat, Mısır’da ailesinden ayrılarak Rodos’a gelmiş ve orada kalarak Katolik olmuştur. Rodos, Kanuni Sultan Süleyman zamanında zaptedilince ele geçen Murat ile oğulları öldürülüp, iki kızıyla (Gevher Melek ve Ayşe Sultanlar) ile zevcesi İstanbul’a yollanmıştır. Ali

hakkında (Cem’in üçüncü oğlu) bir bilgimiz yoktur. Yalnız bunun bir kızı olduğunu biliyoruz."

** m m*

II. Beyazıt’m sonu ne oldu?

Kendisi daha iktidarken oğullan arasında taht kavgası çıktı ve küçük oğlu Yavuz Selim, kendisini tahttan indirerek gerçeğe yakın bir söylentiye göre, öldürttü.

Böylece I. Beyazıt’tan sonra zorla tahttan indirilmiş ikinci padişah da II. Beyazıt oluyordu.

Tarih dersleri neden sıkıcıdır - Outenherg tir Knxtnf Kolomhun değişik fetihleri - Rahtıxıru devirip oldurun padişah - Yavuz’un boğdurituğu ıckiz şehzade Şakulim beyaza boyayan Korkut -Şehzade Ahmet tuzağa nnnü düştü! - Çekmecede taşınan kesik baş - Kıxaak bir iktidar için...*

Bizim okullunla genellikle un cansız gcçctl derslerden bin de tarihtir. Öğrenciler büyük çoğunlukta içlerinden uyuklaya rak girip çıkarlar tarih derslerine.

Bunun nedeni *"târih'i*n çekimsiz bir konu olması değil, derslerin çok yanlış bir yöntemle sunulması ve özellikle kendi geçmişimize ait bölümlerin bir övgu ezberine dönüştürülmesidir.

Ne zaman nasıl kaybedildiğini pek de kirmenin anımsamadığı yerlerin, hangi kahramanlıklarla nasıl alındığını bülbül gibi sıralayıvermenin; gçnçlerde “*analitik*" bir tarih bilinci yaratma açısından değeri ne kadardır ki, çekiciliği de o ölçüde vazgeçilmez olsun?

Tarih, geçmiş bir zaman dilimi içinde olup bitmiş şeyleri yeniden otopsi masasına yatırmak vc daha Önceki dönemlere ait toplumsal olgulan da laboratuvar incelemesinden geçirmek uğraşısıdır.

Bir ovgu ezberiyle değil, tartışmaya açık eleştirilerin mantıksal neşteriyle ancak *'ilginç bir canlılık''* kazanabilir.

• • •

Somut bir ornek sunalım:

Fatih II. Mehmet, on dokuz yaşında Edirne'de tahta çık-

tığı «iratla, Jnhannes Gutenberg, Almanya'nın Maınz kentin delik matbaayı icatuUnişü hile...

Aslında iyi bir kuyumcu olan Gutenberg neden böyle bir icatla uğraşıyordu ki?..

Para kazanmak için.

Bil kitabı burarak çoğaltmanın buyıık para getireceğini görmüştü. Aynı görüşü paylaşan zengin ortaklar du bulmuştu kendisine... Sonradan o ortakların bazılarıyla mahkemelik oldu.

Neden aynı donemde hiçbir Osmanb, bir kitabı basıp çoğaltarak çok para kazanılabileceğini aklından bile geçirmedi?

Böyle bir sorunun yanıtım aramak, tarihi toplumsal bir l&boıaiuvar olarak kullanmaya başlamak «»yılabilir

Bugün du Türkiye'de çok az kitap basılıyor ve çok az kitap satılıyor.

Bunun bir n«d«ıii de, kitaba yatırılacak sermayenin getireceği kârdan, aynı miktarda paraya bankaların veıdiği İkizin daha yüksek ve daha garantili olmas...

Ancak şu da çok kesin ki, Fatih dönemindeki Osmanlı dünyasıyla Gutenberg’in dünyası arasındaki fark, buğun de aynı açığı sürdürüyor.

Çağdaşlıkla beyinsellik arasındaki ilişkiyi hâlâ keşfetmiş değiliz. Bunu keşfedemediğimiz surece, 21. yüzyılın yerine olsa olsa ancak kargayla kurbağa yakalayabiliriz.

1485’te II. Beyazıt, kardeşi Ccm’in öldürülmesi için Papa Alexandre Borgia’ya üç yuz bin altın önerdiği sıralarda, Kris-tof Kolomb, çoktan Atlas

Okyanusu nu geçmiş ve T*eni Dünya." fa* koloniler kurmaya başlamıştı.

Biz tslanbul’u almasına aldık, ama iki şeyi de o sıralarda atladık; biri matbaanın icadını, öteki okyanusların keşfini...

Baü'yla Doğu arasındaki *"ça&daşhk'* uçurumlarının bu-

yümesinde bu iki faktörün etkisi, durmadan kendi kendisinin karesiyle şahlanan bir rol oynadı...

* * *

Osmanlı dünyasında *"kardeşin kardeşi öldürme"* yasasına rağmen, iktidar kavgalan eski hışmıyla sürüp gidiyordu. Sadece şehzadeler biıbirleriyle çatışmıyor, padişahlar da oğullarıyla çatışmaya başlıyordu.

II. Beyazıt’ın sekiz oğlu olmuştu. Kendisi altmış yaşma geldiğinde, bunların sadece üçü kalmıştı hayatta: Ahmet, Korkut ve Selim...

Fatih’in yerine yirmi dokuz yaşında hükümdar olan Sultan Beyazıt-i Veli, otuz yıllık iktidarı sonunda bir hayli yorulmuş ve ruhsal çöküntülere düşmüştü. Bunda üç oğlu arasında gitgide artan sürtüşmelerle gerginliklerin de payı vardı.

Bir an önce tahttan ayrılmak ve yerine yaşça en büyük olup olmadığı hâlâ tartışmalı bulunan Şehzade Ahmet’i hükümdar yapmak istiyordu.

Küçük Şehzade Selim, böyle bir eğilimden kuşkulandığı için, daha önce durumu babasıyla konuşmuş; II. Beyazıt da, sağlığında iktidarı bırakmayacağına dair Selim’e söz vermişti.

II. Beyazıt şimdi bu sözü yok sayıyor ve şu fermanı çıkarıyordu:

"Muaccelen Ahmet Han’ı getürün ve benim fermanımı yerine getirün; mülkü sahibine virem, tahtı vârisine teslim kılam..."

m m m

II. Beyazıt’ın üç şehzadesi de, aralarından kim padişah olursa ’ ötekileri öldüreceği için, birbirini dikkatle gözetliyordu.

Nitekim Selim, babasının fermanım haber aldı ve kendi-

sine verilmiş olan sözün çiğnendiğim görerek, kırk bin kişilik kuvvetle Çorlu'da babasımnkuvvetlerinin bulunduğu *"Karış-tiran’* Ovası’ım geldi.

Sözde babasını ziyaret ederek elini öpmeye gelmişti. Şehzade Ahmet’in padişah olmasını irteyenler, II. Beya-zıt’ı Selim’e karşı kışkırtmak için, padişahın içinde bulunduğu saltanat arabasının perdelerini açtılar vc:

- Elinizi öpmeye gelen oğlunuzun kuvvetini çorun; mu-ret top ve musellah askerlerle ofcul, babayı böyle mi ziyaret eder, dediler.

Padişah II. Reyazıt’la oğlu Selim arasında savaş başladı.

Selim'in kuvvetleri bozuldu. Sulinı de kaçtı.

Artık Ahmet'in hükümdarlığı kesinleşmiş gibiydi. Padi şah olmak için kalktı, İstanbul yakınlarına geldi.

Ne var kİ, Ahmet'in İstanbul’a girmek için bahasından itin istediği akşam, Uç bin yeniçeri"*Ahmet'i istemezük"* diye ayaklandı.

Vezir-i azanı Hersekzude Ahmet Paşa'mn, ikinci vezir Koca Mustafa Paşa'mn, Rumeli Beylerbeyi Haşan Paşa’mn, Kazaskerlerden Müeyyedzade Ahdıırahman ve Nişancı Taci* zade Cafer Çelebi'lerin evlerini yağma ettiler. Vezir-i azam, korkudan saklandı ve hemen azledildi.

Ahmet dc Anadolu'ya geri döndü vc yeğeni Şehzade Mehmet’in voli olduğu Konya’yı *uşattı.

Yeniçeriler, Selim'in padişah olmasında diretiyordu.

Sultan 11. Beyazıt, çaresiz Selim’i İstanbul'a davet etti. Selim kalkıp geldi İstanbul a... Ama babasıyla sarayda

değil, açık havada at üstünde konuşmayı kabul etti. Saraya girerse tuzağa düşürülmekten korkuyordu.

Baba-oğul konuştular.

II. Beyazıt *"Asker neredeyse ben oradayım"* diyerek tahtı oğlu Yavuz Selim’e ister istemez terk etti.

Eski padişahın aılık tek istediği yılda iki milyon akçe maaşla, Dimetoka’ya gitmekti. İsteği kabul edildi ve görkemli bir heyetle yola çıkarıldı. Yeni padişah Yavuz Selim de, babasını uğurladı.

Ama II. Beyazıt, daha Dimetoka’ya varmadan Çorlu civarında ansızın ölüverdi. Yavuz, babasını hem tahttan indirmiş hem de zehirletmişti.

I. Beyazıt’ı Ankara Savaşı’nda Timur devirmişti. II. Be-yazıt’ı da oğlu Yavuz Selim devirmiş oldu. Tarih, Nisan 1512.

* * *

Cem’in oğlu Oğuz Han’ı koruyup kolladığı için Fatih’in eski vezir-i azamlanndan Gedik Ahmet Paşa’yı idam ettiren, sonra yeğeni Oğuz Han’ı boğduıtan; sonra da kardeşi Cem’in öldürülmesi için Papa’ya üç yüz bin altın gönderen II. Beya-zıt’m, oğlu Yavuz tarafından devrilip zehirlenmesi üstüne, kendisinin ağzından türküler yakıldı:

Benim ekmeğimi tahvif edenler Beni koyup Selim Şah’agidenler Hakikat rahına doğru varanlar Görün beyler bana nitti Selim Şah

m m m

II. Beyazıt, Yavuz’a tahtı bırakırken ufak bir ricada bulunmuştu:

- Sana karşı koymadıkları sürece kardeşlerini öldürme...

Yavuz:

- Hı... hı... demişti.

Dedesi Fatih II. Mehmet, böyle günler için değil de hangi günler için yapmıştı ki o ünlü yasayı?

Yavuz, şehzade boğdurtmaya önce ölmüş ağabeylerinin çocuklarından başladı. '

Bursa'ya geldi... Ve...

İlk olarak merhum ağabeyi Şehinşah'ın oğlu Mehmet'i boğdurttu.

Sonra merhum ağabeyi Alemşah'm oğlu Osman'ı boğdurttu.

Sonra da sıra hayattaki iki ağabeyine geldi, Korkut'la Ahmet'e...

* * *

Gerçi Şehzade Korkut (Fatih'in rehin tuttuğu torunu):

- Benim vicdanımda mülk ve devlete cidden rağbet yoktur, muradım bir köşede huzur edip devam-ı devletiniz duasına muvazebettir, diyordu ama...

Yavuz da yaş tahtaya basmak istemiyordu.

Tuttu önde gelen kişilerin ağzından Şehzade Korkut'a *başkaldırmayı* öneren" kışkırtıcı mektuplar yazdı...

Şehzade Korkut da bu oyuna düştü ve gerekirse saltanata sahip çıkabileceğini açığa vurdu.

• * *

Vay... Demek hâlâ hırsı vardı Şehzade Korkut'un...

Yavuz, Bursa'dan kalkıp doğru Manisa'ya, Şehzade Korkut'un sarayım kuşatmaya gitti.

Korkut haber aldı Yavuz'un geldiğini. Yükte hafif pahada ağır ne varsa toparlayıp sakalım da beyaza boyayarak sarayının arka kapısından tüydü. Üç hafta kadar mağaralarda saktandı.Birkoylıı«aklandığıyeri ihbarutti.

Yavu2’unadamları yakaladılar Korkut’u. Bursa'ya getirilirken dc, bir gece Emet kasabasında umduğu sırada, Kapıcıbaşı Sinan Aga taralından kementle boğuldu. Cesetti Runsa’da Orhan Gazi türbesine gömüldü.

Şehzade Korkut'un oğlu. Yavuz Selim'in yanında rehin duruyordu. Yavuz onu da boğdurttu.

Sıra geldi Yavuz'un ikinci ağabeyi Şehzade Ahmet’e...

Yavuz once Şehzade Ahmet'le gizli gizli mektuplaşan vezir-i azam Koca Muştala Paşa’yı Buısa’da boğdurttu.

Sonra Şehzade Korkut’» uyguladığı yon tu mi, Şuhzadü Ahmet’e de uyguladı. Devlet adamlarının ağzından kendisine şu mealde mektuplar yazdı: *"Şehzadelerin ne vezir-i mum Koca Muxtafa Paşa’mn katlinden çok mustarip t/c zor durumda*

yız. Ordunuzla Bursa'ya gelirseniz, size hemen iltihak edece-ğiz...“

Şehzade Ahmet inandı bu mektuplara...

Vc Bursa’yı kuşatmak için yola çıktı.

Yenişehir O vasi'nd a ordular karşılaştı. Şehzade Ahmet, yazılan mektupların uydurma olduğunu anlamıştı ama, iş işten geçmişti.

Savaşı sürdürmek zorunda kaldı. Ordusu bozuldu, kendi* si de attan düşerek yakalandı.

Padişah olan kuçuk kardeşi Yavuz Selim'in karşısına gelirdiler Şehzade Ahmet'i. Hayalının bağışlanmasını rica etti Yavuz’dan...

Sultan Selim kulak asmadı bu ricaya vc Şehzade Ahmet’i hemen boğdurttu.

Ahmet'i de. Korkut'u boğmuş olan Kapıcıbaşı Sinan Ağa boğdu kementle...

Şehzade Ahmet’in oğullarına gelince:

Süleyman’la Alaaddin, Kahiı e’ye kaçıp orada vebadan öldüler.

Murat, Şah İsmail’in yamna kaçtı, orada öldü.

On beş yaşındaki Kasım da Memluk Sultani Gavri’nin yanına kaçtı.

Yavuz Selim, Mısır’ı zapta gidince...

Kasım, kölelerinin ihban üstüne Yavuz’un adamlan tarafından yakalandı ve zindana kondu.

O sırada Sultan Selim Şam’daydı, Kasım’m yakalandığını kendisine bildirme olanağı yoktu. Üstelik Kasım’ın her an kaçırılması da söz konusuydu...

Yavuz Selim’in adamlan. düşündüler taşındılar, Şehzade Ahmet’in oğlu Şehzade Kasım’ı öldürmeye karar verdiler ve kendisini boğduktan sonra başım keserek bir çekmece içinde Yavuz Selim’e götürdüler...

Şehzade Ahmet’in Osman adındaki oğlunun ne olduğu ise pek bilinmiyor.

* * *

Fatih yasası sadece *"karındaşların"* katline izin verirken, uygulamada *"öldürme eylemi"* şehzadelerin çocuklarım da kapsamıştır.

O kadar ki Hammer’e göre, sadece şehzadeler ve şehzadelerin oğullan değil, padişah kızlarının oğullan dahi doğar doğmaz boğularak öldürülüyorlardı.

Bütün bu siyasal cinayet bolluğu yine de Osmanlı İmpa-ratorluğu’nda iktidar kavgalarıyla sık sık başgösteren ve gitgide kronikleşen ayaklanmaları önleyememiştir.

Yavuz Selim de onca siyasal cinayete rağmen ancak sekiz yıl kalabildi iktidarda. Elli yaşında sırtında çıkan bir *"şiiri pençe"* yüzünden aynldı dünyadan... Tarih 1520.

Babası II. Beyazıt’ı devirdikten sonra zehirletip öldürmüş, iki ağabeyiyle altı yeğenini, yani toplam sekiz şehzadeyi ve aynca üç de vezir-i azami boğdurtmuştu.

Oğlu Kanuni Sultan Süleyman’ın ise öldüreceği eıkek kardeşi yoktu.

O sadece kendisine kafa tutan iki oğluyla bazı torunlarını ve büyük amcası Cem’in oğluyla torunlarını öldürttü.

Kununi'nin Rodos'la U>$ılurttu$u Katolik şehzadeler - Ya mu Se-lim'ın gizli katmış oğlu Ovrys Paşa - Hürrrm Sudan'ın kanlı dolapları - Rumatun gen si soruydu bozulan vc tir - i *azam İbrahim Paşa - Oğullarım Öldürten ikinci padişah - $chttıdc Mustafa'ya saldıran 7dilsiz cellat - Şehzade Beyazıt da kementten kurtulamadı*

Haydi bu kez dc azıcık sinematografik bir girişle başlayalım yazıya. Yıl 1522... Rodos'un denize bakan tepelerinden birindeki **Erimocastro*" şatosunun avlusu...

Ayaklarında kısa konçlu şövalye botlanyla bacaklarına sımsıkı yapışık siyah bir şövalye çorap pontolu; sırtında fitilli dilimleriyle mor kadifeden, geniş omuzlu, daracık belli bir şövalye ceketi; belinde, dört parmak kalınlığında, ortası tokalı bir şövalye kemeri ve sapı sedef kakmalı bir hançer bulunan orta yaşlı bir adam, kuşkulu bakışlarla avludaki arabaya eşya yükleyip duran uşakları izliyor...

Yanında, kendisi gibi giyinmiş yirmi yaşlarında bir delikanlı duruyor, onun dayamnda şapkası tul peçeli, uzun roplu bir hanım ve iki genç kız var...

Besbelli ki şatodaki aile, bir yerlere gitmeye hazırlanıyor.

Derken...

Bası tolgalı, eli kargılı bir yığın asker jrıriveriyor şatonun avlusuna ve şövalye ailesinin çevresini kuşatarak tutukluyor hepsini...

Tutuklananlar, Fatih Sultan Mehmet'in Cem Sultan'dan olma torunu Şehzade Murat ile onun oğlu Şehzade Cem ve karısıyla iki kızıdır.

Kanuni Sultan Süleyman, 1520’de babası Yavuz Selim’in yerine tahta çıktığı zaman yirmi beş yaşındaydı. Büyük amcası Cem Sultan’m

Alexandre Borgia tarafından zehirlenerek öldürüldüğü yıl, yani 1495’te doğmuştu.

Tahta çıktıktan iki yıl sonra Rodos’u kuşatıp orasını zaptetti.

Ve adamn bundan böyle Osmanlı egemenliğine geçtiğini kabul eden anlaşmaya da gizli bir madde koydurdu.

Rodos şövalyelerinin başkanı Villiers de L’lsle-Adam, Cem Sultan’ın Rodos’ta yaşamakta olan şehzadesi Murat’la ailesini kendisine teslim edecekti.

Kanuni’nin aşın ısrarı üstüne, Rodos şövalyelerinin başkam, Cem’in elli yaşındaki oğlu Şehzade Murat’la oğlu Cem’i ve karısıyla iki kızım tutuklatıp I. Süleyman’a teslim etti.

♦ * *

Şimdi olayı bir de İsmail Hani Danişmend’in anlatımından okuyalım:

"Bu prensin hangi tarihte Mısır’dan Rodos’a gelip şövalyelere iltica ettiği belli değildir.

... Belki de Yavuz’un Mısır seferi esnasında Kahire’den kaçıp Rodos’a can atmıştır. Şehzade Murat, Rodos’ta pek iyi karşılanmış ve kendisine ‘Erimocastıo’ *şatosu tahsis edilmiştir.*

... Karısıyla çocukları da yanında bulunan Şehzade Murat, Rodos muhasarasında şehrin içine çekilmiş ve şehir teslim olduğu zaman mağluplarla beraber, Avrupa'ya kaçmak üzere şövalye kıyafetine girip bir yahut iki oğluyla beraber yolculuğa hazırlanmıştır.

Villiers de L’lsle-Adam, antlaşmadaki gizli madde gereğince, zavallı Şehzade Murat’la ailesini Kanuni’ye teslim

etmiştir. Sultan Cem’in, dünyaya gelmiş olmaktan başka bir kabahati olmayan o bedbaht varisi, bir yahut iki oğluyla beraber 27 Aralık 1522 Cumartesi günü boğularak idam edilmiş ve karısıyla iki kızı da İstanbul’a gönderilmiştir. "

* * *

Yavuz Selim, sekiz yıllık bir iktidardan sonra 1520’de, elli yaşındayken öldüğü zaman, arkasında altı kız çocuğuyla sadece bir erkek çocuğu bırakmıştı. O nedenle de Sultan I. Süleyman olarak tahta çıkan o erkek çocuğu, Uzunçarşılı’nm dediği gibi, *"kendisine rakip olacak kardeşleri bulunmadığından dolayı, kardeş cesedi üstüne basarak çıkmamıştı tahta"*.

1300’de devleti kuran Osman Gazi’den Kanuni’ye kadar sıralanan dokuz padişah arasında, Orhan Gazi’den başka, aile yakınlarından binlerini öldürmemiş hiç kimse yoktu.

Erkek kardeşi bulunmadığı için Kanuni ellerini kana bulaştırmadan iktidara gelmiş ikinci Osmanlı hükümdarı sayılacaktı neıdeyse...

Ama olmadı...

Padişahhğının ikinci yılı bitiminde Rodos’u alınca, büyük amcası Cem’in oğluyla torununu inat ve ısrarla yakalatıp, laf ola boğdurttu ikisini de...

Oysa her ikisi de din değiştirip Katolik oldukları için, siyasal bir rekabete girişmelerinin binde bir dahi olasılığı yoktu.

* * *m*

O Kanuni Sultan Süleyman ki, tahta çıktıktan sonra, o zamana kadar gizli tutulmuş bir erkek kardeşi olduğunu öğrenmiş ve ona asla d okunmamıştı.

O kardeşin adı Üveys Paşa’ydı.

Yavuz Selim’in şehzadeliği sırasında bir cariyeyle olan ilişkisinden dünyaya gelmişti. Cariye Yavuz’dan gebe kalınca, kendisi önemli kişilerden birisiyle evlendirilmiş ve doğum gizli tutulmuştu. Bebek de Yavuz’un sarayına alınmıştı.

* * *

I. Süleyman, gizli kardeşi Üveys Paşa’yı öldürmek şöyle dursun, Yemen’e -biraz uzakça dahi olsa- beylerbeyi olarak atadı.

Ve Üveys Paşa’mn oralarda çıkan bir ayaklanmada öldürüldüğünü öğrenince de, gözleri dola dola:

- O benim baba bir kaıdeşimdi diye bir süre içini çekti. Tarih 1545.

Kendisine:

- Onu niçin fitni ihtimaline binaen öldürtmediniz? diye sorulduğu zaman da şu yanıtı vermişti:

- Gönlümdeki Allah korkusu o işe daima engel olmuştur.

m m *

Gizli kardeşi Üveys Paşa’yı öldürtmesine gönlündeki Allah korkusunun engel olduğu Kanuni Sultan Süleyman, işin içine Hürrem Sultan’la damadı Rüstem Paşa’mn kışkırtmaları girince, en yakm dostu ve vezir-i azami İbrahim Paşa’yı da gözünü kırpmadan boğdurtacaktır, oğlu Şehzade Mustafa’yı da, hatta Hürrem’in ölümünden sonra hızım alamayıp ikinci oğlu Şehzade Beyazıt’ı da ve hatta onların çocuklarını, yani özbeöz torunlarını da...

* * *

Kanuni Sultan Süleyman’ın büyük oğlu Şehzade Mustafa, Kanuni henüz Manisa’da şehzade iken, Lehistan kökenli olduğu söylenen Mahidevran Sultan’dan doğmuştu.

Ne yapmalı ki Mahidevran Sultan’a çok çabuk yeni bir kuma geldi, bir Rus papazının kızı olduğu söylenen Roksalan, yani Osmanlı tarihlerindeki adıyla, Hürrem Sultan...

Hürrem Sultan da dört oğlan çocuğu doğurdu I. Süleyman’a: Selim, Beyazıt, Mehmet ve Cihangir...

Bunlardan şehzade Mehmet, Manisa sancak beyiyken genç yaşta öldü.

(Kanuni’nin padişah olduğu yıllarda da peş peşe üç oğlu ölmüştü. Üçü de küçük yaştaydılar.)

* *m* *

Ve I. Süleyman, kırkım aşınca ve hükümdarlığının on altıncı yılma basınca...

Hürrem Sultan düşünmeye başlamıştı.

Sultan Süleyman ölecek olursa, yerine kim geçecekti?

Gerçi Şehzade Mustafa en büyük şehzadeydi ama, Hürrem kendi doğurduğu Şehzade Beyazıt'ın hünkâr olmasını istiyordu.

En büyük engel, padişahın hem çocukluk arkadaşı, hem de on üç yıllık vezir-i azami Makbul İbrahim Paşa'ydı.

İbrahim Paşa, Şehzade Mustafa'dan yanaydı.

Öyleyse önce İbrahim Paşa engelini oltadan kaldırmak gerekiyordu.

Kulaktan kulağa hemen bir fısıltı dolaştırılmaya başlandı:

- Vezir-i azam İbrahim Paşa, padişah olma sevdası güdüyor...

Sonunda Kanuni'nin kulağına kadar geldi bu söylentiler.

Kanuni de zaten bir hayli şımarmış olan İbrahim Paşa'ya kızıyordu...

Vezir-i azam, Ramazan ayının 22. gecesi, 6 Mart 1536'da, saraya davet olundu ve o gece saraydaki dairesinde uyurken, cellat Ali'yle yardımcıları tarafından boğularak öldürüldü.

* *m m*

Aradan geçti on yedi yıl...

Kanuni Sultan Süleyman neredeyse altmışına dayanmıştı...

Hayattaki dört oğlundan Şehzade Mustafa otuz dokuz, Selim otuz, Beyazıt yirmi sekiz, Cihangir de yirmi üç yaşm-daydılar...

Ve babaları yaşadıkça hepsinin de kaygısı artıyordu.

Hürrem Sultan’m derdi, ne yapıp yapıp oğlu Şehzade Be-yazıt’ı padişah yapmaktı...

Büyük Şehzade Mustafa hakkında bir çürütme tezgâhı hazırlandı.

Şöyle ki:

Vezir-i azam Rüstem Paşa, Kanuni ile Hürrem Sultan’ın damadıydı.

Ve çok yakındı Hürrem Sultan’a...

Oturdu, Şehzade Mustafa'nın İran Şahı’yla gizlice mektuplaştığım gösteren birtakım uydurma mektuplar yazmaya başladı. Mektupların altına Mustafa'nın taklit ettiği imzasını atıyordu.

* * *

O sıralarda İran Şahı Tahmasb, Osmanlıya karşı saldırıya geçmişti. Kanuni Sultan Süleyman da, İstanbul’da kalmış ve İran’ın üstüne Rüstem Paşa’yı göndermişti.

Vezir-i azam Rüstem Paşa, Aksaray’a gelince durdu ve Kanuni’ye şu haberi gönderdi:

"Asker, Şehzade Mustafa’ya eğilimli. Kocadığı için sefere çıkamayan padişahı tahttan indirip yerine Mustafa’yı çıkarmak gerektiği söylentileri dolaşıyor. Padişahın bizzat gelerek ordunun başına geçmesi için, orduyu Aksaray’da bekletiyorum."

* * *

Kanuni Sultan Süleyman bu haberi alınca Rüstem Paşa’yı geri çağırdı. 1553 Ağustos’unun sonlarında da İran seferine bizzat kendisi çıktı.

Bundan sonrasını Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı’nın anlatımından okuyalım:

"... (Kanuni'ninyönettiği) Ordu Bolvadin'e gelince, Manisa Valisi Şehzade Selim, orduya gelerek el öptü. Bundan sonra padişah, Konya Ereğlisi'ni çekip Aktepe konağına gelince, sefere katılacak olan Şehzade Mustafa orduya iltihak ederek çadırı kuruldu.

Ertesi günü, kanun üzere ileri gelen devlet adamları Mustafa'nın çadırına gidip el öptüler ve hil'at giydiler. Bundan sonra şehzade, babasının elini öpmek üzere divanhane çadırına geldi. Vezirler selamlayıp, önüne düşüp, çadıra kadar getirdiler; çadıra girdiği zaman, babasını göremeyince şaşırdı. Yedi dilsiz kendisini karşıladılar ve hemen üstüne atılarak boğmak istediler. Şehzade Mustafa bunların elinden kurtulup babasının yanına doğru kaçarken saray hademelerinden Zal Mahmut Ağa arkasından yetişip şehzadeyi altına alıp boğdu."

* * *

Şehzade Mustafa boğulurken, Kanuni Sultan Süleyman da aynı çadınn içinde bir perdenin gerisinde miydi, değil miydi; tartışmalıdır.

Mustafa'nın boğulmasına yardımcı olan Zal Mahmut, sonradan vezir olan Zal Mahmut Paşa'dır. Pehlivanlığıyla ünlüymüş.

Mustafa'yı kurtarmak için peşinden içeri girmek isteyen adamları ise, divanhane çadırının kapısı önünde öldürülmüş.

Bir söylentiye göre de Şehzade Mustafa'yı boğmaya kalkan yedi dilsiz cellat, daha önce Makbul İbrahim Paşa'mn boğulmasına yardım eden dilsiz cellatlarmış.

Mustafa'nın öldürüldüğünü öğrenen yeniçeriler, Vezir-i azam Rüstem Paşa'ya karşı ayaklanmaya kalkmışlar. Kanuni ' Sultan Süleyman da, hemen o sırada Rüstem Paşayı vezir-i azamlıktan azletmiş.

* * *

Kanuni'nin pek sevdiği için yanından hiç ayırmadığı kamburumsu ama ince, zarif, şair küçük bir oğlu daha vardır, Cihangir. Cihangir'in de annesi Hürrem Sultan'dır.

Ancak Cihangir, özağabeylerinden çok, üveyağabeyi Şehzade Mustafa’ya hayranmış. Onun Aktepe’de nasıl boğularak öldürüldüğünü görünce, bu karabasanlı ağır acıya dayanamamış ve aym yıl o da ölmüştür.

* *m* *

Mustafa’nın öldürülmesiyle ilişkili olarak, ikinci bir siyasal cinayet daha işlenmiş. Onu da İsmail Hami Danişmend’den öğreniyoruz:

"Bu büyük faciayı, ikinci bir facia daha takip etmiştir. OsmanlI menbalarında meskut geçildiği halde Garp menba-larına akseden bir rivayete göre Sultan Mustafa’nın Bursa veyahut Amasya’da bulunan küçük yaştaki oğlu da de-(irsinin emriyiz bugtmle.rde. tınasın m kucağından alınıp boğularak idam edilmiştir.'

• ♦ ♦

Taşlı ot lı Yahya Bay, Şehzade MustaCa’ıun öldürülmesi üstüne, «yıllarda yuıiçurilerinin ağzından düşmeyen bir mersiye yazmıştır.

Şöyle başlayan bir mersiye:

"Meded medeti ki cihanın yıkıldı bir yanı Ecel Celalileri aldı Mu.ıt af a Hanı..."

RiiHUtm Paşa, ikinci ktz vezir-i azam olduğu zaman, bu mersiyeyi yazmış olmasından ötürü Taşlıcalı Yahya Bey'i öldürtmeye kalkmış, ancak Kanuni bu idama karçı çıkmış ve Taşhcalı’yı otuz bin akçelik bir zeamet ile tzvornik Sancağı’iiû göndererek, İstanbul'dan ıızakbtştırınışLır.

Vc tuhaf bir rastlantı, Kanuni’nin yerine oğlu Beyazıt’ı hazırlamak için onca haiane planlar yapıp kanlı dolaplar çeviren Hürrem Sultan, I. Süleyman’dan sekiz yıl öncc, Şubat 1558’de ölüvermiştir.

iki oğlu da birbirine düşmüşler; Şehzade Beyazıt, İran’a kaçmak zorunda kalmış vc orada çocuklarıyla birlikte boğularak öldürülmüştür.

1300’dcn 15G6’ya kadar saltanat surmuş on padişah içinde Sultan I. Süleyman, oğlu Savcı Bey’i öldüren sultan I. Murat’tan sonra, evladını

idam ettiren ikinci padişah olmuştur, hem de bir değil iki evladını...

I. Süleyman muhteşem olmasına muhteşemdi. Ama anlaşılıyor ki acımasız olmasına da aşın acımasızdı.

Güdük kalmış bir ”Cumhuriyetçilik" - Gazi’nin İmparatorluk eleştirisi - Kanuni’nin damadı Rüstem Paşa’mn akıl almaz serveti - Lala Mustafa Paşa’mn Mektup"tezgâhı - Şehzade Beyazıt’ın düşürüldüğü tuzak - Bitmeyen saray entrikaları - Üç yaşında boğulan minik Şehzade Osman

Bizde *"Cumhuriyetçilik"* anlayışıyla inancının, geçmişten kaynaklanan köklü bir düşünce akımına dayanmaması ve antik çağlarla da köprü kuran *"cumhuriyetçi bir felsefenin"* yüzyıllar içinde derinliğine işlenerek, toplumun ortak bilincine, damla damla mal edilmemiş olması; ister istemez Osmanlı tarihini de tabulaştırarak, önünde her zaman diz çökülmesi gereken bir toteme çevirmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu’nun politikalarıyla Osmanlı sultanlarını, yerden yere çalarak ilk kez kim eleştirmiştir biliyor musunuz?

Gazi Mustafa Kemal...

1 Mart 1922’de Büyük Millet MecUsi’nin üçüncü toplantı yılını açarken yaptığı konuşmada şöyle diyordu.

"*... yedi asırdan beri cihanın dört bir köşesine sevk ederek kanlarını akıttığımız, kemiklerini topraklarında bıraktığımız ve yedi asırdan beri emeklerini ellerinden alıp israf eylediğimiz ve buna mukabil daima tahkir ve tezlil ile mukabele ettiğimiz ve bunca fedakârlık ve ihsanlarına karşı nankörlük, küstahlık, cebbarlıkla uşak seviyesine indirmek istediğimiz, bu gerçek sahibin huzurunda* (o zamanki Türk köylülerini kastediyor) *bugün utanç ve saygı ile hakiki durumumuzu alalım...*"

İzmir İktisat Kongresi’nde yaptığı konuşmada da şöyle diyordu:

"*... bizim milletimiz de böyle Fatihlerin arkasında serserilik etmiş ve kendi ana yurdunda çalışmamış olmasından dolayı bir gün onlara* (İktisaden güçlenmiş olan ülkelere) *mağlup olmuştur..."*

* * *

Yirmi beş yıl kadar önce bir gün, Gazi’nin eleştirilerindeki yıl-dınmlı cümlelerden birini, tırnak içinde bir yazıma almıştım. Bir hafta sonra C. Savcılığından bir çağrı geldi.

Savcı, Gazi’ye ait olan cümlede suç unsuru görmüştü. Yazıda Gazi’nin adı geçmediği için de; beni, daha önce açtığı davaların uzantısında bir kez daha zora sokmak fırsatını yakaladığına inanıp, hakkımda yeni bir soruşturma başlatmaya kalkmıştı. (Yazar düşmanlığı gerçekten çok gelişmiştir bizde.)

Sorgulamada, içinde suç unsuru bulunduğu iddia edilen cümlenin Atatürk’e ait olduğunu söyledim ve kaynağını gösterdim.

Savcı:

- O zaman başka, dedi, keşke o sözü Atatürk’ün söylemiş olduğunu dayazsaydınız...

O zamanki Cumhuriyet Savcısı’mn ceza hukuku anlayışına göre, yazılan söz Gazi’ye ait olunca nıuani ve rahmani; başkasına ait olunca da melunane ve iblisane oluyordu...

* * *

Sivil yahut militer, yüreğinde yanan vatan aşkının ateşiyle başa geçip bozukluklan düzeltmek ve resmi siyah arabalarda egemenliğini fosurdatmak isteyen yüzlerce politikacı, yerli yersiz *",Atatürk şöyle dedi. Atatürk böyle dedi"* diye az gırtlak palla ima mışlır.

Bir tünesinin nutkunda dahi, Gazi’nin Osmanlı sultanları hakkında İzmir İktisat Kongrosi’ndc yapmış olduğu geniş analizlerden bir tek alıntı bulamazsıuz.

Neden?

Çünkiı beyinselliklerinin oz elektriğinde,"*Cumhuriyetçilik felsefesinin*" elektronları yoktur.

Cumhuriyetçiliğin ne olup ne olmadığım tüm boyutlarıyla algılayanındaıı, demokrasi taklidi yapmaya kalkınca, anlamsız ve bulalı bir Lakım kür dövüşlerinden kurtıılamamak ila olağandır.

Kanuni Sultan Süleyman'ın buyuk oğlu Şehzade Mustafa'yı boğdurtmasına, damadı vc vezir-i azami Rustom Paşa neden olmuştu.

Şehzade Mustafa'nın babası aleyhinde İran şahıyla mektuplaştığını iddia «darek, altına Mustafa'nın imzasını taklit edip attığı, birtakım uydurma mektuplar yazmıştı.

Bu yetmemiş, aynca Mustafa'nın yeniçeriyle bir olup Kû-nuni'yi devirme hesaplan içinde olduğu haberlerini uçurmuştu padişaha...

Rüstem Paşa, Hurrem Sultan'ın da damadıydı. Kanuni’nin ondan olma kızı Mihrim&h Sultan’ın kocasıydı.

Vc HUrrem Sultan, kendi oğullarından şehzade Beya-zıt'ın tahta çıkması için, damadıyla birlikte hazırlıyordu butun bu kumpasları.

Sultan Süleyman’ın kumandasındaki oıdıı İran üstüne gider-kttıı, Konya Ereğlisi’ıiden sonra Aktepc mevkiinde Şehzade Mustafa idam edilince, yeniçeriler öfkelenmişti.

Kanuni dc ortalığı yatıştırmak için vozir-i azam Rustçm Paşa "yi o on azletmiş, yerine Kara Ahmet Paşa’yı vezir-i H2am yapmıştı.

Prof, İsmail Hakkı U'/unçarşılı, RiLsUım Paşa hakkında şunlan yazıyor.

”Rüstem Paşa ikinci defa vezir i azam oluncaya kadar zevcesine ait (Mihrimah Sultan) *Üsküdar’daki sayfiyesinde oturmuş, zevcesi ile kayınvalidesinin çevirdikleri dolap neticesinde Kara Ahmet Paşa katledilince, Rüstem Paşa davet edilerek ıkmci defa vezir-i azam tayın olunnııştur.* “

Hürrem Sultan, kızı Mihrimah Sultan vc kocası vçzir-i azam Rüstem Paşa’mn 1. Süleyman’ın da onayıyla- gerçekleştirdikleri siyasal cinayetler listesine bir bakalım:

Vezir-i azam Makbul İbrahim Paşa (Şehzade Mustafa yanlısı olduğu için).

Şehzade Mustafa...

Bin yedi yuzkole.

iki bin dokuz yüz savaş atı.

Binyıizakı deve.

Yedi yuz bin sıkko-i haseno (altın).

Beş bin dikilmiş kaftan ve elbise.

Bin yuz adet uskuf.

Altı yüz gümüş eyer, beş yüz altın eyer, bin beş yüz gümüş at başlığı ve yüz otuz çift altın özengi...

Kalıp altın, nakit altın ve gümüşle kanşık altm.

Gümüş eşya ve mücevherat bunların dışında...

Bütün bunlar İmparatorluğun zenginliğine uygun bir servet ölçüsünü aşıyordu. Kanuni ölüp de yerine Sarı Selim geçtiği zaman, yeniçeriye dağıtılacak cülus akçesi bulmakta zorluk çekilmiş ve yeniçeri bir ayaklanma gösterisi yapmıştı.

* * *

Şehzade Mustafa’nın-idamı ve onun acısına dayanamayarak ölen Şehzade Cihangir’den sonra, Kanuni Sultan Süleyman’ın sadece iki oğlu kalmıştı hayatta: Şehzade Selim ve Şehzade Beyazıt... İkisi de Hürrem’den doğmuştu.

Ve küçük kardeş, Beyazıt, annesinin, kızkardeşinin ve eniştesi Rüstem Paşa’mn kanlı çabalan sonunda, artık yürekten inanıyordu ki, babasının yerine kendisi padişah olacaktır.

Şehzade Selim de, annesinin, kardeşi Beyazıt için çalıştığım biliyor ve şöyle diyordu: •

- Tevekkel-tü ta-al-Allah, mukadderat ne ise o olur.

* * *

Siz gelin görün ki, 1558 Şubat’mda Hürrem Sultan birden ölüverdi.

Kanuni ölürse, yerine oğlu Beyazıt’ı çıkarmak için her türlü kanlı üçkâğıdı çevirmiş ve Kanuni’nin ölümünden tam sekiz yıl önce aynhvermişti dünyadan...

Hürrem Sultan’m ölümüyle Şehzade Selim ve Şehzade Beyazıt, gözü dönmüş iki boğa gibi birbirlerine düştüler.

Sultan Süleyman, oğullan arasındaki bu çekişmeyi hafifletmek için bir çare düşündü.

Şehzade Selim’i Manisa Valiliği’nden alıp Konya’ya atadı.

Şehzade Beyazıt’ı da, Kütahya’dan Amasya’ya...

Selim hemen itaat etti babasının fermanına...

Beyazıt’ın ise içine bir kurt düştü... Neden İstanbul’a yakın olan Kütahya’dan çok daha uzak olan Amasya’ya gönderiliyordu?

Babası ölünce çarçabuk başkente gelip tahta çıkmasın diye mi?

Ve direndi Amasya’ya gitmemekte.

I. Süleyman her iki oğluna da, nasihatçı olarak iki vezir gönderdi: Selim’e, o zamanlar henüz vezir-i azamlığa çıkmamış olan Sokollu Mehmet Paşa’yı; Beyazıt’a da vezir Pertev Paşa’yı...

Kanuni Süleyman, oğullan kavgayı sürdürürlerse tahtı yeğeni Osman-Şah Bey’e bırakacağını da söylüyordu. Os-man-Şah Bey, Yavuz’un kızı ve Kanuni’nin kızkardeşi Hatice Sultan’m oğluydu.

Ve o sıralarda damat Rüstem Paşa ikinci kez vezir-i azam olmuştu.

* * *

Rüstem Paşa'mn rakibi ve düşmanı olan Lala Mustafa Paşa vardı. Şehzade Beyazıt'ın emrinde ve ona bağlı olan bir paşaydı.

Rüstem Paşa ikinci kez vezir-i azam olduğunda, Lala Mustafa Paşa'dan öç almak için, allem kallem onu Şehzade Selim'in yamna göndeıtti. Selim, kardeşini tutmuş olan Lala Paşa'yı ezip mahvetsin diye...

Ama hesap ters çıktı.

Lala Mustafa Paşa, birinci sımf bir Selim yandaşı ve birinci sınıf bir Beyazıt düşmanı kesildi.

Ve Beyazıt'ı tuzağa düşürmek için bir mektup tezgâhı da o kurdu.

Şehzade Selim'in bilgisi altında, Şehzade Beyazıt'a, *"Selim 'in yok edilmesi gerektiğini"* anlatan mektuplar yazıyordu.

Beyazıt, Lala Mustafa Paşa'yı kendisinden bildiği için, o da Selim'i nasıl yok edeceğinin planlarını Lala Paşa'ya mektuplarla iletiyordu.

Lala Mustafa Paşa da Beyazıt'ın mektuplarım babası Kanuni Sultan Süleyman'a gönderiyordu.

. * * *

Kanuni Sultan Süleyman, oğlu Beyazıt'a nasihat mektupları yazıyordu:

"Beyazıt Han'ım, biraderinle nifak ve şikakı defetmek hu-sul-i meramına sebeptir, benim hayır duamı almak istersen bundan sonra bu yakışıksız hallerden sakın..."

Lala Mustafa Paşa, padişahın küçük oğluna gönderdiği mektupları yolda yakalatıyor ve mektubu götüren ulağı da öldürüyordu.

Ve bütün bu serkeşlikle terslikleri Şehzade Beyazıt'ın yaptığım bildiriyordu Kanuni'ye...

Beyazıt'ın babasından özür dileyen mektuplan da yolda yakalanıyor ve o mektuplar da I. Süleyman'ın eline geçmiyordu. (Tam bir gerilimli sinema senaryosu.)

* * *

Vezir-i azam Rüstem Paşa, Selim'in yamndaki Lala Mustafa Paşa'mn *"mektuplar"* konusunda çevirdiği hokkabazlığı öğrenmişti. Ne var ki, vaktiyle Şehzade Beyazıt'ı tutup, Şehzade Mustafa'yı öldürtmüş olduğu için, bir kez daha savunamıyordu Beyazıt'ı...

Lala Mustafa Paşa da, vezir-i azam Rüstem Paşa'mn Be-yazıt'ı kışkırttığım söylüyordu Sultan Süleyman'a...

Bu yüzden padişah, vezir-i azaminin söylediklerine hiç güvenmiyordu.

* * *

Şimdi bundan sonrasım Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın kaleminden okuyalım:

"Nihayet bu hileli hareketlerin tesiri görülüp, maiyyetine epey kuvvet toplamasının ve kardeşi Selim üzerine gitmek istemesi üzerine Beyazıt, babasına karşı âsi ilan edilerek Sokollu Mehmet Paşa kumandasıyla İstanbul'dan kuvvet sevkedildi. Beyazıt, Selim ile yaptığı Konya muharebesinde evvela galip gelmiş ise de sonra bozularak Amasya'ya kaçtı; iş işten geçtikten sonra Lala Mustafa Paşa'mn kendisini iğfal ettiğine vakıf olup babasına affı için arızalar takdim ettiyse de, bunlar da yolda Lala Mustafa Paşa'mn eline geçerek imha edildi. Neticede derdini babasına anlatmaya muvaffak olamayan Beyazıt, dört oğlunu yanına alıp, haremini Amasya'da bırakarak bin kadar adamıyla İran 'a gitmek üzere yola çıktı."

* * *

Ve yine Uzunçarşılı'mn kaleminden:

"Sultan Süleyman tarafından İran Şahı Tahmasb Han'a yazılan namede Beyazıt'ın teslimi veya idam olunması ısrarla Şah'tan istenmiş ve üç defa heyet gidip gelmişti. Padişah Şah'a birçok para vaat ettiği gibi saltanat rakibinden kurtulan Şehzade Selim de İran Şahı'na heyet ve hediyeler yolladı.

Nihayet üçüncü defa olarak giden Van Beylerbeyi Hüsrev

Paşa ve Kapıcıbaşı Sinan Ağa ve Selim tarafından da gönderilen Çavuşbaşı Ali Ağa'dan mürekkep heyet, Şah Tah-masb'ı ikna ve itma ile Şehzadeyi, Selim'in adamları teslim alıp onu orada dört oğluyla boğdular.

Şah, Beyazıt'ı teslim etmeyeceğine ve öldürmeyeceğine dair yemin etmiş olduğundan durumu nazikti. Bu yemin işi için bir tevil çaresi bulundu. Şah, Şehzade'yi Padişah'a teslim etmeyerek, Selim'in göndereceği heyete teslim edeceğini bildirdi ve öyle yapıldı."

Tarih 1561.

* * *

Şu da İsmail Hami Danişmend'in açıkladığı bir ayrıntı:

"... Beyazıt'ın Orhan, Abdullah, Mehmet, Mahmut ve Osman isimlerinde beş oğlu vardır; bunların ilk dördü babalarıyla beraber İran'da şehit edilmiş ve üç yaşlarında bulunduğu rivayet edilen en küçük oğlu Osman da babasının İran'a firarı üzerine Amasya'dan nakledilmiş olduğu Bursa'da anasının kucağından alınarak boğulmuştur."

* * *

Osmanlı tarihi çok daha derinliğine incelendiğinde, bizdeki politika kavgalarının hangi tür alışkanlıklardan geliştiğini ve zaman zaman gölgesini günümüz demokrasisine daha nasıl yansıttığını sanırım daha açık anlarız.

Kanuni nın 46yıllık xal(nnntı - Srfrrr çhmnya hnş veren Padişah, San Selim Şiir, mıuik, içki ı<e sohbet - III. Murut'ınboğdurtluğu S şehzade - Venedikli

Bafa'lann hm Safiye Sultan - III Mehmet t*c *İd şehcude emmesi - Oğlunu öldüren uçuncu padişah - Sünnet-sız tahta çıkan I Ahmet - iktidarda (iç ay kalabilen !. Mustafa -Genç Oxmun'm bofidurttuğu Şehzade Mehmet*

Kanuni Sultan Süleyman, kırk altı yıl surmuş saltanatıyla, otuz altı padişah içinde "en uzun saltanat' rekorunu kırdıktan Honm, Zigetvar seferinde yetmiş bir yaşındayken oldu. Tarih 1566.

Tahta çıktığında 6 kız kardeşinden başka İliç erkek kardeşi olmadığı için kardeş öldürmek zorunda kalmamıştı. Ancak yine dc iktidarı sırasında **büyük** amcası Cem Sulüm'm oğluyla torununu, kendi iki oğlunu ve altı tane erkek torununu boğdurttu.

Öldüğü zamaıı tahtın sadece bir vâriai vardı, hayattaki tek oğlu 11. Selim, yahut San Selim.

San Selim ehlikeyif bir adamdı. Kalayı çekmesini sevdiği için adı aynı 2anıanda Sarhoş Selim'e çıkmıştı.

İki özelliğinden biri, 2evkine pek düşkün olmasıydı, İkincisi de, -iktidara geçtikten «onra- ne aileainden, ne de vezir-i azamlanıdan kimseyi öldürmemiş olması...

Orduyla birlikte sefere çıkmayan ilk padişah odur, İstanbul'da ölmüş olan ilk padişah da odur.

Uzunçarşılfmn yazdığına göre, şehzadeliğinde henüz

çok gençken yakın dostu Celal Bey'le oturmuş içiyorlarmış. Bir ara kadehini kaldırarak sormuş:

- Halk arasında bizim için ne derler, saltanatı kime tahmin ederler?

Celal Bey de, Sultan Mustafa'yı askerin, Şehzade Beya-zıt'ı da Hürrem Sultan'la babasının ve Rüstem Paşa'mn tuttuğunu, onlann bu tür uğraşları yamnda kendisinin hiçbir önlem almadığını söylemiş.

Selim:

- Sultan Mustafa’yı en kuvvetlisi istesin, Beyazıt Han’ı ana ve babası talep etsin; Selim fakire de mevlası rağbet etsin; biz safamızı görelim, yarının sahibi var, demiş.

Ve kalkıp tuttuğu kadehi dikmiş başına.

* * *

II. Selim kırk dört yaşında, on birinci Osmanlı padişahı olarak çıktı tahta...

Babası Kanuni’nin son vezir-i azami Sokollu Mehmet Paşa’ya kızını verdi ve tüm devlet yönetimini ona bırakarak, sekiz yıllık iktidarı süresince *"rahat ve huzur içinde sadece keyfederek yaşadı"*.

Bir gün, sarayda yaptırmış olduğu hamamı gezdiği sırada, ayağı kayarak düşüp hastalanmış ve bir süre sonra da -bir söylentiye göre- bir şişe Kıbns şarabı içip, ölmüştür. Tarih Aralık 1574.

Siz kaderin cilvesine bakın ki, padişah Sarhoş Selim’in adım taşıyan en evrensel anıt, Mimar Sinan’ın Edirne’de yapmış olduğu Selimiye Camii’dir.

Divan şiirini sevenler de günümüzde bile hâlâ sık sık anımsarlar ondan arta kalmış olan şu güzel beyiti:

Biz bülbül-i muhrik-dem-i şekva-yı firakız

Ateş kesilür geçse saba gülşenimizden.

m m m

II. Selim’in on bir çocuğu vardı; yedi oğlan, dört kız.

Yedi şehzadeden Mehmet, kendisinden iki yıl önce ölmüştü.

Ve kendisi de ölünce, vezir-i azam Sokollu Mehmet Paşa, Manisa’da sancak beyi olan en büyük Şehzade Murat’a çarçabuk haber göndererek, tahta çıkmaya Murat’ı davet etti.

İstanbul'da bulunan öteki beş şehzade, babalan II. Selim’in öldüğünden habersiz tutuldular.

Şehzade Murat, Manisa’dan koştuıa koştura Mudanya kıyısına geldi. Sözde kendisini Kaptan Kılıç Ali Paşa alacaktı.

Ama ortalıkta ne Kılıç Ali Paşa vardı, ne de donanması.

Sultan Murat, Mudanya kıyısında bir rastlantı olarak bulunan Tevkiî Ferudun Bey’in kayığına bindi.

Yedi saat boyunca sert bir lodos rüzgârında, kaygılana çalkalana, çalkalana kaygılana, binbir zorlukla Saıayburnu’n-da karaya çıkabildi.

* 2 *

III. Murat’ın ilk yaptığı şey, saraydaki beş erkek kardeşini derhal boğdurtmak oldu.

Şehzade Süleyman, Şehzade Mustafa, Şehzade Cihangir, Şehzade Abdullah ve Şehzade Osman hemen hemen aynı anda öldürüldüler.

Ve II. Selim’in, saraydan çıkan cenazesini, büyük oğlu tarafından boğdurulmuş, beş küçük oğlunun cenazesi izledi.

On birinci Osmanlı padişahı ile beş şehzadesi aynı gün, Ayasofya Camii yanındaki türbeye gömüldüler. 21 Aralık 1574.

1. Murat iki kardeşiyle bir oftlunu öldürmüştü.

II. Murat, amcası Mustafa ile kardeşi ktiçiik Mustafa'yı öldürmüş, öteki ikt kardeşinin de gözlerini çıkartmıştı. Kendim o zamatı yirmi dokuz yaşındaydı.

Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşth, III. Murat'ın padişah olur olmaz kardeşlerini Öldürmesiyle ilgili olarak şöyle yazıyor:

"Kanuni Süleyman, cülus ettiği zaman ***kendilinden*** *başka şehzade bulunmadığı için* ***kardeş*** *kanı* ***dökülmemiş*** *vt yarım asırdan fazla bir zurnan*

geçmesi sebebiyiz kanlı cülus işi unutulmuştu. Sultan Murat'ın ciilusiyie beş şehzadenin boğulması halkta anklı bir texir bırakmıştır."

111. Murat döneminde, sarayın içi de tam bir curcuna donemi yaşamaya başladı.

Vencdlk'in önde gelen buyuk ailelerinden Bafo'lann hoş ve çekimli kızı -ki babası Korfu Adası vahşiydi- Türk konanlarına tutsak duşup Osmanlı sarayına sunulmuştu.

III. Murat da, Osmanlı tarihinde Safiye Sultan diye bilinen Bafn'ya iyice tutulmuştu.

Safiye Sultan'm bir dediği iki olmuyordu.

Ancak III. Murat'ın bir dc çok bilmiş anası vardı, Yahudi kökenli olduğu söylentin Nurbanu Sultan...

Oftlu, bu Venedikli cilve kumkumasından xoğı»ıiıi diye,

III. Murat'a boyuna yeni cariyeler sunuyordu.

Öyle ki Murat'ın hoşlandığı güzdtderinin sayısı kırka, ilgilendiği cariyelerin sayısı da beş yüze çıkmıştı. .

Bu arada Nıırbauu Sultau'ın (ilümünden smıra, bir de Canfeda Kadın çıkU sahneye; hem de çok bilmiş saraylılardan Razıye Hatun'la birlikte...

Carıfeda Kalfa, padişaha sunulacak cariyelerin cfitimin-den sorumluydu. Ve hem saray ilişkilerinde, hem de hükümet işlerinde akıl almaz bir etkenliğe sahipti.

Eh... Raziye Hatun da, az çok öyleydi..

III. Murat'ın yirmi bir yıllık iktidarı süresince, babası olduğu çocukların sayısı yüzü bir hayli aştı... Kimi tarihçiye göre yü2 dört oldu, kimi tarihçiye göre yüz on dört.

Bnylece Osmanlı sultanlan arasında çocuk yapma rekorunu da o kırdı. Bir suni sepet çocuk ordusundan, boyuna bi-ıileri ölüyor ve yinw onlara boyuna binleri ekleniyordu.

ILI. Murat 1595'te kıık dokuz yaşındayken öldüğü zaman, arkasında tam kırk yedi tane çocuk bırakmıştı.

Bunlardan yirmisi erkek, yirmi yedisi de kızdı.

Erkeklerin en büyüğü o sıralarda yirmi dokuz yadında olan Şehzade Mehmet'ti. Safiye Sultan'dan; o büyük Venedik ailesi Bofo'lann cilveli, hoş ve ihtiras şeytanlı kızından doğmuştu.

• • •

Şehzade Mehmet, babası III. Murat'ın yerine, Sultan III. Mehmet olarak tahta çıkar çıkmaz, erkek kardeşlerinin ondo-kuzunu da boğdurttu.

Babası III. Murat, sadece *"Sultan Muratlar'* arasında en çok kardeş öldürme rekoruna sahipti.

III. Mehmet, tüm Osmanlı padişahlan arasında ve bir daha asla kınlamayacak biçimde sahip oldu bu rekora...

Aynca boğdurttuğu iki ergin şehzadeden daha önce hamile kalmış olan yedi cariyeyi de, ilerde ne olur olmaz, diye denize attırdı.

Ve bir de on altı yaşındaki büyük oğlu Şehzade Mahmut'u boğdurttu.

Böylece I. Murat'la I. Süleyman'dan sonra oğlunu öldüren üçüncü padişah da yine o oldu.

m m m

Şehzade Mahmut, kendisine saygı duyduğu şeyh efendilerden birinin etkisi altında, padişah babasının aleyhinde mektuplar yazmaya başlamış bazı önemli kişilere...

Mektuplar kızlarağası aracılığıyla elde edilmiş.

Ve Şehzade Mahmut önce hapsedilmiş.

Sonra da boğdurulmuş.

Ve annesi de denize atılmış.

Ve ayrıca büyük şehzadeyi bu yola iten şeyh efendi de denize atılmış.

Ve bu işe bulaşmış daha kimler varsa, hepsi denize atılmış. Tarih Haziran 1603.

III. Mehmet de bu olaydan yedi ay sonra, otuz yedi yaşındayken ölmüş. Ancak sekiz yıl sürebilmiş iktidarı.

* # *m*

Sultan III. Mehmet arkasında iki oğul bırakmıştı. On dört yaşındaki Ahmet’le on üç yaşındaki Mustafa...

On dört yaşında tahta çıkan I. Ahmet’in değil çocuğu, henüz sünneti bile yoktu.

Babası III. Mehmet, unutmuştu şehzadelerinin sünnetini. Oysa kendisi için kendi babası III. Murat, dillere destan öyle bir sünnet düğünü yapmıştı ki, iki ay süreyle tüm İstanbul tam bir Osmanlı karnavalının şenliğini yaşamıştı.

Kimbilir belki de Sultan Mehmet, kendi sünnetinin çok uzun sürmüş olan o şenlikleri sırasında bir hayli sıkıldığı için unutmuştu oğullarının sünnetini...

♦ * *

Henüz sünnet olmadan tahta çıkmış bulunan I. Ahmet, kaı de$_t$ şi on üç yaşındaki Mustafa’yı boğdurtursa ve sonra kazara kendisine de bir emııhak vaki olursa, Osmanlı tahtı sahipsiz kalacaktı.

Onun için Mustafa’yı *"akılca zayıftır size bir ziyam dokunmaz"* gerekçesiyle boğdurtmadılar ve kendisini bir kafese kapamakla yetindiler.

Böylece Fatih’in 1477’den sonra resmileştirdiği *"kardeşin kardeşi öldürme"* yasası, sünnet bile olmadan padişah olmuş Ahmet’in küçüklüğü yüzünden azıcık rafa kalktı.

Sultan I. Ahmet’i de tahta çıktıktan sonra sünnet ettiler.

I. Ahmet, on dört yıl kalabildi iktidarda ve yirmi sekiz yaşındayken öldü. Tarih 1617.

Sultan I. Ahmet, sünnet olmadan tahta çıkmış, ama yirmi sekiz yaşında öldüğü zaman arkasında bir Sultanahmet Camii ve yedi şehzade bırakmıştı:

Osman, Mehmet, Muıat, Beyazıt, Süleyman, Kasım ve İbrahim.

En büyük Şehzade Osman, henüz on üçündeydi.

Ve ilk kez tahta, bir padişahtan sonra -çok küçük olduğu için- oğlu değil, kardeşi çıktı.

* * *

Kanuni’yle birlikte kendiliğinden yeni bir gelenek başlamıştı. Tahta çıkan şehzadeler ya hayatta tek olan şehzadelerdi, ya en büyük olan şehzadelerdi.

VB I. Ahmet'ten Kontu yeni bir gelenek daha başlıyor, olen padişahın kardeşi Mustafa tahta çıkıyordu. Tarih 1617.

1. Mustafa tahta çıktığı zaman yirmi yedi yayındaydı. Ne var ki düpedüz deliydi. Cinneti saklananıayacak bir duruma geldiğinden, saltanatı ancak uç ay nn gün surdurebildi ve kendisini tahttan indirdiler.

Bbylecc I. Mustafa da Timur’un yenip tutsak alarak tahttan indirdiği 1. Beyazıt’tan ve Yavuz Selim'in ordu tahdidiyle tahttan indirdiği babası II. Beyazıt'tan sonra, kendi iradeni dışında tahttan indirilmiş üçüncü padişah uluyordu.

I. Mustafa’nın üç aylık saltanatından Şam'a, Osmanlı tahtına ister istemez 1. Ahmet'in büyük şehzadesi on üç yaşındaki II. Osman çıkarıldı. Tarih 1618.

II. Osman’ın, tarihsel lakabıyla Genç Osman'ın, alü erkek kardeşi vardı. Çocuk padişah bir süre dokunmadı onların hayatına. Hepsi kapatıldıkları kafeslerde, her gün cellat bekleyerek, nefes alıp vermeye davam ettiler.

Ancak II. Osman, iktidarının üçüncü ydında Lehistan seferine çıkarken kendisinin yokluğunda herhangi bir *"olupbitti"* olasılığını engellemek için, altı kardeşinden en hıyuğu olan Şehzade Mehmet'i boğdurttu. Tarih 1621,

• • *m*

Oysa bir yd sonra kendisini de yeniçeriler devirip öldürecek vc târihe Osmanlı sultanlan arasında tahttan indirilmiş dördüncü, ama tahttan indirildikten sonra oldurulmuş ilk padişah olarak geçecekti.

Boğularak öldürülmenin nedeni - II. Osman nasıl devrildi? - Husyeleri sıkdarak öldürülen padişah - IV. Murat’ın boğdurttuğu üç şehzade - Deli İbrahim ’in halli ve boğulması - Dayakla getirilen cellat Kara Ali - 7 *yaşında sünnet olmadan padişah olan Avcı Mehmet - Tahttan zorla indirilen altıncı hükümdar - II. Süleyman, idama gittiğini sanarak çıktı tahta -*

Saıay dışındaki idam uygulamaları, çokçası mahkûmun palayla kafası kesilerek yapılırken, hanedan üyesi olan kişiler neden kementte boğularak öldürülüyordu?

Bu konuda Prof. Ahmet Mumcu, *Osmanlı Devleti’nde Si-yaseten Kati* adlı yapıtında şöyle diyor:

"Kanunname gereğince (Fatih yasası), idam edilen kardeş ve yeğenlerin katli için soruşturma ve yargılama yapılması ve fetva alınması gereksizdir. Zira onlar, kanun gereğince "yaşaması mümkün olmayan" kimselerdir. Bu yüzden cülus vaki olunca derhal katledilirler. Bu hal kardeş katlini doğuran sebeplerin ortaya çıkardığı bir usuldür.

... Hanedan üyelerinin idamının infazında ise eski Türk-Moğol geleneğine büyük bir titizlikle riayet edilirdi. Osmanlı Devleti’nde kuruluşundan itibaren, katledilen bütün hanedan üyeleri ‘kanları akıtılmadan’yani boğularak idam edilmişlerdir.

Frazer'in incelemelerine göre kan en önemli tabulardan birisidir. Bu tabuya dünyanın çeşitli yerlerinde rastlanır. Orta Asya'da da bu göze çarpar. Moğollar, yenecek hayvanları bile kan dökmeden öldürürler ve bu hususa riayet etmeyeni idam ederlerdi.

... Bu yasağın hanedan üyelerine deyaydırılmasınm sebebi

anlaşılmaktadır. Bildiğimiz gibi hanedan kutsaldır. O halde kutsal olan bu kimselerin katlinde kanlarının akıtılma-ması gerektir.

... İdam edilecek bütün hanedan üyeleri mutlaka kement ile boğulurlar, doğum anında katledilecek yavrular da göbekleri düğümlenerek öldürülürlerdi. Zira onların bile kanlarının akıtılması Osmanlı hanedanına saygısızlık addedilirdi. Hanedan üyelerinin kanlarının akıtılmadan idam edilmesine yalnız III. Selim 'in katli istisna teşkil eder. Bunun dışında kan akıtmama yasağına riayet edilmiştir.

... Yüksek devlet memurları da asil sayılarak, istisnaları dışında bu yasağa riayet edilerek idam edilmişlerdir. Katledilen hanedan üyesinin cesedine ihtimam edilir. Kafası kesilmez. Ekseriya babalarının türbelerine gömülürler. Mamafih tabii ki bu hususlarda istisnalar olabilir."

Örneğin Yıldınm'dan sonraki kardeşler kavgası sırasında Edirne'de saltanat kurmuş olan Süleyman Çelebi'yi katledenler onu boğduktan sonra, kestikleri kafasını kardeşi Musa Çelebi'ye götürmüşlerdir.

■Bundan sonra Musa Çelebi'nin de ortadan kaldırılması sırasında cesedinden kafiası kesilerek kopartılmış ve kardeşi Mehmet Çelebi'ye götürülmüştür.

* * *

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu 1300 yılından, II. Osman'ın zorla tahttan indirildiği 1622 yılına kadar, tam on altı hükümdar gelip geçmiştir iktidardan.

Bunlardan üçü, kendi iradeleri dışında saltanattan düşürülmüş, dördüncüsü Genç Osman ise, yeniçeri ayaklanmasıyla devrilip, Yedikule Zindanı'nda

husyeleri sıkılarak öldürülmüştür.

Olayın gelişmesi:

* * *

1) II. Osman büyük kardeşi Şehzade Mehmet’i boğdurarak çıktığı Lehistan seferinden beklediği başarıyla dönememişti. Bunun nedeni olarak askerin gevşekliğini görüyor ve devlette köklü düzeltmeler yapmak istiyordu.

* * *

2) Uzunçarşılı’nın yazdığına göre, *"Bilhassa Kızlarağası Süleyman Ağa ile hocası Ömer Efendi, bu hususta padişahı tahrik etmişler ve hatta kendisine Osmanlı askeri olmaya layık Mısır ve Şam askeridir; yoksa bunlara verilen ulufeye günahtır, diyerek padişahı, maiyeti askerinden soğutmuşlar ve maksatlarını kuvveden fiile çıkarmak isteyerek, planlarını örtmek için de, bilhassa Kızlarağası ile hocası Ömer Efendi, sultan Osman’ı hacca gitmeye teşvik eylemişlerdi"*

*m * •*

3) Padişahın kayınpederi olan Şeyhülislam Esat Efendi ile'ün-lü şeyhler ve ordu, II. Osman’ın Hicaz’a gitmesine karşıydı. Esat Efendi, *"Padişahların hacca gitmesine gerek yoktur"* diye bir de fetva çıkartmıştı.

* * *

4) Asker ocakları ayaklanarak Sultanahmet Alanı’nda toplandılar ve önce padişahın hocası Ömer Efendi’nin konağım yağmaladılar. Başlıca istekleri padişahın hacdan vazgeçmesi ve Kızlarağası Süleyman Ağa ile hocası Ömer Efendi’nin sürgün edilmeleriydi.

* * *

5) II. Osman, hacca gitmekten vazgeçtiğini, ama kimseyi azletmeyeceğini söyledi.

* * *

6) Bu kez askerler müftü ve kazaskeri de aralarına alarak tekrar Sultanahmet Alanı’nda toplandılar. Şimdi artık iki kişinin azlini değil, Vezir-i azam Dilaver Paşa da dahil, birçok kişinin kellesini istiyorlardı.

• * *

7) II. Osman, kellesi istenen kişilerin öldürülmesini reddetti. Saraya gelen ulema heyeti ise padişahtan bu isteklere uymasını rica ediyor, yoksa ayaklanmanın büyüyeceğini söylüyorlardı. Ama Genç Osman, ödün vermemekte direndi. Ve sözcü olarak gönderilmiş ulema heyetini sarayda alıkoydu.

* * *

. 8) Murahhas olarak saraya gönderilen ulemanın gelmediğini gören isyancılar, saraya girmeye karar verdiler.

Ve girdiler. Şimdi artık üç beş kişinin kellesini istemiyor, aynı zamanda *"Sultan Mustafa’yı isteriz"* diye de bağırıyorlardı. İşin rengi bir anda değişmişti.

* * *

9) Şehzade Mustafa’nın bulunduğu *"Kadınlar Dairesi’ne"* gittiklerinde, dairenin kapısını açamadıklarından dama çıkıp kubbesini deldiler ve Sultan Mustafa’yı damdan dışarı çıkardılar.

* * * *

10) II. Osman ödün vermeme ısrarından vazgeçmiş ve Vezir-i

azam Dilaver Paşa ile Kızlarağası Süleyman Ağa’yı isyancılara teslim etmişti. Askerler her ikisini de hemen parçaladılar. Ama ayaklanma durmadı. Artık ille de Sultan Mustafa’yı istiyorlardı.

• • *

11) Genç Osman isyancıların elebaşlanna *"Bilmezlik ile size cefa ettim ise affeyleyin, siz etmeyin, dün sabah padişah-ı cihan idim, şimdi üryan kaldım;*

merhamet edip halimden ibret edin; dünya size dahi kalmaz; hangi padişahın kulları padişahlarına bu ihaneti ettiler" diye onlann merhametine sığınmak istedi ve ağladıysa da, sözlerine kulak asmadılar.

* * *

12) İkindiden sonra II. Osman’ı bir pazar arabasına koyup, Yedikule Zindam’na götürdüler. Cebecibaşı kement atıp kendisini boğmak istediyse de, Osman güçlü kuvvetli olduğundan hepsiyle epey uğraştı. İçlerinden birisi, Osman’ın omzuna balta ile vurarak yere düşürdü ve nihayet Kilindir Uğrusu denilen subaşı kethüdası, husyelerini sıkmak suretiyle kendisini şehit ettiler. Cebecibaşı ölümünden nişane olarak kulağını kesip yeni padişahın annesine götürdü. Ertesi gün cesedini yeni saraya nakledip yıkadıktan sonra merasimle babası I. Ahmet’in türbesine defnettiler. Tarih Mayıs 1622. Bu arada Genç Osman’ın bir gün önce ocak ağalarına vermeye kalktığı altınlar da yağmalandı.

* * *

II. Osman’ın öldürülmesinden sonra ikinci kez tahta çıkan Deli Mustafa, akli dengesini tümden yitirmişti. Her yönde anarşi kol geziyordu. Hazine ise tamtakırdı. Sarayın önde gelen kişileri, kendi aralarında karar alıp Deli Mustafa’yı 9 Eylül 1623 Pazar günü, ikinci kez yine indirdiler tahttan ve yerine o tarihte I. Ahmet’in en büyük şehzadesi olan on bir yaşındaki IV. Murat’ı çıkardılar.

. * * *

IV. Murat da önce, tıpkı II. Osman gibi kardeşlerine dokunmadı. Hani neredeyse Fatih’in yasası artık iyice uygulamadan çıkmak üzereydi.

Ne var ki dış seferlere çıkarken, içerde beklenmedik bir iktidar değişikliği olmasından kaygı duyuyordu.

Bu yüzden Revan seferine başlamadan kardeşlerinin en büyükleri olan Şehzade Beyazıt ile Şehzade Süleyman’ı boğdurttu. Tarih 1635.

Bağdat seferine çıkarken de Şehzade Kasım’ı boğdurttu. 1638.

Böylece yirmi sekiz yaşında ölen I. Ahmet'in yedi şehzadesinden sadece ikisi kalmıştı hayatta.

Biri iktidardaki IV. Murat, öteki de saray kafesindeki şehzade İbrahim.

* 4c *

IV. Murat'ın saltanatı on yedi yıl sürdü. O da babası gibi yirmi sekiz yaşında ölüverdi. Hem de dünyaya hiçbir şehzade getirmeden. Tarih 1640.

Tahtın tek varisi, IV. Murat'ın son kardeşi I. İbrahim'di... Amcası Deli Mustafa gibi akli dengesi tam olmadığından, onun da adı Deli İbrahim'e çıktı.

İktidarı sekiz yıl sürdü.

Askeri ocaklardan samur vergisi almaya kalkması üstüne, yeniçerilerle birlikte Şeyhülislam Abdunahim Efendi ile ulema ve bazı önde gelen kişiler, Sultan I. İbrahim'i tahttan indirip, yerine yedi yaşındaki büyük oğlu IV. Mehmet'i geçirdiler. 7 Ağustos 1648 Cumartesi.

* * * •

•

Sonradan Şeyhülislam olan Bahai Efendi, I. İbrahim'in tahttan indirildikten sonra kapatıldığı yeri şöyle anlatıyor:

"Hemen hayyen (diri diri) *defnolundu; zira bir gusulhane ve bir abdestharıe ile bir ocağı havi iki küçük oda ile bacası gökyüzüne bakan bir ocak ve bir yemek sahanı sığacak kadar bir pencere yeri olup başka hiçbir taraf görünmez idi."*

* * *

Bundan sonra ne olup bittiğini Uzunçarşılı'nm kaleminden okuyalım:

"Bu kadar ihtimam gösterilen hapis hayatı, Sultan İbrahim 'in dışarı çıkabilmesini önledi ise de ağlayıp bağırmasına tahammül edilmez olmuştu.

Halta bazı enderunların, aralarında görüşerek kendisini tekrar cülus ettirmek istedikleri dışardan duyulduğu gibi, kapıkulu süvarileri de, padişah henüz çocuktur, memleket işlerini bilmez, yine babasının hükümdar olması lazım gelir, yollu sözlerle ve İbrahim 'in hal'ine itiraza başlamaları üzerine devlet erkanı telaşa düşüp 'Madem ki İbrahim hayattadır, nizam-ı âlem olamaz' diye ağalarla beraber öldürülmesine karar verdiler.

... (Ocaklının sadarete getirdiği) Vezir-i azam'la Şeyhülislam'ın adamları, İbrahim'in bulunduğu yerin kapısını yıktılar; öldürülmek istendiğini anlayan İbrahim:

- Beni göz göre göre öldürüyorlar, benim iyiliğimi görmüş olanlardan bana acıyacak kimse yok mu?

Diye feryada başlamıştı. Taş yürekli cellat Kara Ali bile kaçmış, bir tarafa sinmişti. Vezir-i azam Sofu Mehmet

Paşa, Kara Ali'yi saklandığı yerden çıkararak döve döve

Sultan İbrahim 'i boğmaya götürdü..."

Deli İbrahim boğularak öldürüldüğünde otuz beş yaşındaydı.

On sekiz padişah arasında zorla tahttan indirilmiş dördüncü ve indirildikten sdnra da öldürülmüş ikinci padişah oluyordu.

Gerçi Yavuz Selim de, babası II. Beyazıt'ı tahtından indirdikten sonra zehirleterek öldürtmüştü ama, o ölüm bir ayaklanma sonucu ve bir idam biçiminde olmamıştı.

* * *

İbrahim'in yedi yaşında tahta çıkarılan büyük oğlu IV. Mehmet, tıpkı dedesi I. Ahmet gibi padişah olduktan sonra vezir-i azam kucağında sünnet oldu. Ve tam otuz dokuz yıl kaldı iktidarda. Avlanmayı çok sevdiği için adı Avcı Mehmet'e çıkmıştı. Babaannesi Kösem Sultan, Avcı ilk tahta çıktığında, onu zehirletmek istemişti. Böylece Avcı'nın annesi Turhan Sultan devre dışı kalacaktı. Ve altmış beş yaşındaki Kö-sem'in, kocası I. Ahmet ve oğullan

IV. Murat'la Deli İbrahim dönemlerinde çok güçlü öten borusu, yeniden çınlamaya başlayacaktı. Kösem'in komplosu haber alındı ve küçük Mehmet, babaannesini perde ipiyle boğdurtarak öldürttü.

Ava Mehmet de otuz dokuz yıllık iktidan sonunda, vezir-i azamlık tayini üstüne birtakım kulis entrikalanyla ilgili olarak sarayın önde gelen kişilerinin karan ve kendilerini yeniçerilerin desteklemesiyle tahtından zorla indirildi. 1687.

Yerine kardeşi II. Süleyman geçirildi.

* * *

Ağabeyi Avcı Mehmet'in iktidan boyunca kafeste hapis yatan II. Süleyman, kendini tahta çıkarmak için gelenleri, canına almaya gelen infaz heyeti sanarak, Kızlarağası'na:

- İzalemiz emrolundu ise söyle, iki rekat namaz kılayım. Ondan sonra emri yerine getir, çocukluğumdan beri kırk yıldır hapis çekerim, her gün ölmektense bir gün evvel ölmek yeğdir, bir can için ne bu çektiğimiz korku, diye ağlamaya başlamıştı.

Ağa ise öpmek için Süleyman'ın ayağına kapanmış şöyle diyordu:

- Estağfurullah haşa size bir kast ola, taht kurulmuş, cümle kulların size bakar...

II. Süleyman kafesten çıkarıldığında, üstü başı perişandı. Hemen bir samur kürk getirip giydirdiler ve öyle çıkardılar tahta. 9 Kasım 1687. Süleyman kırk yedi yaşındaydı o tarihte.

* * *

Tahttan indirilen Avcı Mehmet'e gelince... Kızlarağası Ali Ağa, yeni padişah II. Süleyman'ın hatt-ı hümayununu getirdi kendisine ve:

- Muradullah bu imiş, buyurun hapishaneye, dedi.

IV. Mehmet sordu.

- Bize kati var mı?

Ağa:

- Hayır, dedi, sadece hapis emrolundunuz.

Ve IV. Mehmet, iki oğlu Mustafa ve Ahmet’le birlikte kardeşi Süleyman’ın kıık yıldır oturduğu Şimşirlik Daire-si’ne götürülerek kafese kondu.

... Elli üç yaşına kadar beş yıl daha yaşadı ve Ocak 1693’te öldü. Annesi Turhan Sultan’m yaptırmış olduğu Yeni-cami’deki türbeye defnedildi.

Avcı, on dokuz padişah arasında devrilmiş altıncı padişah oluyordu.

Oğulları II. Mustafa ile III. Ahmet de, yine ilerde tek tek devrileceklerdi.

Ankara’ya taşınan "Osmanlı şürekası" - Şark’ın, “abartma ve yakıştırma hastalığı", 'Yazar"ı olmayan bir İmparatorluk - 7. Edime vakası“ - Devrilen 7. padişah II. Mustafa - Şeyhülislam Feyzullah Efendi’nin papazlara sürükletilen cesedi - Saltanatta "seniorut" düzeni - Şehzadelerin kafes hayatı - Doğar doğmaz öldürülen bebekler - 280 yıl gecikmeyle gelen matbaa - İlk basılan kitap 35 kuruştu - III. Ahmet da devrik 8. padişah olacaktı

Fransız Devrimi, kendisiyle başlayan dönemi, monarşi döneminden giyotinle kesercesine koparıp ayırmıştır. Kültür birikimlerinin ortak bahçesi ise aşın bir bağnazlıkla tümden tarumar edilmemiştir.

Bizde ise tam tersi oldu. Cumhuriyet dönemi, monarşi dönemlerinin egemenler despotluğundan kendini bir türlü kurtaramadı. Buna karşılık kültür birikimlerinin ortak bahçeleri temelinden depreme uğratıldı.

Bir gün Yakup Kadri Karaosmanoğlu’yla Ankara Pa-las’ta baş başa öğle yemeği yerken, kendisine bu sakatlıkla çarpıklığın nerden kaynaklandığını sormuştum.

-Ankara’nın devlet yönetecek kadrolan yoktu. Hepsi yavaş yavaş Osmanlı BabIali’sinden taşındı Ankara’ya. Onlar da eskiden bildiklerini yemden okumaya koyuldular, demişti.

Eski bildiklerini, Cumhuriyet döneminde de okumayı sürdüren, Osmanlı BabIali'sinin değeri öneminin çok altındaki *"bakiyyet-üs-süyuf'* u...

* * *

II. Abdülhamit'le I. Vahdettin dışında Osmanlı övgüsü, eski zamanlardakini de aşan bir abartma kanatlanmasına ulaştı.

Öyle ki, kaydım, yuttum, yuvarlaya bir yakışürmacılık yelpazcciliği, karşı çıkılmaz bir resmi felsefe halini aldı.

Tarih üstündeki bilimsel arantılarla, analitik bakışlar ve saııaLsal yaklaşımlar bir kıyıya itilince, beyinsel yaratıcılık ve özellikle de yazarlık iyice mumyalanmış oldıı.

Kendi masallarının içine gömülen megaloınaıιik bir niz-gârlanma sarhoşluğu ise; bilimsel gerçeklerle sanatsal yaratıcılıkların. ikiz aynalar gibi birbirini sonsıızlaşlırdığı evrensel platformlarda, çok prestij kaybettirdi bize...

Ayııca toplumu, gerçek dıçı avuntuların içine sokuık. VE tarihsel olaylarda asla kıy&slanıalı bir gerçekliğe yönelemedik. Bu da genç kuşakların dikkat ve ilgisini, dünyadaki değişik dönemlerin özelliklerine karşı diri taze tutma yerine, onları iyice pörsUtup yoz bir şişirmeciliğe sürükledi.

Osmanlı BabIali'sinin eski esnafı, belki boylece kendi değersizliğini, *“Önemli kişi"* görüntüleriyle maskelemeyi başardı, ama Cumhuriyetin de yeni bir donem olma iddiasını bir lıayli k ikilendirdi.

Sonuç, 20. yüzyılda du çıığı yukuluyumadık, hıık vu hukuk anlayışından hâlâ yoksun bulunduğumuz suçlamalarından da yakamızı kurtaramadık.

• • *

On altıncı yüzyıl, Rahelaisgibi, Montaigne gibi, Cervantes gibi büyük romancılarla, yazar ve düşünürlerin çıktığı; edebiyatla felsefede Rönesans'ın yıldız yıldız çiçeklendiği bir yüzyıldır...

Bizde ise o yüzyılda saray okumuşları, hangi şehzadeyi padişah yapıp, hangi şeli2adeyi kazıklanın diye düzmece mektuplar yazmakla uğraşıyorlardı. Fuzuli gibi, Baki gibi büyük ozanlar ise, şiirin içinde, ama düzyazı ile matbaa üretiminin çok dışındaydılar.

Şayet yazı *ve* düşünce yaratıcılığı, bizde de geleneksel bir kurumlaşma göstermiş olsaydı; 20. yüzyılın ilk yansında nc Refik Halit'i yirmi iki yıl sürgünde tutar, ne Nazım'la Kemal Tahir'i on dört yıl hapiste tutar-, ne Sabahattin Ali'yi kafasına odun vurarak öldürürdük...

Yazı vc yazar düşmanlığı tefrikasının, bitip tükenmediği cumhuriyetlerle demokrasilerde, tarih de, kendi gerçtıkleri-nin canlılığında defti, resmi görüş yakıştırmacılıgmm. sarkık bir terlik ponponu iğretiliğinde kalıyor.

On yedinci yüzyıl biterken Osmanlı egemenleri hâlâ daha, ol-dUrme ve ölme şarabın içinde, d 19 dünyalardaki geliş melerden habersiz, kendi yüceliklerinin hipnozlarına kilitlenmiş duruyorlardı.

IV. Mehmet, otuz dokuz yıllık bir iktidardan sonra tahttan indirilip yerine kardeşi II. Süleyman çıkarıldığı zaman, kimsenin nc yeni keşfedilen basınç yasalarından haberi vardı, nc Amerika'dan Avrupa'ya ukan altınlardan, ne de Batı tiyatrolarından...

Tahttan indirilince, okullarıyla kardeşlerini kapalı tuttuğu kafese konan Avcı Mehmet, ne halt etmeye annesi Turhan Sultan'ın sözünü dinleyerek kardeşi Süleyman'ı boğdurtma-dığına yanıyordu.

Osmanlı sarayında kardeşin kardeşi öldürme dönemi artık kapanmıştı. Hor şehzade yaş sırasıyla, birbirinden sonra tahta çıkıyordu. Yani artık kendiliğinden "*seniorat"* düzeni denilen, kardeşlerin yaş sırasına gore hükümdar olma düzeni kabul edilmiş oluyordu.

Avcı Mehmet'in kardeşi II. Süleyman dört yıllık bir iktidardan sonıa, kırk dokuz yaşında öldü. 1691.

Yerine, kırk sekiz yaşındaki küçük kardeşi II. Ahmet geçti. Onun da iktidan dört yıla yakın sürdü. Kırk üç yıl boyunca bir kafesin içinde, her iki ağabeyinden sonra padişah olmayı beklemiş; ne çare ki bu uzun bekleyişe

karşı, sadece üç yıl, sekiz ay, yirmi beş günlük bir saltanatla yetinmek zorunda kalarak, elli iki yaşında dünyadan ayrılmıştı. 1695.

Deli İbrahim’in üç oğlu da padişahlık sırasını savnuş olduğu için, artık sıra Avcı Mehmet’in büyük şehzadesi II. Mustafa’ya gelmişti.

* * *

II. Mustafa otuz iki yaşında hükümdar oldu. Osmanlı tahtı 18. yüzyıla onun padişahlığında girdi.

Kendisi iktidarda sekiz yıl kalacak ve tıpkı babası, dedesi ve dedesinin büyük ağabeyi gibi saltanattan yeniçerinin ayaklanmasıyla indirilecekti.

Ve o güne dek tahta çıkmış yirmi iki hükümdar içinde, yedinci devrik padişah olmak da ona rastlayacaktı.

Olaylann özeti:

1- II. Mustafa da, tıpkı babası Avcı Mehmet gibi, Edirne’de oturup avlanmaya meraklıydı... İstanbul’la yeterince ilgilenmiyordu.

2- Şehzadeliğindeki hocası Feyzullah Efendi’yi, yamna getirtip Şeyhülislam yapmıştı. Feyzullah Efendi ise, tüm devleti kendisinin yönettiği inancıyla ne oldum delisi olmuş, hısım akrabasını en üst yerlere yerleştirmiş, karşısında da bir yığın düşman biriktirmişti.

3- Vezir-i azam Rami Mehmet Paşa’mn da göz yummasıyla İstanbul’da bir başkaldırı örgütü kuruldu. Örgüt büyüdükçe büyüdü. Adeta İstanbul’a el koydular ve Edirne’deki

II. Mustafa’ya bir ültimatom heyeti gönderdiler. Özellikle

Şeyhülislam Feyzullah Efendi'yle oğlu ve yakınlarını» azledilerek kendilerine tealim edilmeleri isteniyordu.

4- Feyzullah Efendi, Edirne'ye gelen heyetin nc istediğini bildiği için, heyet üyelerini Edirne dışına sürdürdü. Padi şah bu olayı geç (iğrendi. Ve Feyzullah Efeıdi'yi hemen azletti ama, iş işlen geçmişti.

15- İstanbul’daki isyancılar, 11. Mustafa'nın kardeşi III. Ahmet'i padişah ilan ettikten sonra Edirne’ye yürüdüler. Edirne’deki asker dc II. Mustafa’ya sadık kalacağına dair *"Kuran l Kerim, ekmek, tuz ve kılıç"* üstüne yemin ettiği lıal-de, İstanbul kuvvetleri Edirne yakınlarına gelip mevzilenin-ce, onlarla birleyiverdi. Buıuuu üzviiıe II. Mustafa Edirne sû rayında anneninin yaıunagelerek:

Kul beni tahttan indirmişler, yerine karındaşı m Sultan Ahmet’i padişah eylemişler, Allah mübarek eyleye, HVİaÜa-nm ve hassaten cariyelerimkenduye Allah emaneti olsutı, demiş ve beş oğluyla birlikte, biraderi Ahmet’in Edirne'deyken oturtulduğu "dairc-i uzlet'c çekilmişti.

6- Azledilip Erzurum’a sürülen Feyzullah Efendi. Edirne'ye geri getirilerek oğullarıyla birlikte zindana atıldı vc kendilerine servetlerinin yerlerini söylemeleri için ağır işkenceler yapıldı.

Feyzullah Efendi de, oğullan da işkenceye dayandılar ve hiçbir şey söylemediler.

• • •

Yeni padişah III. Ahmet'in izniyle, eski Şeyhülislam Feyzul-lah Efendi, zindandan çıkarılarak bir hammal beygirine bindirildi vc Bitpazan'ıa getirilerek orada kafası kesildi.

"Dundan sonra ayaktakımından bazılan, maktulun ayağı• na ip takmışlar ve zorla üç yüz kadar Hıristiyan'ın eline verip, papazlara ayin yaptırarak bir buçuk saatlik yerdrn

m

yeniçeri karargâhına getirdikten sonra cesedi Tunca Neh-ri’ne atmışlardır. Başı bir sırığa takılıp gezdirildikten sonra, o da Tunca Nehri'ne atılmıştır.

Bir zaman sonra kendisini sevenler, cesedini gizlice Tun-ca'dan çıkarıp Edirne’de Sitti Sultan Camii yakınındaki Abdülkerim mektebinin avlusuna gömmüşler."

* 3 *

II. Mustafa gerek bir anda patlayıp büyüyen olaylar, gerek tahttan indikten sonraki bunalımlı günler sırasında, sağlığım iyice yitirmiş ve yatağa düş.rvüştü. O arada mesanesi de tıkandığından bir daha yataktan kalkamadı. 29 Ocak 1704 Cumartesi günü, kırk bir yaşında dünyadan ayrıldı. Babası Avcı Mehmet'in Yenicami'deki türbesinde onun ayakucuna defnedildi. Tarihlerin *"I. Edirne vakası"* diye adlandırdığı ayaklanmaların bir sonucu da bu...

♦ *m* •

Şehzadeler, artık eskisi gibi ne padişah olunca boğdurtuyor-lardı küçük kardeşlerini; ne de padişahken devrilen ağabeylerinin tahtına geçince, devrik büyük kardeşlerini.

Ne de olsa 18. yüzyıla girilmişti. Vezir-i azamlann arada sırada boğdurulması sürse de, şehzadelerin öldürülmesi mayna olmuştu. Kardeşler, tıkıldıklan kafeslerde, yaş sırasına göre padişah olma gününü bekliyorlardı. Her padişahın en büyük oğlunun tahta çıktığı *"primogenitur"* düzeni, Kanuni'den

I. Ahmet'e kadar sürmüş, sonra da -olaylann zorlamasıyla-yerini *"seniorat"* düzenine bırakmıştı. Saltanat babadan sadece büyük oğula değil, yaş sırasına göre kardeşten kardeşe de kalmaya başlamıştı.

Prof. Ahmet Mumcu, *"seniorat"* düzeninin, yeni bir siyasal cinayet türü geliştirdiğini söyleyerek şunları yazıyor:

"Kardeş katlinin kalkması, başka çeşit bir katlin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Sarayda, özel dairelerinde bir çeşit hapis hayatı yaşayarak, saltanat sıralarını bekleyen şehzadeler, sınırlı sayıda cariyeler ile temasta bulunabilirlerdi. Bu cariyelere temastan önce ve sonra çeşit çeşit, gebeliğe engel olucu ilaçlar içirilirdi. Eğer bu ilaçlar gebeliği önleyemezse o zaman çocuk, doğar doğmaz, derhal öldürülürdü. Bu çirkin geleneğin ne zaman kalktığını kesin olarak bilmiyoruz. Herhalde XIX. yüzyıl başına kadar devam etmiş olmalıdır."

*m * m*

Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı da *Osmanlı Devleti'nde Saray Teşkilatı* isimli kitabında şehzadelerle ilgili şu bilgileri veriyor.

"Şehzadeler inziva hayatında cariyeler tarafından tahsil görürler ve bazıları can sıkıntısından vakit geçirmek için mücevhercilik, kuyumculuk, tornacılık gibi sanat öğrenirler; ok ve yay yaparlar, bağa ve fildişi ve abanoz işlerler, sahtiyan üstüne nakış yaparlar, yazı yazarlar ve Kuran-ı Kerim istinsah ederlerdi. Birinci Mahmut (Devrik II. Mustafa'nın oğlu) *mücevhercilikte mahirdi.*

Şehzadeler bu kafes hayatında yaşarken yetişmiş ve teeh-hül çağma gelmiş iseler hizmetindeki cariyelerle vukua gelen temasta cariye gebe kalıp çocuk doğurursa, doğan çocuk derhal ifna edilirdi; fakat bazen habersizce doğan çocuğun hariçte bir sütanaya verilip büyütüldüğü vaki; fakat pek enderdi. MeselaI. Abdülhamit'in (Devrik III. Ah-nıet'in oğlu) *kafes hayatında iken doğan bir kızı bu suretle büyütülmüş ite. kendisine Ahiretlik Hanım denilmişti. **

11. Muştala'nın yerine çıkan kardeşi III. Ahmet, padişah oldu* ğu zaman yirmi doku2 yayındaydı.

Onunla 0«ınaıh tarihinde bir başka donem dahu başlıyordu. Dulıa iıılca, daha büzülmüş, daha renkli ve hayatın a-de kalın değil, tadı da olduğunu görmeye başlayan bir donem...

Sonradan Yahya Kemal'in "*Lale. Dr.uri*" adını taktığı bu dönemin gerçek mimarı, Vczir-i azam Nc vşehiı li Daınat İbrahim Paşa'ydı.

tcadından 289yıl sonra da olsa, ilk matbaa Nevşehirli zamanında kuruldu İstanbul'da, tik basılan kitap Vanlı Meh-med biıı Mustafa'nın 'Vankulu Lügati'ydı... Tarih 31 Ocak 1729. Bin nüsha basılmış ve ciltsiz ulanık tanesinin 35 kuruştan satılması, İstanbul kadısmca uygun görülmüş.

• • •

Üçüncü Ahmet saltanatım yirmi yedi yıl sürdü. Ve Patrona Halil'in başım çektiği bir sokak ayaklanmasıyla tahttan indirildi.

Boylece 23 padişah arasında devrik sckizinci hükümdar olmak talihsizliği de ona rastladı.

Henüz düzenlenmemiş 90 m t İyon belge - Grçmıçc karşı merak boşluğu - J 4 devrik pudişuhtun sekizindsi ulun III. Ahmet Lale Dev-ri'ni haşlatan yangın - Sefrrr çıkma numunutı - Pulronu Halil'i kim kışkırttı? - Nevşehirli İbrahim Paşa'mn sonu - Yağma edilen kasırlar ve k/lşkler

Bıgıın devlet arşivlerinde henüz elden geçirilerek derlenip düzenlenmemiş doksan milyona yakın belge bulundufcu soylc nir.

Kendi aile ortamlannıızda da, daha önce yaşamış olanlardan aı-ta kulnuş mektupları, fotoğrafları, kitapları, yazılan, defterleri doğru dürüst toplayarak, kuşaklardan kuşaklara miras kalacak bir aile arşivi yaratmaya merak sarmış kaç insanımız vardır?

Ne mezarlıklanmmn açık seçik bir planıyla envanterlerini yapmışızdır, ne eski mahkeme karurlunnı bilgisayara yükleyerek hukukçularla toplumun yararlanabileceği bir adalet arşivi kurabilmişizdir nc dc geçmişteki yaşamlarla gunumuz arasında sevimli bir el sıkışmayı canlı Lıtabilmişizdir...

• • •

ÖmcSin otuz altı padişahtan on dördünün devrilmiş olması, neden kamuoyuna tam mal edilmemiştir bilinmez...

Bunlardan sekizincisi dc Lale Dcvri'nin unlu padişahı

111. Ahmet'ti.

Ağabeyi II. Mustafa'nın devrilmesinden sonra, 1703'te otuz yaşındayken tahta çıktı.

Yirmi yedi yıl kaldı iktidarda.

Patrona Halil olayı diye bilinen, pek de büyük sayıl maya-cak bir İmik ayaklanmasıyla tahtından inmek zorıı r.d a bırakıldı. Tarih 1780.

Patrona Halil ayaklanması, değişik büyüteçler altına konarak, tekrar' tekrar incelenmesi gereken tulıaf bir olay...

Toplumdaki üretim kımımlanyla, ona bağlı yaşam biçimlerinde eski alışkanlıklarla köklü bir gelenekselli* ağırlığım sürdürürken; saray çevreleriyle o çevrelerin uzantısında daha renkli, daha ince, daha zarif bir donemin kendiliğinden uç göstermesi; gönüllerinde yatan ardan!a ra rağmen aradıkları itibarı bir türlü bulamamış olan sanklı ve kavuklu Osmanlı politikacılarına tam bir provokasyon ortamı yaratmıştı.

Sokağı ayaklandıracak kışkırtıcı kundaklamaların her türlü fitili hazırdı.

Kaldı ki anık pek bir işe yalamadığı iyice ortaya çıkan yeniçeri örgütünü değiştirmek için de bazı yeni girişimler başlamıştı.

III. Ahmet‘in vezir-i azami Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, Üsküdar’da yeni bir kışla yaptırarak. Fransa dan getirttiği uzmanlarla, askerlikte çağdaş yöntemler uygulamaya kalkınıştı.

Lale Devri sultanı Fil. Ahmet’in devrilmesiyle «onuçlanan olayların özetine kısaca bir göz atalım:

I- Nevşehirli Damat İbrahim Paşa 10 Mayıs 1718’de vezir-i azam oldu. Kendisi altmışına yakındı. Kansı da III. Ahmet’in on dört yaşındaki dul kızı Fatma Sultan’dı.

2- Vezir-i uzam Damat İbrahim Paşa'mn sadarete çıkmasından iki ay kadar sonra, 17 Temmuz 1718'de, neredeyse tiim İstanbul’u bir kül yığınına çeviren bir yangın felaketi yaşandı.

Bir hafla boyunca süren yangınlar, binlerce insanı evsiz barksız bıraktı. Her semtte kol kol yağmacı çeteleri türedi.

3 Nevşehirli Damat İbrahim Paça, yanıp yıkılmış İstanbul’u yeni baştan kurdu. Salıpazan’nda Eminubari, Furalıabad; Ali-beykoy yakınlarında Hüsrevabad, Defterdor’da Ncşatabad ve Kâğıthane'de Sadabad kasırları da bu arada yapıldı. Kâğıthane deresininyalağı değiştirildi, her iki kıyısına mermer nh-tımlı kanallar açıldı.

bütün bunlar nc kadar zamanda oldu biliyor musunuz, altmış günde.

4- III. Ahmet’in Sadabad Kasn’ndaki görkemli eğlcncclcriy-1c birlikte. Osmanlı tarihinde de yeni bir donem başlamıştı; İstanbul artık yaşamasını ve eğlenmesini Öğreniyordu.

Her yer lale bahçeleriyle donannuştı. Baharla yoz aylarındaki Çırağan sefalarının gecelerine, zamanın unlu ozanlarıyla musikişinaslan katılır, kaplumbağalann üstüne dikilmiş yüzlerce kıpırtılı mumun titrek ışıklan içinde, perisel masallar yaşanırdı.

Kışın ise ağırlık helva sohbetlerine kayardı.

5- Rus Çan Büyük yahut Deli Petro. Tebriz'i ele geçirmişti. Bundan yüreklenen tranlılar da Osmanlı hudntlannda sairiı-nya geçmişlerdi.

III. Ahmet, yeni savaşlara girmenin astan yüzünden pahalıya mal olacağına inanıyordu. Savaşa gitmeye tümden boş-veriyormuş gibi görünmek de hoş değildi. Halk ayaklanabilir-di.

* * *

6- Tarihte kimsenin aklına gelmemiş bir iş yapıldı. Savaşa gitmeden savaşa çıkılıyormuş gibi görkemli bir tiyatro hazırlandı. •

Parlak bir savaş alayıyla Üsküdar’a geçildi. Bu sırada bütün donanma da kıyı boyunca Boğaz’a doğru açılıyordu. Bu geçit töreni dört saat sürdü.

Üsküdar’da da halkı kandırmak için her türlü önlem alınmıştı.

* * *

"Bir yandan padişahın tuğları çekiliyor, III. Ahmet, çevresindeki uzun sorguçtu silahlı muhafız takımının ortasında at üzerinde gidiyordu. Arkada sarayın ileri gelenleri, padişahın kılıcını, yedek sarığını, aptes ibriğini taşıyordu. Halkta, savaş ilanı düşüncesini uyandırmak için her çareye başvurulmuştu. Fakat Kadıköy'e gelindiğinde, alay dağılmış, herkes kasırlara ve Boğaziçi'ndeki yalılara dönerek yeniden zevk ve sefa âlemlerine dalınmıştı. Bu aldatmacanın foyası çabucak ortaya çıkmış, halkın kızgınlığını daha da arttırmıştı." (Suikastlar ve Ayaklanmalar Tarihi)

* * *

7- İlk ayaklanma belirtileri, düzmece seferberlik tiyatrosundan iki ay sonra kendisini gösterdi. Ayaklanmayı perde arka-sındû İstanbul kadısı Zulali Haşan Efendi ile Ayaıscfya vaizi ts-pirzade Ahmet Efendi yonetiyordu. Patrona Halil ve adamları aslında o ikisinin kuklasıydı.

8-Ayaklanmaya katılanlar, akşam evlerine döndüklerinde ortalıkta kırk-elli kişi ya kalmış ya kalmamıştı. Saray ise gereksiz bir telaş içindeydi. Sancak-ı şerifi çıkarıp adûm toplanla denline düşmüş, ama onu da beceremenıişti.

♦ *m* ♦

&- isyancılar, Damat İbrahim Paşa ile iki damadının ve bir de Şeyhülislam Abdullah Efendi'niıı kellelerini istiyorlardı.

İbrahim Paşa'mn damatlarından biri, Kaptaıı-ı Deıya Kaymak Muştala Paşa, öteki de sadaret kethüdası Mehmet Paşa idi. Ayrıca kellesi istenenlerin toplamı 37 kişiye varıyordu.

10- III. Ahmet'in kızkardcşi Hatice Sultan padişaha, *"isyancıların istediği kelleleri ver, tahtını kurtar"* demişti.

Bundan sonrasını Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'mn kaleminden okuyalım.

"III. Ahmet, asilere teslim edilmesi istenen İbrahim, Mustafa ve Mehmet paşaları kurtaramayacağın: anlayınca, kendisini indirilmekten kurtarma kaygısına düştü. Asilerin .yaptıkları tayinleri kabul etti Damad İbrahim

Paşa ile diğer ikisinin diri diri asiler eline teslim edilmeleri muvafık görülmedikinden. padişahın mtihru tbrahim Paşa'-' dan alındıktan şuura, kajn arasına gönderilip, daha evvel oraya gönderilen iki damadı ile beraber boğularak cesetleri Al ay köşkü duıwtndan dışarı atılmak istendiysc de, sonra bundan vazgeçilerek, bir öküz arabasıyla Al Mcyda nı'na yollandı...

*... Suraydüboğulun uç vezirin r*xedi At Meydam'nngetirildikten sonra asiler, saltanat tebeddülü hakkındaki maksatlarını yavaş yavaş meydana koyarak:*

Kusur kalan cümle şöyle dursun; Sultan İbrahim nicc oldu? Bunun bize cevabını versin, dediler, "

Kasla Uİkl»ri Sıılun İbrahim, III. Ahmet'in k ıış vık amcası Sultan II. Ahmet'in okluydu.

Avcı IV. Mehmet tahttan indirilince öncc kardeşleri li. Süleyman'la, II. Ahmet tahta gnçmişti. Soora da bıyük oğlu

1

* *

2

* *

3

m m

• •

II. Mustafa...

Yeniçeriler Sultan II. Mustafa’yı devirdikleri zaman bir süre kararsız kalmışlardı; II. Mustafa’nın kardeşi III. Ahmet'i mi tahta geçirelim; yoksa, Avcı'ma küçük ktrdeşi II. Ahmet’i n oğlu İbrahim’i mi, diye...

III. Ahmet’in tahta çıkması uygun görülmüştü. Ve bir su* rc sonra da Sultan 111. Ahmet (söylentilere göre) yeğeni Sultan İbrahim'i boğdurtmuştu.

Onun için şimdi isyancılar,

-Sultanİbrahim nice oldu, diye bağınyorlaıdı...

Besbelli ki Patrona Halil’in adamlan, III. Ahmet'in tahtta kalmasını istemiyorlardı. Hem de vezir-i azamıyla onun iki damadını da boğdurtup çeşnilerini kendilerine vermiş olduğu halde...

Ve şöyle diyorlardı:

- Padişahımız İbrahim Paşa’yı saklayıp kürkçü Manol’u ona feda eylemiş. Halife olan bir padişaha böyle yalan yakışır mı?

Oysa İbrahim Paşa’yı tanıyor ve boğulup kendilerine verilen cesedin, İbrahim Paşa’mn cesedi olduğunu biliyorlardı. Ama bela çıkarmak istiyorlardı.

* * *

Nevşehirli İbrahim Paşa’mn cesedini, bir hamal beygirine yükleyip, Bab-ı Hümayun önüne getirmeye kalktılar. Yolda ceset attan düştü. Bunun üstüne boğazına bir ip takıp, ipi atın kuyruğuna bağladılar ve cesedi sürükleyerek götürdüler Bab-ı Hümayun’a...

Bağırıp çağırıyorlardı:

- Bu ceset İbrahim Paşa’mn cesedi değil.

Sultan Ahmet, Alay Köşkü penceresini açarak:

- O değilse yarın asıl kendisini verelim, demiş ve pencereyi kapatmıştı.

Sonra da saltanattan çekilmeye karar vermişti. Tarih 2 Ekim 1730.

* * *

III. Ahmet'in yerine devrik ağabeyi II. Mustafa'nın oğlu,

I. Mahmut geçti. Sultan Ahmet haremdeki dairesine çekildi.

"Bütün isteklerini elde eden isyancılar, bununla da yetinmemiş, İstanbul'un çeşitli semtlerine dağılarak yağmaya başlamışlardı. Bir hafta sonra on iki yıl içinde binlerce altın liraya yaptırılan kasır ve köşklerden, dünyaya ün salan lale bahçelerinden geriye yalnızca yıkıntılar kalmıştı."

Sultan Ahmet, tahttan indirildikten sonra daha beş yıl yaşamış ve 13 Haziran 1736'da, altmış üç yaşındayken ölmüştür. Kabri, Yenicami turbesindedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son bulmasına kadar daha böyle altı padişah devrilecekti.

Padişahlar, şehzadeler, vezir-i azamlar da daiül, kimsenin güvencesinin olmadığı bir imparatorluktu Osmanlı İmparatorluğu...

Kimin kimi nc zaman devireceği de belli olmazdı, kimin kimi nc zaman öldürcccgi dc...

Futbol maçı anlatılan tarih sınavları - Kürsünün tepesine çıkan Bomba Halit - Boğdurtulan son şehzade - "Nizam -ı cedid" ve Kabakçı Mustafa - Devrilen 9. padişah III. Selim - Selim'in hançer-lenmesi - Devrilen 10. padişah IV. Mustafa - Mustafa'nın boğulması - Tarih mi ilginçtir, futbol maçı mı ?

Bundan kırk beş, elli yıl önce, bizim lisedeki tarih hocaları, o zamana dek yüzlerce öğrenci yetiştirmiş, sağlam donatımlı, üst düzeyde insanlar oldukları halde, kuru kuruya yazılmış okul kitaplarının pek dışına çıkmazlar; bizleı de daha derinliğine bir tarih zevkiyle, bir tarih merakı uyandırmaktan adeta kaçınırlardı.

Genellikle uyguladıkları yöntem, kitapta çalışacağımız bölümleri işaretleyip, sonra da o bölümlerden sıramız geldikçe hepimizi tek tek kara tahta önünde sözlüye kaldırmaktı.

Bazen de hiç beklemediğimiz bir gün, sınıfa girince:

- Birer beyaz kâğıt çıkann, der ve yazılı yaparlardı.

• Çoğumuzda hoşafinyağı kesilirdi.

Kimimiz, dirsek dürtmeleriyle yanımızdakinden yardım ister; kimimiz hocaya sezdirmeden ileri doğru azıcık meğille-nip önümüzdekinin yazdıklarından bir şeyler kopartmaya çalışırdık.

Kopyecilikte şampiyonluğu tekellerinde tutanlar ise, ne olur ne olmaz diye daha önceden yırtıp rulo halinde sıramn altındaki raptiyelenmiş lastikler arasına sıkıştırdıkları kitap sayfalarında, soruların yanıtım bulmaya uğraşırlardı.

* *m m*

Bomba Halit, diye bir tarih hocamız vardı. Yazılılarda küısü-

nün tepesine çıkıp ayakta durur, tüm sınıfı gözlerinin projektörleriyle sınav sonuna kadar tarardı.

Kendine özgü bir sınav türü icat etmişti.

Sorulan toptan yazdırmazdı. Her sorduğunun yanıtı için iki dakikalık bir zaman süresi tanır ve iki dakika dolunca:

- Yazmadıysan çek X’i diye bağırıp öteki soruya geçerdi.

Bomba Halit’in sınav kâğıtlarını okumadığım ve sadece X’leıi sayarak, kaç soruya yanıt verilmemişse, notu ona göre attığım anlamıştık.

Artık o kürsünün tepesine çıkıp soruyu sordu mu, yanıtını bilmesek de X’i çekmiyor, aklımızdan bir şeyler uyduruyorduk. Daha doğrusu kuşku

uyandırmamak için, iki yahut üç X’le yetiniyor ve beleşinden 8’leri, 7’leı i topluyoı duk.

Sonradan dostum olan Bomba Halit’e, okuldayken kendisine karşı yaptığımız bu madrabazlığı anlatmıştım.

-Senöyle zannet, demişti. Kıtırcıları saptayıp, önce onları sözlüye kaldırmak için yapardım o testleri... En hoşuma giden de hangi savaşı sorsam, genellikle Galatasaray Fener maçından bölümler yazmalarıydı.

* * *

Bomba Halit’le de, daha başka tarihçi dostlarımla da, özellikle Osmanlı tarihinin neden salt bir kahramanlar resmi geçidiymiş gibi sunulmak istendiğini çok konuştuk.

Değişik Osmanlı dönemlerinden hemen hepsi, üstünde inceden inceye durulması gereken garip bir anarşi tayfunuydu.

Bu, bitmez tükenmez anarşinin kökündeki zehirli kaynak, neden hiç kurutulamadı?

Nasıl oldu da otuz altı padişahtan on dördü, kendi iradelerinin dışında indirildi tahttan?

Öğrenci kuşaklannda bu merak uyandırılmadığı zaman, tarih soruların* Galatasaray-Fener maçı yazarak yamt vermek de adeta doğallaşıyordu.

*

Patrona Halil ayaklanması sonucu tahtından inen Lale Devri padişahı III. Ahmet, hiç şehzade boğdurttu mu?

Patrona’nı 11 adandan, Sultan 111. Ahmet'in *'küçük amcası II. Ahmet’in oğlu"* yeğeni Şehzade İbrahim’i bogdurttugı idriİHKindaydılar.

Prof. Uzunçarşıh ise bu konuda şöyle yazıyor:

yirmi iki yaşında vefat eden ve veliaht olan bu şehzadenin ccnazesi Darûssaadc kapısı Önünde, teneşir tahtasına konulduğu zaman, halkın fıkr-ı fasidini izale için padişahın emriyle vezirler, ulema ve ocak ağaları, açıp baktıktan sonra gast olunmuş vc bir *su-i kast olmadığı görülmüştür."*

1754-1757 arasında uç yıl iktidarda kalmış olan III. Osman da, o sırada kırk iki yaşında olan (kuçuk amcası III. Ahmet'in oğlu) yejeni veliaht Şehzade Mehmet'i boğdurtmuştur. Tarih, Aralık 1756.

Tahta çıkmadan öldürülmüş son veliaht şehzade de Mehmet olmuştur.

Oldurulmuş şehzadelerle devrilmiş padişahlan, becerebildiğimiz kadanyla anlatmaya çalışırken, nihayet sıra III. So-lim'o geldi.

Kendisi devrilmiş padiçahlann dokımıncusu... Genel sıralamada ise yirmi sekizinci padişah...

1789'da, Fransız devri minin banladığı yıl, yirmi dokuz yaşındayken çıktı tahta...

Osmanlı devletinin çağdaş bir devlet olmadığı, gün günden daha çok berraklaşıp aynalaşıyordu.

Daha 17. yüzyılın başında bunu sezenler olmuş ve Yeniçeri ocağım değiştirip yenilemek dahi düşünülmüştü.

Sultan II. Osman'ın tahttan indirilip husyeleri sıkılarak öldürülmesinin de asıl nedeni buydu.

* * *

18. yüzyılın ortasına doğru III. Ahmet'in vezir-i azami Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'mn da, Üsküdar'da bir kışla yaptırarak, Fransa'dan getirttiği uzmanlarla askerlikte yeni bir yöntem uygulamaya başlaması; Patrona Halil ayaklanmasının gizli fitillerinden en etkilisini tutuşturmuştur.

III. Ahmet tahttan indirilmiş, Nevşehirli'nin isyancılara teslim edilen cesedi paramparça edilmişti; hem de *"bu ceset Damat İbrahim Paşa'nın değil"* nağralanyla yer gök inletil-mişti.

* * *

Şimdi de III. Selim, "Nizam-ı Cedid" "Yeni Düzen" diye, devleti modernleştirmede yeni atılımlara kalkmıştı.

Yine Fransa’dan ordu ve tersane işlerinde çalışacak uzmanlar getirtilmiş, yeniçeri örgütü dışında yeni bir ordunun biçimlendirilmesi için de "Talimli Asker Nezareti" diye bir bakanlık kurulmuştu.

Bu konuda Prof. Enver Ziya Karal şöyle diyor:

"Nizam-ı cedid programının yürütülmesi için, kuvvetli bir ıslahatçı ekibin varlığı, aydın sınıfın ıslahat düşüncesini açık gönül ile kabul etmesi ve imparatorlukta bir barış devrinin kurulması gerekli idi.

Halbuki III. Selim devrinde, bu şartların hiçbir vakit vc h içbir suretle gerçek Üşmediği görülmektedir."

Gerçekten de o dönemde camilcrdc şu tür vaaıtar yeriliyordu:

‘Askere setre pantol giyil irip imarıma halet getiren, önleri• ne muallim diye, frenkleri düşüren padişaha elbette Allah yardımını çak görür."

Enver Ziya Karal’agöre:

8u propagandanın tesiri en çok yeniçeriler unumda görüldü ve o kadar görüldü ki, onlardan biriue bir gün latife olarak:

-Nizam-j cedid olur muştunuz? denildikte,

HişÂ, Moskof olurum, Nizam-ı cedid olmam diye cevap vermiştir.

Tutucularla yenilikçiler Trakya'da silahlı bir iç savaşa girmek Üzereydiler. III. Selim, belanın daha büyümemesi için savaşı önledi. Tarih 1806.

II. Mustafa'nın asker zoruyla Edirne’de devrilmesine nasıl "I. Edime vakası" denmişse, buna da "II. Edirne vakası” denmiştir,

• • •

Özet olarak 111. Selim’in tahttan indirilerek öldürülmesi:

1-Boğaz’daki kalelere Trabzon dolaylanmlan iki bin kadar "yamak asker’ getirilip yerleştirilmişti. "*Nuam-t Cedid*" kılığına girmeyiz, diye önce onlar ayaklandı. 1807. İçlerinden Kabakçı Mustafa'yı başlarına lider seçtiler.

2 Kabakçı Mustafa, ayaklanmanın nedenini halka şöyle açıkladı:

"Ey ahali, meramıma Nizam-i Cedid belasını kaldırmaktır. Başku niyetimiz yoktur. Müslüman olanlar, kendilerini ocaklı bilenler bizimle beraber olsunlar.'

3- 111. Selim'in yeğeni veliaht Şehzade Mustafa ve Şeyhülislam Topal Ataullah Efendi, Kabakçı’yı tutuyorlardı.

Vezir i azam vekili Köse Mustafa Paşa da, *“yamaklar ayaklanması"tu* bastıracağına, *'basit bir iç** diye padişahı uyut tu. Yoksa yeni kurulan *"Nizam-ı cedid askeri"* çok çabuk bastırabilirdi olayı.

4- III. Selim, *"Nizam~ı Cedid"*in kaldırıldığına dair bir hatt-ı hümayun yazdı. Vezir-i azam vekili Mium Paşa el altından Ka* bakçı’ya on bir kişilik bir *"kurban"* listesi gönderdi. Kabakçı da *"kurban"* listesindekileri Öldürmek için IU. Sclim'den iste-

5- IU. Selim, listede adlan olanları Kabakçı Mustafa ile adam-lanna teslim etti, isyancılar da *"on bir kurbanı"* korkunç işkencelerle paramparça ettiler.

6- Bu kez de 111. Sehm’in tahttan indirilmesi sorunu getirildi gündeme. İstanbul kadısı, Yeniçerilerle şu sorunu tartışıyordu: *"Bundan sonra bu padişaha emniyet olmaz. Sultan Selim 'in saltanatta istiklali yok. Hükümeti birtakım zalimlerin eline verdi Kendisi zevk-u sefa ik meşgul. Devlete getirdikleri de fukaraya reayaya zulüm yapıyorlar; böyle bir padişahın hilafeti sahih midir?"*

7 Şeyhülislam Topal Ataullah Efendi"*değildir"* cevabını verdi vc *'hal fetvası’m* yasdı

8- İsyancılar, *"Sultan Selim ’i istemiyoruz. Sultan Mustafa efendimizi istiyoruz*“ diye bağırıp çağırıyorlardı.

Ve 111. Selim padişahlıktan çekildiğini açtkladı. 1807,

9- IV. Mustafa padişah oldu. Ancak bu olaya pek kızmış biri vardı, eski bir *“Serhat beyi*" olan Alemdar Mustafa Paşa...

10- Alemdar Muştala Paşa, önce yeni padişah IV. Mustafa ile vezir-i azami Çelebi Muştala Paşa’mn güvenlerini kazandı. Ve III. Selim'in devrilmesinden bir yıl kadar sonra, saraydan izin alarak ordusuyla Rumeli'den İstanbul'a geldi.

• » •

11- Vc ay m gün Babıali’yi basarak, Çelebi Mustafa Paşa’dan sadaret mührünü aldı. Tarih, 28Temmuz 1808.

12- IV. Mustafa vc adamlan korku içindeydiler. Önlerinde . tek bir kurtuluş yolu vardı. Devrik III. Selim’le, yeni padişahın yirmi dört yaşındaki küçük kardeşi Mahmut'u, Alemdar saraya gelmeden öldürürlerse, Osmanlı hanedanından sadece bir IV. Mustafa kalacaktı hayatta. Böyle bir durumda da

IV. Mustafa’yı kimse tahttan indiremezdi.

* * *

13- Bu kanlı plan hemen uygulandı. Alemdar Karay kapısından içeri girdiği sırada, IV. Mustafa’nın adanılan dairesinde kitap okumakta olan 111. Solim’i hançorleye hançerleye öldürdüler. Vakit olmadığı için, hanedan üyelerine uygulanan *“boğarak, kan dökmeden öldürme"* geleneği rafakaldınlmıçtı.

• • •

14- Cellat ekibi, Selim’i öldürdükten sonra Şehzade Mahmut’un dairesine koştu. Oradaki Cevahir Kalfa diye yürekli bir cariye, gelenlerin gözlerine kül fırlattı. O sırada birkaç kişi de Şehzade Mahmut’u bacadan dama çıkararak kurtardı.

♦ ♦ *

15- Alemdar Mustafa Paşa, IV. Mustafa’yı tahttan indirdi, yerine yirmi dört yaşındaki küçük kardeşi Şehzade Mahmut’u çıkardı.

Ve Sultan II. Mahmut sonunda ağabeyi IV. Mustafa’yı boğdurttu.

* ♦ *

Böylece IV. Mustafa indirilmiş padişahların onuncusu oluyordu. Eğer Yavuz Selim’in tahtan indirildikten sonra zehirlenerek öldürdüğü babası II. Beyazıt’ı saymazsak; IV. Mustafa, Genç Osman, Deli İbrahim, III. Selim’den sonra öldürülmüş padişahların da dördüncüsü oluyordu. Tarih 1808.

Genel sıralamada ise kendisi 29. padişahtı.

m * *

Bizim gençliğimizdeki yazılı tarih sınavlarında bazı arkadaşlar, yanıtını bilmedikleri bir soru geldiği zaman, sorunun karşılığım boş bırakmamak için, Galatasaray-Fener maçından bölümler aktarırlardı.

Şayet Hoca, kâğıtları okumadan sadece göz gezdirmekle yetinirse, yanıtı verilememiş soru bolluğu dikkatini çekmesin diye...

Bir futbol maçı kadar bile ilgi uyandırmamış bir tarih mi olur hiç?

Tabii tarihin gerçek yüzü geri planlara itilip tarih diye ortaya sadece mehter takımının davul gümbürtüsü çıkartılırsa, o başka...

Rusça neden Romanov'ca dc£il? Bitim eski dil neden Ormanlıca[7] - Ülke adı ayn. hanedan atıı$_m$ayn olmayınca - Son kardeş cinayeti ■ Yeniçeri ’nin yok

edilmesi "Hayırlı O/ay’ *- Mccil’c kanlı-fi Azır't fildürme linensı - Devrilen II padişah - Batılı doktor raporuyla uç ayda devrilen V. Mum! - Abdülhamit devrilmiş 13. sultandı - Sonunm devrik padişah. Sultan Vahdettin - Her tahta çıkan, pudişuh suyılırmı} - Neden 'Osmunojtulları ansiklopedisi"yok - Apollnn tapınağının üstündeki yan- ‘Kendi kendim tanı"*

Geldik kitabın .sununa...

Bizde Osmanlı tarihiyle ilgili yazılann en düğıııüklü yaıı nedir bibyor musunuz?

Ülkeyle o Ülkeyi yönetmiş olan Osmanlı ailesinin, aşın ölçüde özdeş, daha doğrusu*"aynı şey"* sayılması...

Ne Rus İmparatorhığu’yla, bu imparatorluğu yönetmiş olan Romanov’lar; nc Fransa İmparatorluğuyla, onun yönetimini elinde tutmuş olan Bourbon'lar, nc Avusturya İmparatorluğu’yla, onun ünlü hanedanı Habsburg’Iar; yönettikleri ülkelerle bu kadar Özdeş ve bu kadar *"aynı şey"* olarak görülmüştür...

Rusça, Romanov’ca değildi. Fransızca da Bourbon’ca değildi. Almanca da Habsburg’ca olmadığı gibi...

Oysa bizim ülkemiz dc Osmanb ülkesiydi; imparatorluğumuz da Osmanlı imparatorluğundu; diümiz dc Osmanh’-caydı...

öyleyse bizler kimdik?

Sadece bir tek ailenin kullan mı?

Her kul, kulluğunu ettiği kişilerin *"Çok büyük, çok üstün, çok değerli, çok güçlü, çok bahadır, çok kutsal vs."* olduğuna kendini inandırarak; neden onunla eşit değil de, ona kul olduğuna dair bir gerekçe yaratır.

Ve bu görünmez gerekçe, toplumsal bir koşullanmaya döner sonunda.

Öyle bir koşullanmaya ki, kullar da, kulluğunu ettikleri kişilerin başarılarından kendilerine onur payı çıkarmaya başlarlar.

Böylesi bir alışkanlığıyla kireçlenmesini kırama

dıkça, toplumu, havasız bir mağarada kalıplaşıp kalmaktan kurtarma olanağı yoktur...

Bir toplumun yaşamsal solunumu, özgün düşünce firtına-laıımn taşıdığı taze oksijenlerle güçlenip gelişebilir ancak...

* * «t

Her hanedan gibi, Osmanlı Hanedanı da bir aileydi. Ne var ki bu ailenin tarihi -imparatorluk tarihinden ayrı olarak- hiç yazılmadı. Eğer anaları, babaları, dedeleri, nineleri, kayınpederleri, kayınvalideleri, gelinleri, damattan, torunları vs. ile kimin kim olduğunu belirleyen bir *"Osmanoğulları ansiklopedisi"* yapılmış olsaydı, sanınz yoğun ilgi görürdü.

• * *

Osmanlı ailesi neden birbirini yemekten kurtulamadı ve kendi kendini aşamadı?

Bunun analizlerini yapmak ayın bir konu. Bana sorarsanız, *"kişisel ve sınırsızbir irade hipnozu"*, akılcı ve kendi kendini doğrulama kaygısı taşıyan her türlü düzenlemeyle tutadığın ötesine taşıyordu... Ve kanlı boğuşmalarla, anlamsız bir kaosun içinde yuvarlanıp durmaktan bir türlü kuı tulamıyor-du. Boyuna kardeş kardeşi öldürüyor, boyuna yeniçeriler ayaklanıyor, sık sık padişahlar devriliyor ve ekonomik yapı hiçbir şahlanma göstermiyordu. Hukuksal yapının da hiçbir gelişme göstermemesi gibi...

* * *

Devrilmiş onuncu padişah olan IV. Mustafa’dan sonra kardeşi II. Mahmut çıktı tahta. 1808.

Yeniçeri yine ayaklandı. IV. Mustafa’yı devirip yerine II. Mahmut’u çıkarttıktan sonra vezir-i azamlığa getirilmiş olan Alemdar Mustafa Paşa’yı öldürdü.

Yeniçerinin asıl dercii II: M’ahmut’u alaşağı etmek ve saltanata eski devrik padişah IV. Mustafa’yı bir kez daha oturtmaktı.

II. Mahmut bir hayli düşündükten sonra fetva alarak boğdurttu ağabeyini. Kardeşi tarafından öldürülen son Osmanlı sultanı da IV. Mustafa oldu.

O tarihlerde Montgolfier kardeşlerin, kendi icat ettikleri balonla yaptıkları ilk uçma gösterisinin üstünden tam yirmi beş yıl geçmişti.

* * *

II. Mahmut otuz bir yıl kaldı iktidarda, Yeniçeri Ocağı’ıun binlerce adamını kılıçtan geçirerek ağaçlara astı. Tarih 1826. Bu eski ve yozlaşmış ocağın ortadan kaldırılmasına *"Vak’a-i Hayriye", "Hayırlı Olay"* dendi.

Sultan II. Mahmut elli beş yaşında öldü. 1839.

Yerine on altı yaşındaki Sultan Abdülmecit geçti.

Bir ara saltanatın, büyük kardeşten sonra gelen kardeşe değil de, doğrudan doğruya babadan oğula geçmesini düşünmüştü. .

Vezir-i azami Mehmet Paşa, böyle bir uygulama için küçük kardeşi Şehzade Abdülaziz’i boğdurtması gerektiğini ima etmişti.

Prof. Enver Ziya Karal’agöre Abdülmecit, *"bu imalı teklifi nefretle karşılamıştı."*

Sultan Mecit, yirmi iki yıl kaldı iktidarda ve devrilmeden öldü. Tarih 1861.

* * *

Sultan Abdülmecit’in yerine, kardeşi Sultan Abdülaziz geçtiği zaman otuz bir yaşındaydı.

On beş yıl kaldı iktidarda.

Ve tahttan zorla indirildi. Böylece Sultan Aziz genel sıralamada otuz ikinci padişah, devrik padişahlar İrasında da on birinci oluyordu.

Yeni ve gizli bir siyasal kuruluş olan ve *"Hürriyet"* isteyen, *'Yeni Osmanlılar"* Avrupa'da eyleme geçmişlerdi.

"Talebe-i ulum" da eyleme geçmişti.

Sultan Aziz'in bir türlü ödeyemediği dış borçlar da artarak 250.000.000 altına çıkmıştı.

İstanbul'da siyasal hava ağırlaşmıştı.

Sarayın önde gelen vezir, nazır ve komutanları 30 Mayıs 1876 günü bir hükümet darbesi yaparak Sultan Abdülaziz'i tahttan indirdiler.

SultanAziz, tahttan indirildiğinin dördüncü günü bileklerini kesmiş olarak ölü bulundu...

Bu bir cinayet miydi, yoksa intihar mıydı?

Hâlâ aydınlatılmış değil.

* * *

Sultan Aziz'in yerine, Abdülmecit'in büyük oğlu Beşinci Murat çıkarıldı. Otuz altı yaşındaydı.

Mayıs'tan Ağustos'a kadar dört ay kalabildi iktidarda.

81 Mayı» 1876'da çıkımştı taht». 81 Ağustos 1876'da indirildi vc Çırağan Sarayı'nda gözaltına alındı.

Çevresindeki nazırlar, cl altından kardeşi II. Abdül-hamit ile anlaşmışlar ve V. Murat'ın, ruhsal sağlığı açısından, sıkı bir kontrolden geçmesi gerektiğini düşünerek, Avrupa'* dan özel doktorlar getirmişlerdi.

Doktorlar, V. Murat'ın akli dengesinin yerinde olmadığı na dair rapor verdiler. Tahttan hemen indirilmesine güçlü bir gerekçe oldu bu rapor...

Genel Kiralamada otıu üçüncü padişahtı; devrik padişahlar arasında onikind...

• * *

1876'da otuz dortyaşında tahta çıkan Sultan II. Abdülhamit, otuz üç yıl kaldı iktidarda. Sonra da zorla indirildi tahtından. 1909.

O da on UçûıícU devrik padişah oldu.

Eski tanlüe 31 Mart 1325-13 Nisan 1909’da bir ayuklan-ma oldu İstanbul’da... Selanik’te kurulan Hareket Ordusu, *23* -24 Nisan gecesi İstanbul’a girerek ayaklanmayı bastırdı.

II. Abdülhamit bu ayaklanmayı kışkırttığı gerekçesiyle 27 Nisun’du indirildi tabundan ve Selanik’e götürüldü.

ÜÇ yıl kaldı Selanik'te.

1912’dc tekrar İstanbul’a getirildi vc Beylerbeyi Sara-yı'ndu gözaltına alındı. 10 Şııbat 19l8'de de orada oldu.

1909’da altmış beş yaşında tahta çıkanlan Sultan Reşat, Sultan Abdulmecit’in uçuncu oğluydu.

Onu kimse devirmedi.

Dokuz yıl kaldı iktidarda vc yetmiş dört yaşındayken £ce-liyle öldü.

Abdülmecit’in dördüncü oğlu Sultan Vahdettin I918’de, elli yedi yaşımla çıktı talıta...

Dortytl surdu saltanatı.

17 Ekini 1922‘dc bir lngibz zırhlısına binerek, saltanatından da, İstanbul’dan da aynldı.

Boylece dc hem otuz altıncı son padişah oldu, hem dc devrilmiç on dördüncü padişah...

YılHınm Beyazıt'ın tutsak dikmesinden sonraki *"kardeşler kavganı"* dunuınindu, aynı anda «aİLanat Kurdurmuş şehzadeler vardır. Süleyman

Çelubi gibi, Musa Çulubi gibi; II. Murat döjcmindc (Dtlzmccc) Muştala Çelebi gibi..

Dış kaynaklardan bazıları, onları da Osmanlı padişahları arasında gosteriyor.

O değerlendirmeye göre dc padişah sayısı otuz dokuza, devrik sultan sayısı on yediye çıkmış oluyor...

Hani neredeyse yan yanya...

• • •

Osmanlı egemenleriyle Osmanlı dünyası bir dc psikolojik ve psiko-sosyolojikyönden de alınarak, enine boyuna dört dörtlük incelenseydi...

Belki o zaman sanatta da, yaratıcılıkta da, düşüncede dc, gözlemcilik, gerçekçilik vc yorumculukta da evrensel ölçüleri yakalar vc bcyiııscllik bayrağını çağın en önünde koşturanla-nn arasına girerdik.

İsa'dan önce S. yüzyılda Delfi'deki Apollon tapmağının üstünde ünlü bir yazı vardı: *"Kendi kendini tanı*." Sokrates'in ağzından düşürmediği bir sözdü bu...

Ne insanlar kendi kendilerini tam tanıyabilirler, ne de toplumlar.

Ama savsaklamadan, kaytarmadan ve daha gerçeğini bulmaya çalışarak, sürekli kendini tanıma çabalan; sade geçmişte değil, her dönemde *"Var olma ufuklarını"* avuç menzili içinde tutabilmenin tek yöntemi galiba...

Gönül ister ki bizim de avuçlanmız, her gerçeğe daha içten, daha yüreklice yaklaşsın...